DANSK I VERDEN

DANSK I VERDEN

MODERSMÅL-SELSKABETS

ÅRBOG

2009

FORLAGET VANDKUNSTEN

DANSK I VERDEN
© Forfatterne, Modersmål-Selskabet
og Forlaget Vandkunsten

Bogen er sat med Garamond
og trykt hos Clausen Offset A/S, Odense

ÅRBOGSUDVALGET:
Gerda Thastum Leffers
Bent Pedersbæk Hansen
Claus Tilling
Adam Hyllested

Omslag og grafisk tilrettelægning:
Kitte Fennestad MDD

Redaktionel tilrettelægning:
Michael Blædel

Bogen er udgivet med støtte fra
Undervisningsministeriets tips- og lottomidler
Carlsbergs Mindelegat for Brygger J.C. Jacobsen

Printed in Denmark 2009
ISBN 978-87-7695-151-1

INDHOLD

Forord
ADAM HYLLESTED 7

Hesten og plinten
HERBER PUNDIK 13

Dansk i grænselandet
FINN SLUMSTRUP 23

Sproget er et mellemrum
JØRGEN CHEMNITZ 29

Mitt förhållande till danska språket
PER-ÅKE LINDBLOM 33

Er der et sprog der hedder skånsk?
JAN KATLEV 41

Dansk i Norge
SIGRUN ØVRETVEIT 53

Brobygning mellem Holland
og Danmark
ANDERS BAY 61

Hvorfor dansk?
STEFAN G. ANBRO 71

Den milde klang
af modersmålet i USA
SUSANNE BERNSTEIN 79

Dansk i Frankrig eller…
JEAN RENAUD 85

Dansk skønlitteratur
i italiensk oversættelse
METTE TØNNESEN 95

Dansk i Tyskland
TOM HØYEM 109

Dansk i EU
REDIGERET AF
GRETE PAGTER MORTENSEN 125

FORORD

ADAM HYLLESTED

"Dansk i verden" er dobbelttydigt. "Dansk" kan være et substantiv og sigte til det danske sprog, men det kan også opfattes som et adjektiv og dermed "det at være dansk i verden". Modersmål-Selskabets årbog 2009 handler om begge dele.

Nogle af årbogens bidrag omhandler det danske sprogs politiske status i det pågældende land, mens andre lægger hovedvægten på dets historiske rolle; atter andre omhandler dansk sprog som kulturbærer, bl.a. gennem litteraturen; og endelig tager flere af bidragene afsæt i personlige opfattelser af det danske sprog eller udlændinges motivationer for at have stiftet bekendtskab med det.

Her er bidrag om dansk i det helt nære udland, områder der engang var danske eller stadig delvis er det (Skåne, Grænselandet), vores nabolande (Sverige, Norge, Tyskland), andre dele af Vesteuropa (Holland, Frankrig, Italien), Østeuropa (Litauen), Nordatlanten (Grønland), andre verdensdele (USA, Israel) og det internationale samfund (EU).

DANSK – ET LILLE SPROG?

De fleste opfatter nok dansk som et af verdens mindre sprog. Målt i antal talere er dansk imidlertid et af de største, nemlig nr. ca. 100 ud af mellem de 6000 og 7000 sprog, der findes i verden. Dansk er et nationalsprog og oven i købet et af de få, der har officiel status i flere lande. I selve Danmark, på Færøerne og i EU er det officielt sprog, og det er anerkendt som mindretals-

sprog i Tyskland (Slesvig-Holsten). Grønland har stadig dansk som første fremmedsprog. Islændingene skal lære et skandinavisk sprog, men kan nu vælge mellem dansk, svensk og norsk. I bl.a. Argentina, USA, Canada og Australien findes stadig dansktalende udvandrersamfund. Især i andre dele af Norden og EU bor og arbejder et stigende antal udlandsdanskere. Og i forbindelse med den helt aktuelle integration over Øresund er mange tusinde danskere blevet bosat i det Skåne, der engang var dansk.

Men det danske sprogs indflydelse holder ikke op her: De skandinaviske sprog er i vekslende grad gensidigt forståelige, og i mange sammenhænge kommunikerer skandinaver nogenlunde ubesværet på hver sit modersmål. I Skåne, hvor visse af dialekterne stadig bærer præg af den danske fortid, forstår man uden problemer sproget i Øresundsregionens metropol, København. Det mest udbredte af de norske skriftsprog, bokmål, er historisk set udviklet af det danske. Længere tilbage i historien øvede dansk en betydelig indflydelse på udviklingen af det engelske sprog; mange låneord samt stednavne i Storbritannien og Irland vidner den dag i dag om dansk indflydelse – ganske vist på et tidspunkt, hvor sproget i Danmark ikke var væsensforskelligt fra det, der blev talt i andre dele af Skandinavien.

Tilbage til nutiden: I så forskellige lande som Bulgarien, Canada, Estland og Japan kan man vælge at læse dansk som hovedfag, og mange udenlandske studerende tager hvert år på studieophold i Danmark; det gælder både danskstuderende, der som en del af deres uddannelse forventes at tage hertil for at forbedre og udvikle deres sprogkundskaber, og studerende på helt andre fag, som af meget forskellige årsager vælger netop Danmark som mål for et udlandsophold. Dansk sprog øver en indirekte indflydelse i verden gennem oversættelser af dansk litteratur. I Norge kan man endda opleve, at fx rejsebøger sælges på

dansk – den omvendte situation, at bøger på norsk skulle kunne sælges i Danmark, synes utænkelig.

NÅR UDLANDET HAR EN HOLDNING TIL DE DANSKE ORD

Vi kan en gang imellem endda opleve, at man i udlandet kan gå lidenskabeligt op i bestemte ord og betegnelser på det danske sprog. Grønlændere og islændinge foretrækker generelt, at vi på dansk bruger forholdsordet *i* i stedet for *på*, når vi taler om deres land: *i Grønland, i Island* i stedet for *på Grønland*, *på Island* – det første signalerer, at man taler om et selvstændigt land og ikke bare en ø. Der er dog en tendens til på dansk at bruge *på* om nationer, der samtidig er øer eller øgrupper, uanset om de er selvstændige stater eller ej: *på Færøerne*, *på Filippinerne*, *på Cuba*, *på Samoa*. Endog forekommer *på Haiti*, selvom Haiti kun udgør halvdelen af en ø.

Et andet eksempel: I Holland foretrækker man fra officielt hold, at andre sprog anvender betegnelserne *Nederland* og *nederlandsk* i stedet for *Holland* og *hollandsk*, og sagen tages meget alvorligt – den er blevet behandlet på højeste politiske plan i parlamentet. Det, der generer, er bl.a., at navnet *Holland* oprindelig kun er navnet på del af landet. Senere er termen blevet overført til at betegne hele landet – og især på dansk, hvor den tilfældigvis dominerer endnu mere end fx på engelsk og norsk. Hollænderne anvender dog ofte selv *Holland* om hele landet, fx i forbindelse med sport og gastronomi.

Endnu mere bemærkelsesværdig, om end mindre kendt, er striden om navnet *Kirgisistan*. Dansk Sprognævn anbefaler dette som officielt navn på det centralasiatiske land, hvor danske nødhjælpsorganisationer i en årrække har haft et stort engagement. Men i selve landet foretrækker man, at vi på dansk bruger *Kirgistan*, altså uden et ekstra *-is-*, fordi det ligner det lokale

navn mere og dermed opfattes som mindre sovjetiskpræget og mere respektfuldt. *Kirgistan* er imidlertid fremmed for danske orddannelsesprincipper; vi danner ord på *-istan* ved tilføjelse til ordets stamme som i fx *Langtbort-istan*. En *afghan-er* bor i *Afghan-istan*, en *usbek-er* i *Usbek-istan* og en *kirgis-er* derfor også i *Kirgis-istan* (særlige forhold spiller ind ved *Kasakhstan*, hvor trykket og udtalen afslører, at vi har lånt hele navnet). I Sovjetperioden og kort efter selvstændigheden kaldte medierne i øvrigt området for *Kirgisien*, som Hans Scherfig også brugte i sin bog fra 1963 om en rejse til republikken.

FREMTIDEN

Situationen er dog langtfra entydig. I takt med den overførslen af selvstændighed til Grønland og Færøerne træder det danske sprogs betydning i Nordatlanten gradvis i baggrunden. Med det grønlandske selvstyre, der blev indført i 2009, forsvandt det danske sprogs officielle status. Islændinge skulle engang lære dansk, og mange gør det stadig, men det er ikke længere obligatorisk. Og da de overlevelsesdygtige sprog på længere sigt ser ud til at være nationalsprogene, lover det måske nok godt for dansk i Danmark, men mindre godt for dansk i Tyskland, også selvom den aktuelle situation ikke nødvendigvis tyder på det. Historisk set har de oversøiske udvandrersamfund i Nord- og Sydamerika samt Australien højst bevaret det danske sprog gennem et par generationer – i Argentina har det dog vist sig mere overlevelsesdygtigt end andre steder. De mindre sprog i EU beholder måske nok deres officielle status, men hvad denne status i fremtiden vil bestå i, er et andet spørgsmål. Særligt fokus er der i disse år på det danske sprogs vigende placering på de højere uddannelsesinstitutioner og i større virksomheder. Endelig udvikler dansk, svensk og norsk sig i kraft af deres stilling som nationalsprog væk

fra hinanden – en sådan udvikling har som regel i sidste ende ført til, at de pågældende sprog bliver gensidigt uforståelige.

Er der grund til at være optimist på det danske sprogs vegne? Svaret synes afhængigt af, hvad man mener med spørgsmålet, og hvilke områder man lægger vægten på. Sammenligner man generelt med andre sprog i verden og deres situation, ligner svaret dog et klart ja.

Redaktionen håber, at læseren af årbogen 2009 vil opleve nye og ukendte sider af modersmålets rolle i det nære og fjerne udland. Dansk er måske ikke et verdenssprog, men vi kan stadig istemme med H.C. Andersen: *Et lille land – og dog så vidt om Jorden / end høres danskens sang og mejselslag*.

HESTEN OG PLINTEN

HERBERT PUNDIK

"Køkkenmødding" og "ombudsmand" er velkendte danske gloser optaget som låneord i mange fremmede sprog.

Mindre kendt er det at ordene "hest" og "plint", de to gymnastikredskaber der i min skoletid skilte de tunge får fra de springske bukke, i mange år indgik i hebraisk.

Forklaringen er den, at gymnastik i Israel har sin oprindelse på Statens Gymnastikinstitut i København og på Niels Buchs gymnastikhøjskole i Ollerup.

Det kræver yderligere en forklaring, som må søges i den jødiske stats forhistorie i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af det følgende århundrede, da det hellige land var en provins i det ottomanske imperium, hvis kerne var det nuværende Tyrkiet. Ottomanerne kontrollerede i over 450 år hele det område vi i dag kender som den arabiske verden. Hovedstaden var Konstantinopel, i dag kaldet Istanbul.

I 1905 grundlagde jødiske indvandrere, der boede i to små forstæder til den arabiske havneby, Jaffa, det første hebraiske gymnasium ude i de klitter, hvor Tel Aviv 4 år senere blev grundlagt.

På det tidspunkt talte den jødiske befolkning i Palæstina ca. 65.000 mennesker.

Tel Aviv, der i dag i hundredåret har trekvart mio. indbyggere, blev grundlagt af 66 familier, der drømte om at bygge en moderne haveby og undslippe livet i den "lille, smudsige, ægte østerlandske by med snævre og steile gader … Orden eller system skal man vanskeligt finde i dette vildrede af bygninger".

Beskrivelsen af Jaffa skyldes professor i teologi, biskop C. Henrik Scharling, forfatteren til bl.a. "Nøddebo Præstegaard", der besøgte Palæstina på pilgrimsfærd i 1875.

Hertzliya Gymanisum begyndte i det små med 17 elever. Undervisningssproget var hebraisk, hvilket frembød visse vanskeligheder, for hebraisk var endnu i sin vorden som talesprog. Mange mente, at moderne undervisning krævede et moderne sprog og ikke et der var blevet genoplivet efter at have været dødt i næsten 2.000 år.

Da den første tekniske højskole blev grundlagt i 1913 i Haifa, udbrød der en sprogkrig, idet et mindretal af grundlæggerne krævede, at tysk og ikke hebraisk skulle være undervisningssprog. Hebraisk havde ganske vist været i brug siden bibelsk tid, men mest som liturgisk sprog. Jesus, der var skriftklog, kunne selvfølgelig hebraisk, men han prædikede på aramæisk, der var den brede befolknings hverdagssprog. Det jødiske borgerskab talte helst græsk.

Jødiske drengebørn blev, efter fordrivelsen fra Palæstina i det første og andet århundrede, undervist i hebraisk så de kunne læse de hellige skrifter og deltage i gudstjenesten, når de var fyldt 13 år og havde stået bar mitzwa. Så kunne de påtage sig moselovens 613 forpligtelser. At bruge hebraisk som hverdagssprog var indtil oplysningstidens idealer fik indpas i jødiske kredse i Østeuropa nærmest blasfemisk.

Hebraisk kunne sammenlignes med latin blandt katolikker, anvendt under gudstjenesten, ved udfærdigelsen af religiøse eller akademiske skrifter samt til korrespondance mellem de skriftkloge. På Holbergs tid kunne man disputere såvel på latin som på hebraisk på Københavns Universitet. Jeg husker, at jeg gik til bar mitzwa-forberedelse i et helt år og lærte at læse de fem mosebøger på hebraisk og delvis forstå hvad jeg læste, men det

satte mig ikke i stand til at formulere en sætning på hebraisk. Det var heller ikke forventet, for formålet med undervisningen var at gøre mig i stand til at læse det afsnit af biblen i synagogen i Krystalgade i København, der var den vigtigste del af bar mitzwa-ceremonien. Den forsamlede menighed lyttede andægtig til biblens ord, men kun et forsvindende mindretal forstod dem.

Hverdagssproget blandt jøder i diasporaen vekslede. I Østeuropa talte de *jiddisch*, et blandingssprog, der kan spores tilbage til middelalderen. Det opstod formodentligt i Frankrig og flyttede østover med de jødiske folkevandringer, der mest skyldtes jødeforfølgelser. I Rhindalens byer optog jiddish tyske ord, der sammen med hebraiske ord, ofte slidt til ukendelighed, blev jiddish' grundstamme. Efter fordrivelsen af jøderne fra de tysktalende områder i middelalderen til mere gæstfri områder mod øst indgik mange slaviske ord i jiddish.

I Middelhavslandene var det jødiske samtalesprog *ladino,* den kastillianske dialekt som jøderne bragte med sig, da de i 1492 blev fordrevet fra Spanien, og i de arabisktalende lande udviklede jøderne judeo-arabiske dialekter.

Min bedstefar, der søgte ly i Danmark for over 100 år siden på flugt fra jødeforfølgelser i hans hjemstavn, Ukraine, talte dansk-jiddish. En dialekt der nu er uddød, hvor danske gloser som årene gik fortrængte det sprog der var hans, da han indvandrede. Det var sammensat af middelaldertysk, russisk og hebraiske ord, hvis oprindelse man skulle have et godt sprogøre samt kendskab til den originale hebraiske glose for at genkende.

Når vi børn støjede sagde min bedstefar "bestiege", Han anede ikke, at han brugte et ord afledt af det bibelske "Schtika", der betyder "tavshed".

I 1930'rne, hvor Hitlers navn ofte kom på tale, tilføjede min bedstefar altid en jiddish forbandelse: "jemákh shmoy

vezikhroy" – "må hans navn og minde blive udslettet". Han anede ikke, at ordene var hebraiske, nedslidt af mange århundreders brug af mennesker, der ikke kendte ordenes bibelske oprindelse.

Det var situationen indtil 1881. Jeg skal nok komme tilbage til forklaringen på, at "hest" og "plint" en overgang indgik i gymnastikundervisningen på Herliya Gymnasium i Tel Aviv, men først lidt om manden, der næsten egenhændigt genoplivede hebraisk som et levende sprog, der i dag er Israels officielle sprog sammen med arabisk.

Eliezer ben Yehuda var født i det daværende Rusland. Han var det man kunne kalde en præ-zionist for den jødiske nationale selvstændighedsbevægelses grundtekst. Den østrigske journalist og forfatter Theodor Herzls manifest "Der Judenstaat" udkom først i 1895.

Ben Yehuda var besjælet af tanken om at genoplive det hebraiske sprog for at anvende det som løftestang for jødisk national uafhængighed i biblens land. Han var inspireret af det bulgarske folks kamp mod den ottomanske imperialisme, en selvstændighedskamp som Rusland støttede.

Ben Yehuda forlod Rusland med Palæstina som mål, men gjorde ophold i Paris, hvor han studerede medicin.

I 1881 ankom han til havnebyen Jaffa sammen med sin kone. De slog sig ned i Jerusalem.

På det tidspunkt boede kun 25.000 jøder i Palæstina. De levede i de bibelske byer, først og fremmest i Jerusalem, men også i Hebron, Tiberias og Safed i Galillæas bjerge.

Jerusalem var en lille bjergby, omgivet af de ottomanske mure fra 1500-tallet, kun omfattende en kvadratkilometer. Murenes porte blev lukket ved solnedgang, og de arme pilgrimme, der havde slæbt sig op ad Judæas bjerge fra kystsletten og som nåede den hellige by efter solnedgang, mange tilbagelagde de sidste

flere hundrede meter kravlende på knæ, fandt portene stængt. De måtte overnatte i det fri, i fare for at blive berøvet af beduinbander, der hærgede området.

"Fattig er Jerusalem", skriver biskop Scharling, "fortrykt og ringe… Gaderne er trange, smudsige, rendestenen løber midt igjennem dem. Murene er grågule, en underlig muggen, indeklemt luft hersker herinde, en stor del er falden i ruiner – Guds forbandelse hviler over byen, som over det ganske land – tyrken er herre og en overmåde slet herre og dog, gennem smudset, trykket og elendigheden, er det som om i enkelte, vidunderlige øjeblikke de himmelske lovsange pludseligt brøde igjennem og henrev sindet ned umenneskelig magt".

Fattige var jøderne i det hellige land. De fleste levede af almisser indsamlet blandt jøder verden over, der anså det for deres religiøse pligt at understøtte deres trosfæller i det hellige land, som for størstedelens vedkommende tilbragte deres liv i bøn og med studiet af de hellige skrifter. Så fattige var de, at de var en frugtbart arbejdsmark for kristne missionærer.

Det hændte at familier afleverede børn til kristne missionærer i håb om at skaffe dem en bedre tilværelse.

Det skete bl.a. for en børnerig familie i Safed i Galillæas bjerge. Vi nærmer os forklaringen på "hest" og "plint"s andel i det hebraiske sprogs genfødsel. Men historien fra Safed har en dansk vinkel og fortjener at blive berettet.

En morgen vågnede en kvinde i Safed og fandt at der manglede to i børneflokken. En dreng og en pige. Drengen hed David. Safed havde været ramt af et jordskælv og fattigdommen hærgede.

Faderen gik til bekendelse og indrømmede at han havde overladt to af deres børn til nogle missionærer.

Moderen slog alarm, og nogle mænd fra byen begav sig på æselryg ned ad bjærget til den lille fiskerflække ved Middelhavet,

som med årene voksede til havnebyen Haifa, for at indhente missionærerne og befri børnene. Da de nåede frem, var skibet med børnene allerede stukket til søs.

Senere på året dukkede David op i Hammerum Herred på den jyske vestkyst, hvor han var blevet adopteret af en indremissionsk familie, der lod ham døbe. I 1936 udgave David Huda sin biografi "Fra Haifa til Hammerum Herred". Hans skæbne inspirerede hans barnebarn, Peter Fogtdal til bogen "Drømmeren fra Palæstina", 1998.

Jeg traf ham nogle år, før han døde. Dansk var blevet hans modersmål, han kunne kun huske nogle arabiske ord fra sin barndom, fortrinsvis skældsord. Det var karakteristisk, at han ikke kunne hebraisk, ikke et ord, for i 1906, da han var blevet fjernet fra Safed, var hebraisk som dagligsprog endnu så meget i sin vorden, at det ikke havde vundet indpas i Safed, hvis fåtallige jødiske indbyggere, som familien Huda og deres forfædre, i generationer havde levet i Galillæa. Ideerne om en jødisk international renæssance var båret frem af europæiske jøder, der var inspireret af den bølge af nationale selvstændighedsbevægelser, der i årene frem til første verdenskrig ændrede det europæiske politiske landkort.

Men tilbage til Ben Yehuda i Jerusalem som stræbte efter at genskabe det hebraiske sprog som led i bevidstgørelsen af jødisk national identitet.

Hans første barn, Itamar, var det første barn, i hvert fald i de sidste 2.000 år, der blev opdraget på hebraisk. For at skåne drengen mod sprogforurening fik han ikke lov til at lege med andre børn i Scharlings "trange, smudsige" Jerusalem. Han måtte nøjes med at lege med hunde og katte. Han skriver i sine erindringer, at han blev gennet i seng, når der kom besøg af ikke-hebraisk talende gæster. Og han husker en scene fra barndommen, hvor

faderen går voldsomt i rette mod moderen, efter at have grebet hende i at synge en russisk børnesang.

Eliezer ben Yehuda fortæller i sine erindringer, at han gik med sin kone i Jerusalem. En forbipasserende overhørte dem tale hebraisk og spurgte hvad for et sprog de talte.

"Hebraisk", lød svaret.

"Jamen er det ikke et dødt sprog?"

"Jeg er levende og taler hebraisk. Min kone er levende og taler hebraisk. Altså må hebraisk været et levende sprog," svarede Ben Yehuda.

Hans ordbog over det hebraiske sprog omfatter 16 bind. Han søgte det bibelske hebraisks rødder og podede nye ord på de gamle rødder i et mægtigt grenværk, der i dag dækker alle de behov som et moderne sprog skal imødekomme. Udenlandske ord var bandlyst. Der var ingen grund til at kalde en tændstik for andet end en "gafrur", når svovl på bibelsk hebraisk hed "gufrit". Lige så naturligt var det at kalde en flyvemaskine for "aviron" når de gamle hebræere kendte ordet "avir", der betyder luft. Efter Yehudas død, i sine sidste år måtte han arbejde stående, fordi sygdom forhindrede ham i at sidde, fortsatte det hebraiske sprogakademi at følge med udviklingen. En pcer hedder en "mekhashev" fordi "at tænke" på bibelsk hebraisk hedder "lakhshow" og en undervandsbåd hedder en "zolelet" afledt af verbet "at dykke", der heder "litzlol" osv.

Og nu kommer den lovede forklaring på "hest" og "plint"s bidrag til den hebraiske renæssance.

Et af de mest mangelfulde fag på Herzliya Gymnasium, der blev åbnet i 1905 i en majestætisk bygning ude i klitterne og som blev kernen i Tel Aviv, var legemsøvelser. Der var ingen der kunne undervise i gymnastik, og sproget fattedes de nødvendige gloser.

Danmark var kendt som et foregangsland, og gymnasiets bestyrelse sendte i 1910 Zwi Nishri til København til uddannelse. Han nåede tilbage til Tel Aviv før første verdenskrig udbrød. Næste mand gik det ikke som planlagt. Binjamin Slor, født i Palæstinas første jødiske landsby, Petach Tikvah, kom til København i 1913. Verdenskrigen kom i vejen, og han kom aldrig videre. Palæstina var, som nævnt, en del af det ottomanske imperium, som sammen med Tyskland kæmpede mod de allierede. Tyrkerne havde mistanke til, at Palæstinas jøder var på Storbritanniens side, hvilket var rigtigt set, for den britiske regering havde i 1917 udsendt den såkaldte Balfour-erklæring, der lovede, at jøderne efter sejren ville få lov til at oprette et "nationalhjem" i Palæstina.

De engelske og australske styrker var på fremmarch mod Jerusalem, og tyrkerne besluttede at deportere alle Tel Avivs jøder. Gymnasiet lukkede og Binjamin Slor slog sig ned i København, hvor han åbnede den kendte vinhandel i Lavendelstræde, der specialiserede sig i import af appelsiner og vin fra Palæstina. Da den jødiske stat blev oprettet i maj 1948, blev Slor Israels første honorære konsul i Danmark. Gymnastik kan føre vidt, blot man hopper af hesten i tide.

Men dermed blev forbindelsen mellem israelsk og dansk gymnastik ikke afbrudt. I årene før anden verdenskrig gik der en lind strøm af gymnastikstuderende fra Palæstina til København. En overgang blev næsten alle israelske gymnastiklærere uddannet efter dansk forbillede, og næsten alle undervisningsinspektører i faget var uddannet i København. De talte dansk og kunne danske folkedanse.

Den sidste i rækken var Moshe Finkel, der senere hebraiserede sit efternavn til Zohar. Han var medlem af den jødiske modstandsbevægelse Haganahs navnkundige kommandoenhed,

Palmach, og blev sendt til Danmark i 1947 af modstandsbevægelsen som led i forberedelserne til den jødiske statsdannelse og overgangen fra modstandsbevægelse til en regulær hær. Under opholdet i Danmark havde Zohar et bijob. Han uddannede de danske frivillige, der havde meldt sig til den forestående krig mellem den jødiske stat og dets arabiske naboer, i kampsport, terrænløb og lign, der kunne komme dem til gode under krigen.

Moshe Zohar blev ansvarlig for gymnastikuddannelse i den nye israelske hær med rang af oberstløjtnant.

Som årene er gået, svandt forbindelsen mellem dansk og israelsk gymnastik. Hebraisk har fået sit eget gymnastikvokabularium, "hest" er blevet erstattet af et hebraisk ord "khamor", der betyder "æsel", og "plinten" som gymnastikredskab er totalt gledet ud af billedet.

Og hermed den lovede forklaring. Langt om længe. Og tak for tålmodighed.

HERBERT PUNDIK f 1927, forfatter og journalist, bosat i Tel Aviv siden 1954, chefredaktør på Politiken 1970-93, derefter bladets seniorkorrespondent. Adjungeret professor ved Aalborg Universitets Institut for Historie. Har skrevet erindringsbøgerne "Det er ikke nok at overleve" (2006) og "Du kan hvis du tør" (2007). Har bl.a. modtaget Publicistprisen (1991) og Modersmål-prisen (1993) og udmærkelsen Israels Hæderstegn for deltagelse i Frihedskrigen 1948–49.

DANSK I GRÆNSELANDET

FINN SLUMSTRUP

Danmark har adskillige nabostater, og alligevel er vi aldrig i tvivl, når der tales om "grænselandet" i bestemt form. Så ved alle, at det er det dansk-tyske grænseland, der er tale om. Dér findes vor eneste landegrænse, mens alle øvrige afgrænsninger foregår til havs.

Grænselandet rummer i sig en ganske særlig *dramatik*, som er historisk betinget. Ja, det er ikke nogen overdrivelse at hævde, at fundamentet for den danske selvforståelse i nyere tid hænger sammen med spændinger og begivenheder i grænselandet, kulminerende i de symbolladede årstal 1848-50, 1864 og 1920.

Sprogene spillede en vigtig rolle i både spændingerne og krigene i 1800-tallet. I kølvandet på romantikkens gennembrud blev det nationale sprog, den nationale kultur og kærligheden til fædrelandet afgørende identifikationspunkter. Ganske anderledes end i 1700-tallets helstat, hvor den patriotiske hengivenhed over for majestæten kunne trives ret uafhængigt af, om man var dansker, nordmand eller holstener.

Dansk og tysk kom i 1800-tallet til at stå skarpt over for hinanden – og det samme gjorde følgelig dansk og tysk sprog.

Genforeningen i 1920 skabte bevidst en meget tæt sammenhæng mellem den danske nationalstats areal og tilstedeværelsen af de mennesker, der havde dansk som modersmål. Men sproggrænser går ikke efter en lineal, så naturligvis fik Danmark et tysktalende mindretal og Tyskland modsvarende en dansktalende minoritet.

Det er en gængs misforståelse, at 1920-grænsedragningen, som var resultatet af folkeafstemninger med meget klare resultater, skabte ro om grænsespørgsmålet. Ikke mindst den nazistiske magtovertagelse i Tyskland gav nye forbitrede spændinger i grænselandet, og i virkeligheden var det først op mod midten af 1950'erne det for alvor blev bredt anerkendt, at 1920-grænsen ligger fast.

Ofte er det påpeget, at København-Bonn erklæringerne fra 29. marts 1955 indvarslede starten på en ny epoke i grænselandet. De enslydende erklæringer, som statsminister H.C. Hansen og forbundskansler Konrad Adenauer underskrev, indeholdt en i denne artikels sammenhæng meget afgørende formulering om, at "personer, der tilhører de to mindretal og deres organisationer, må ikke hindres i, i tale og skrift, at benytte det sprog, de foretrækker".

Og spørgsmålet om, hvem der tilhører mindretallene, blev så at sige neutraliseret én gang for alle gennem understregningen af, at "bekendelsen til dansk/tysk nationalitet og dansk/tysk kultur er fri og må ikke af myndighederne bestrides eller efterprøves".

I dag besidder grænselandet en ganske særlig *dynamik* i kraft af, at den gensidige respekt, som København-Bonn erklæringerne lagde fundamentet for, er blevet stadig mere udbredt og accepteret.

Man skal dog ikke drage forhastede konklusioner og tro, at alt er blevet lutter idyl mellem dansk og tysk. Det er fortsat nødvendigt for Sydslesvigsk Vælgerforening, det danske mindretals og frisernes politiske parti, op til landdagsvalget i Slesvig-Holsten den 27. september 2009 at have fuld ligestilling for mindretallene som et programpunkt.

Når det er sagt, skal det også noteres, at udviklingen mellem dansk og tysk i de sidste 25 år *har* været så positiv, at det ikke

var et udtryk for overdreven feststemning, når den vandreudstilling, der blev skabt i anledning af 50 året for København-Bonn erklæringerne i marts 2005, havde titlen *"Fra mod hinanden til med hinanden*".

De mest optimistiske hævder endda, at vi siden er nået endnu længere, så der nu kan ses eksempler på, at de to kulturer i grænselandet arbejder *"for hinanden".*

Hvad betyder alt dette for dansk i grænselandet?

Fundamentet for fastholdelse og udbredelse af det danske sprog er – ganske som det har været tilfældet i de sidste mange år – det arbejde, der ydes af Dansk Skoleforening for Sydslesvig. Man forstår noget af omfanget, når det nævnes, at Skoleforeningen er den 11. største arbejdsgiver i Slesvig-Holsten med over 1.100 ansatte og et driftsbudget i størrelsesordenen 80 millioner euro.

Aktiviteten er funderet på 55 børnehaver og 46 skoler. Disse sidste har for tiden omkring 5.600 elever, og det pædagogiske arbejde oplevede den 1. september 2008 en festdag af enestående dimensioner, da den nye A.P. Møller Skole blev indviet i Slesvig. Dermed råder Skoleforeningen nu over to skoler med gymnasial overbygning, og det er ikke længere nødvendigt for mindretallets unge at slutte skolegangen på Duborgskolen i Flensborg, såfremt de vil have en studentereksamen.

Det nye gymnasium er en storslået gave fra A.P. Møller og hustru Chastine McKinney Møllers Fond, og som det rammende blev sagt af Kim Andersen (MF, V) ved indvielsen, er vi nu i den situation, "at Danmarks mest moderne gymnasium ligger i Tyskland".

Det danske sprog holdes også i hævd i et fintmasket net af aktiviteter som udfoldes i både SdU – Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger – og den store kulturelle forening SSF, Sydslesvigsk Forening. Endelig skal man nævne, at en vigtig bastion for det

danske sprogs tilstedeværelse er Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, som 19. september 2009 kunne fejre 50 års jubilæum.

Men Centralbiblioteket er langt mere end en bastion i form af hovedkvarteret på Nørregade 59 i Flensborg. Det danske biblioteksvæsen i Sydslesvig ledes visionært, og har ikke mindst betydning gennem de smukke, veludstyrede bogbusser, som gennemkrydser Sydslesvig og når ud til de fjerneste hjørner af mindretallet.

Biblioteket udbyder også danskkurser for voksne, og det samme gør Skoleforeningens voksenundervisningsnævn.

Der har i de senere år været en sådan interesse for at lære dansk, at de danske udbydere ikke har kunnet følge med efterspørgselen. Interessen hænger utvivlsomt både sammen med, at arbejdsmarkedssituationen i grænselandet har været langt mere gunstig nord for grænsen end umiddelbart syd for, og med at *Dänemark* og *dänisch* er blevet positivt ladede begreber mange steder i vort sydlige naboland.

For det er ikke blot i Sydslesvig, der er interesse for at lære dansk. Kombinerer man tilgængeligt talmateriale[1] kan man nå frem til, at der i Forbundsrepublikken Tyskland (minus Sydslesvig) i 2007 blev gennemført 1.165 danskkurser med et timetal på 27.014 og et deltagertal på 12.630. Alle kurser var aftenskolekurser.

Føjer man Sydslesvig tallene på, når man op på 1.432 kurser med et timetal på 32.768 og et samlet deltagerantal på 15.354.

Og tager vi så endelig også de tal med, som kommer fra det danske mindretals udbud af kurser, når vi et samlet tal på 1.918 kurser med 21.090 deltagere.

Dansk er det sjettestørste fremmedsprog i de tyske aftenskoler. Engelsk er suverænt størst med 617.000 deltagere, efterfulgt af spansk (231.000), fransk (178.000), italiensk (175.000) og svensk (28.000).

Den danske stat yder hvert år et fornemt bidrag til det danske kulturelle arbejde i Sydslesvig. Over en halv milliard kroner er der tale om, og denne støtte er naturligvis af afgørende betydning for arbejdet.

Skoleforeningen er langt den største støttemodtager. Lidt over halvdelen af foreningens budget kommer således fra Undervisningsministeriet i Frederiksholms Kanal.

Traditionelt har støtten været ydet som en hjælp til de danske syd for grænsen. Det er der jo også fortsat tale om, men i dag, hvor dramatikken i grænselandet er blevet til dynamik, kunne det være gavnligt åbent at erkende, at Sydslesvig-bevillingen så ganske afgjort også er i dansk egeninteresse.

Der er tale om fremskudt kulturpolitik, som i de kommende år vil få stadig større betydning. I takt med statsgrænsernes visnen bort i EU, bliver sprog- og sindelagsgrænser konstant vigtigere for at fastholde en national identitet.

Formanden for SSF har ofte brugt udtrykket, at "de danske i Sydslesvig er Danmarks forhave". Det må være i Danmarks interesse at pleje forhaven godt og aktivt, hvilket i disse år bl.a. vil indebære, at vi er opmærksomme på at udnytte den positive bølge over for "det danske", der er så mærkbar i vort sydlige naboland. Og at vi derfor også skal være med til at sikre, at der er gode tilbud for de mange tyskere, der gerne vil stifte bekendtskab med det danske sprog.

I den gamle optik stod valget mellem dansk *eller* tysk. Og det er stadig ganske almindeligt, at danske med al mulig sympati for mindretallet bliver overraskede (og lidt rystede) over, at der tales så meget tysk eleverne imellem i frikvartererne i skolegården.

I dag må man nøgternt se i øjnene, at grænselandet er tosproget. Dansk *og* tysk. Eller det kan være tresproget: Frisisk *og* dansk *og* tysk. Ja, der kan mødes mange kombinationer. Grænselandets

folk har en helt naturlig mindst tosproglig kompetence, som er en kvalitet, der kommer dem til gode i den nutidige virkelighed. I dagligdagen kan man gang på gang opleve, hvorledes der jongleres ubesværet rundt med de to – eller tre – sprog alt efter situation og hensigt.

Kampen for det danske sprogs udbredelse syd for grænsen er i dag ikke en kamp for det danske sprogs eksklusivitet. For Sydslesvig er en del af Tyskland. Men det er en kamp for, at dansk kan være til stede så markant som muligt i grænselandets dynamiske hverdag.

Og jeg tror det er sandt, hvad man ofte kan høre fra aktive mennesker med lang erfaring i grænselandet, at der aldrig har været talt så meget dansk i Sydslesvig, som der bliver i disse år.

NOTER

1 fra Landesverband der Volkshochschulen Schleswig-Holsteins e. V. i Kiel, Deutscher Volkshochschul-Verband e. V. i Frankfurt samt Dansk Skoleforenings årbog 2007-08

FINN SLUMSTRUP F. 1941. FORFATTER TIL FLERE BØGER OM JAZZ OG SIDEN 2005 FORMAND FOR GRÆNSEFORENINGEN. TIDLIGERE HØJSKOLELÆRER- OG FORSTANDER, CHEF FOR DRS P1 1991-99, FORMAND FOR STATENS MUSIKRÅD 1999-2003. BIDRAGYDER TIL ÅRBOGEN "SPROGET OG DE ORDLØSE KUNSTARTER" (2007).

SPROGET ER ET MELLEMRUM

JØRGEN CHEMNITZ

Første gang jeg mistede mit sprog, var jeg to år gammel. Det var det år familien rykkede teltpælene op og flyttede til Humlebæk. Det år i Humlebæk sagde jeg intet. Den spæde dannelse af et sprog smuldrede, så jeg holdt min kæft. Sproget der forsvandt var grønlandsk.

Ataaseq, marluk, pingasut, sisamat – en, to, tre, fire – jeg har været i Grønland de sidste fem år. Tilværelse har været at til- og fraflytte Grønland. Flere gange. Herfra mit sprogs sære rødder. Her sidst jeg vendte tilbage til Grønland, efter sammenlagt 33 år i Danmark, oplevede jeg endnu engang at have mistet et sprog. Grønlandsk. Da jeg vendte tilbage, gik det op for mig, hvor godt jeg taler dansk. Det stod klart, da jeg mødte gamle bekendte. Flere mennesker i Nuuk er dobbelt halv-sproget.

Dansk er blevet mit modersmål.

Siden jeg kom til Nuuk er det gået ned ad bakke. Det er en skrøbelig størrelse, det der med et sprog. Bare fem år efter jeg er vendt tilbage til Grønland, er sikkerheden ved at forsvinde. Den intuitive, flydende og sanselige fornemmelse af sproget forducter, uden at jeg ved hvad den dufter af. Eller fordufter hen. Eller jo. Det tror jeg nok, jeg ved. For der er ordene, og så er der det mellem ordene. Mellemrummene. Der hvor der ikke står noget. Ordene er afgrænset. Ataaseq, marluk, pingasut, sisamat betyder: en, to, tre, fire på grønlandsk. Men det er jo bare ordene. Sproget er noget andet. Noget mere. Det er sammenkædningen af ordene kittet sammen af mellemrum. Det er dér ordene

bliver et sprog. I mellemrummet. Det rum skal ikke forandre sig meget, før sproget bliver usammenhængende.

Det rigtigt afmålte mellemrum er sproget.

Dansk er et stort sprog. I Grønland. Mest i Nuuk, hvor der er ved at danne sig et tredje sprog, en sammenblanding af dansk og grønlandsk, mens det danske sprog i Danmark er klart, fyldt med bøger og aviser, radio og TV. Og film. Jeg bliver misundelig, når jeg fra Grønland kaster et blik på Danmark, eller når jeg i ny og næ besøger landet og lytter og læser. Hvor kan I sagtens. Her til lands er der et godt stykke under 50.000 mennesker, der taler modersmålet. Grønlandsk. Om nogle kender vi til et lille sprogs skrøbelighed. Det er en sart fornemmelse.

"Du bor i dit navn," siger vi i Grønland. Mange børn bliver opkaldt efter afdøde familiemedlemmer for at bevare et minde. Man kan godt hedde det samme, men være opkaldt efter forskellige familiemedlemmer. Det er en personlig skæbne. Det er sproget ikke. Det er en kollektiv konstruktion. Det skal binde sammen. "Du bor i dit sprog!" Det er sådan det er. Det er sproget, der skal samle, og i Grønland er det, hvad der i endnu højere grad skiller. Sproget er en kampplads. Politisk og kulturelt. Mellem dansk og grønlandsk.

Dobbeltsproget forbistring. Mange kan ordene, men har ikke sprogets sans, den sproglige intuition. "Vort land," siger grønlandske politikere ofte, når de holder tale på dansk. Og jeg er ved at brække mig. Det højstemte i sproget gør det helt forfærdeligt. Men det er ikke forkert at oversætte det på den måde – "Nunarput" – det er mangel på sansen for et sprog. Der er jo ikke noget ekstraordinært højstemt ved grønlandsk, men når der bliver sagt "vort land," så er det skudt helt forbi. Så er sproget en konstruktion og ikke organisk. Organisk. Ja, det er det sproget skal være, når det er i orden. En forlængelse af tungen,

en overgang fra tanke til lyd. Lyden af ordene er sprogets fineste medie. Lyden af sproget sprogets vugge. Det skrevne ord er når sproget bliver kultiveret, når der er tænkt omhyggeligt. Længe.

Sproget er ikke en tanke. Det fandt jeg ud af, da jeg vendte tilbage til Nuuk. Jeg kunne komme i tanke om de fleste ord på grønlandsk, men når jeg skulle sige noget, snublede og snørede de sig sammen, kom forkert ud og blev en gang hakken og stammen, der ikke var til at holde ud at høre på. Det overraskede mig, for jeg kunne tænke en sætning igennem, men når jeg åbnede munden og skulle forme ordene – og luften sivede ud gennem mundhulens hvælvinger i nøje afmålte mængder omkring nøje formede tungestillinger – så hang det slet ikke sammen når lydene formede sig. Og jeg havde ellers de særlige grønlandske ords strubelyde helt klar. Så begyndte jeg at tale højt med mig selv, når jeg gik lange ture om søndagen. Det hjalp, men jeg passerede flere mennesker på min vej, som skævede underligt til min side.

Jeg kan sige alle lydene, der er særlige for grønlandsk.

Der er hvislelydene. Med og uden løse kinder så det enten blafrer i tungen eller på indersiden af kinderne i mundhulen.

Så er der lyden oppe under næsen, som bliver til ved en kort kompression af luften under næsens forbindelsesrør bagest i ganen. Det staves: ng. HUSK: Ingen luft ud af næsen under kompressionen!

Q er strubelyden, som kommer helt tilbage i svælget og giver en baglæns fornemmelse lige foran drøbelen. Q er som bogstavet K, men det skal forsvinde i en synkebevægelse. Med en krog. Det er den lyd, der er sværest at lære, når grønlandsk ikke er kommet ind med modermælken. Folk, der ikke taler grønlandsk får det til et "krr." Det er helt forkert. Det er en lyd jeg

blev meget opmærksom på, da jeg søgte en læreplads som fotograf. I tidernes morgen.

Før jeg fik min læreplads, gik jeg på en forskole for de grafiske fag: trykkere, litografer, bogbindere, reprofolk – og altså fotografer, som efter et fælles skoleår skulle finde en praktikplads. Forskolen var ikke svær at komme ind på, nåleøjet var at finde en læreplads, en praktikplads, som kunne føre mig videre i drømmen om at blive fotograf. Det ligger 30 år tilbage, og jeg husker ikke meget andet end at jeg susede rundt i en bil, jeg havde lånt, og besøgte fotografer med min billedmappe under armen. En af mine venner, en anden håbefuld fotograf, grinede af mig en dag, da vi talte om hvordan det gik med at finde en praktikplads. Han sagde, at han kunne høre jeg var fra Grønland, når jeg sagde praktikplads. Det blev til "praqtikplads" – strubelyden fra grønlandsk sneg sig ind i mit danske. Det har gjort indtryk, siden jeg kan huske det så tydeligt.

Det er den dobbeltsprogede forvirring, der har gjort mig så opmærksom. Det hænger ved, men nu skal den væk. Den der sproglige forlegenhed må jeg droppe i min jagt på at genfinde et grønlandske sprog. Det er op ad bakke, jeg må slippe de fine fornemmelser og tale sproget til en eller anden grad af forståelse. Det er funktionelt, men ikke formfuldt.

Jeg er ikke bekymret for dansk i Danmark. Kun for mit eget sprog. Dansk og grønlandsk i Grønland.

JØRGEN CHEMNITZ F. 1957 I NUUK. FOTOGRAF OG SKRIBENT PÅ DEN GRØNLANDSKE AVIS SERMITSIAQ. HAR BOET I DANMARK FRA 1969-79 OG IGEN FRA 1981-2004.

MITT FÖRHÅLLANDE TILL DANSKA SPRÅKET

PER-ÅKE LINDBLOM

Jag har ett helt avspänt förhållande till danska språket. Det kan jag tacka norskt bokmål för. 1963-1964 arbetade jag som sjöman på några norska båtar och läste all litteratur på bokmål eller nynorska. Jag försökte också lära mig tala norska och lyckades så pass bra att vissa trodde att jag var – dansk. Min accent och satsmelodi var alltså ganska obestämbar.

Under en period 1967 arbetade jag som sjöman på ett litet omlastningsfartyg, som gick mellan Malmö, Köpenhamn och Hälsingborg. Skepparen på fartyget var mycket respekterad av hamnarbetarna i Köpenhamn, eftersom han hade smugglat flyktingar under andra världskriget. Öresunds vatten kan jag alltså utan och innan. Jag tillbringade också en smekvecka på Ven, mitt i Öresund, med min första sambo. Jag har också bott i Malmö i flera omgångar, 1964, 1967 och 1970-1974, och for naturligtvis ofta över till Köpenhamn. Jag har kanske besökt Danmark ett femtiotal gånger, dock bara Själland. Det är tack och lov inte för sent än att besöka andra delar av Danmark. Danska började jag läsa 1968 på grund av min politiska verksamhet och har sedan dess läst danska – och norska – regelbundet.

I

Så småningom utbildade jag mig till gymnasielärare. När jag började undervisa i svenska och filosofi 1984, var det den naturligaste sak i världen att också undervisa i grannspråken, särskilt danska och norska. Mitt mål har alltid varit att riva ner den

mentala barriär som eleverna har haft, i synnerhet gentemot danskan, och att uppöva den receptiva kompetensen, d.v.s. förmågan att förstå skriftlig danska och norska. Jag har naturligtvis informerat om uttalsskillnaderna mellan svenska och danska, men aldrig lagt någon större vikt vid att eleverna ska lära sig förstå talad danska. Det är en tillvänjningssak, menar jag. Det är bättre att de åker till Danmark med rätt inställning, d.v.s. att danska går att förstå bara man anstränger sig lite.

Momentet "Grannspråken" har ofta inletts med att vissa elever har ifrågasatt behovet av grannspråksundervisning. Men det finns flera starka argument varför grannspråksundervisning, särskilt i danska och norska, är nödvändig.

DET FÖRSTA ARGUMENTET är naturligtvis att man som svensk får två språk till skänks. Danska, norska och svenska är sinsemellan förståeliga språk. En svensktalande kan i princip tala svenska med en dansktalande eller en norsktalande, som i sin tur kan använda sitt eget språk. Enligt en klassisk tumregel är 50 procent av orden i danska, norska och svenska lika, 25 procent nästan lika och bara 25 procent olika. Med liten ansträngning får man tillgång till ett språkområde som omfattar ytterligare 10 miljoner invånare med all dess vetenskapliga och kulturella produktion. Jag har alltid föredragit att läsa en text på danska eller norska framför att läsa samma text på engelska och det går naturligtvis också fortare att översätta från danska/norska än från engelska.

DET ANDRA ARGUMENTET är att kontakterna mellan nordborna på det personliga planet, i arbetslivet, inom utbildningen och på fritiden stadigt ökar. Antalet svenskar som arbetar eller studerar i Norge och Danmark har ökat markant de senaste åren liksom antalet danskar som bosätter sig på andra sidan Sundet; norrmän är den överlägset största turistgruppen i Sverige med

danskar på tredje plats och finländare på sjunde. Chartergrupper kan fortfarande ofta vara samnordiska.

FÖR DET TREDJE: Norden som region har i mångt och mycket en gemensam historia och kultur. Jag läser just nu "Etbinds Danmarks historie"[1] och slås än en gång av hur sammantvinnad nordisk historia är. De härskande klasserna i Danmark-Norge och Sverige-Finland ingick äktenskapsallianser, kunde äga jord på båda sidor om de svagt utstakade gränserna och stred om makten i Norden i form av ideliga inbördeskrig. Samtidigt kunde bönder på ömse sidor om gränserna sluta separatavtal med varandra om att inte slåss. Idén om Kalmarunionen begravdes först i och med Gustav Vasas trontillträde 1523. Jag ska inte försöka sammanfatta Nordens historia på några få rader, men förenklat kan man väl säga att relationerna har normaliserats sedan mitten av 1800-talet, eftersom Danmark insåg att Norge slutgiltigt hade gått förlorat liksom Sverige Finland. Det är ingen tillfällighet att det sedan länge finns ett välutvecklat, institutionellt samarbete ända upp på regeringsnivå mellan de nordiska länderna. Den mellannordiska handeln är mycket viktig och allt fler nordiska företag investerar – eller går samman med företag – i andra nordiska länder.

SLUTLIGEN: I ett läge då engelskan befinner sig på frammarsch som utbildnings- och högstatusspråk och expanderar på samtliga nordiska språks bekostnad, måste man också inse att den mellannordiska språkförståelsen kan fungera som motvikt till engelskan.

Det är inga elever som kommit och klagat efteråt på undervisningen i grannspråken. De flesta elever har fått en positiv inställning till grannspråken och en del har t.o.m. fått aha-upplevelser.

---

1 Benito Scocozza og Grethe Jensen: "Etbinds Danmarks historie" – Politikens förlag, ISBN: 978-87-567-8500-6

De två senaste åren har jag låtit mina elever göra en läsförståelsetest, en s.k. Clozetest[2], i bokmål, danska, engelska och nynorska, efter avslutad grannspråksundervisning. Efter en månads undervisning lyckas det absoluta flertalet elever bättre i bokmål, danska/nynorska än i engelska, vilket förvånar många av dem. Jag har t.o.m. haft elever som uppnått nästan samma testresultat i bokmål som i svenska. Speciellt roligt har det varit, när elever lyckats bättre på det danska testet än det på bokmål eller nynorska. Det trodde de aldrig!

II

Den senaste omfattande undersökningen av grannspråksförståelsen i Norden, "Håller språket ihop Norden?", som genomfördes av Lars-Olof Delsing & Katarina Lundin Åkesson 2005, visar dock att grannspråksförståelsen i Norden, särskilt bland ungdomen, har försämrats sedan 1976 (Mauruds undersökning). Sammanlagt ingick 1850 gymnasieungdomar i Norden i denna undersökning. Enligt undersökningen var norrmännen bäst på både svenska och danska. Färingarna var dock bäst på danska. Danskarna var något bättre på norska än svenska och svenskarna något bättre på norska än danska. De norska invandrarna var t.ex. bättre på danska än infödda svenskar. I en efterföljande delundersökning av Delsing & Lundin, som skedde ett halvår efteråt, visade det sig att de nordiska gymnasieungdomarna erhöll bättre resultat i engelska än i grannspråken. Men detta resultat är alltså – se ovan – helt avhängigt om gymnasieeleverna har fått någon undervisning i grannspråken eller inte. Undersökningen visade också att den äldre generationen hade bättre kunskaper

2 En liten undersökning i språkförståelse – Språkförsvarets nätdagbok 28/12 2007 – http://sprakforsvaret.bloggagratis.se/2007/12/28/424414-en-liten-undersokning-i-sprakforstaelse/

i grannspråken än gymnasieungdomen. Under de trettio år som har gått mellan de båda undersökningar har norrmännen blivit bättre på grannspråksförståelse jämfört med danskar och svenskar, medan svenskarnas grannspråksförståelse hade blivit något bättre än danskarnas. Undersökningen visade också att hälften av de danska och norska gymnasieeleverna hade fått grannspråksundervisning mot bara en fjärdedel av de svenska.

Det är mycket avslöjande att endast en fjärdedel av de svenska gymnasieungdomarna, enligt Delsings & Lundins undersökning, hade fått någon grannspråksundervisning. Vad kan det bero på? En mycket viktig orsak är de oprecisa ämnes- och kursbeskrivningarna av svenskämnet i både grund- och gymnasieskolan.

Kursplanen i svenska på grundskolan anger i "Mål att sträva emot", d.v.s. strävandemålen för eleven: "*får erfarenheter av språken i de nordiska grannländerna samt en orientering om det samiska språket och övriga minoritetsspråk i Sverige,*" och i uppnåendemålen"…*kunna läsa till åldern avpassad skönlitteratur från Sverige, Norden och från andra länder*…". Detta är oklart: är syftet att bidra till ökad receptiv kompetens i danska och norska, eller inte?

I Skolverkets beskrivning av svenskämnet på gymnasiet i "Mål att sträva emot", d.v.s. strävandemålen, heter det: "*eleven ( ) uppövar sin förmåga att förstå talad och skriven norska och danska och får kännedom om litteratur, språk och språksituation i hela Norden inklusive minoritetsspråken i Sverige.*" Uppnåendemålen för kursplanerna i Svenska A, B och C innehåller däremot inte ett enda ord om att eleverna ska uppnå receptiv kompetens i danska och norska eller om grannspråken överhuvudtaget.

Om man jämför kursplanerna i svenska på gymnasiet med dem i Matematik A och B på gymnasiet, så är de senare ett under av konkretition vad gäller uppnåendemålen. De oprecisa

ämnes- och kursbeskrivningarna av svenskämnet i både grund- och gymnasieskolan öppnar alltså dörren för lärare i svenska att hoppa över grannspråksmomentet. Man kan skylla på att det finns så många invandrarelever i en klass eller helt enkelt på att man inte "hinner med".

III

Man kan naturligtvis inte acceptera en situation, där grannspråksförståelsen i Sverige försämras. Det går att ställa krav riktade till Sveriges regering och riksdag, vilket Språkförsvaret gjorde i ett brev av den 8/8 2008[3]. I detta yrkade vi att:

A regeringen, i synnerhet kultur- och utbildningsdepartementen, och riksdagen ska ta ett helhetsgrepp om den mellannordiska språkförståelsen och förverkliga den nordiska språkdeklarationen från 2006;

B kursplanerna i svenska i både grund- och gymnasieskolan klart och tydligt ska markera att grannspråksundervisningen är obligatorisk och att målet är att eleverna ska uppnå receptiv kompetens i fråga om danska och norska;

C användningen av danska och norska ska vara jämställd med användningen av svenska inom högskolan;

D man inom högskolan hellre ska använda läroböcker på norska och danska än engelska, om de i övrigt håller samma nivå;

E Utbildningsdepartementet och/eller Högskoleverket ska genomföra en inventering av vetenskapliga tidskrifter och förlag som publicerar vetenskaplig litteratur på de nordiska språken;

---

3 Försvara den nordiska språkgemenskapen – stärk grannspråkundervisningen – brev av den 8/8 2009 – http://www.sprakforsvaret.se/sf/index.php?id=517

F att den svenska staten ska bidra med ekonomiska resurser för att understödja tolkning i samband med det nordiska samarbetet, i de fall där deltagare föredrar att använda sitt modersmål framför att kommunicera på ett fastlandsskandinaviskt språk;

G SVT och TV4 allvarligt bör överväga att inte textöversätta filmer och program på danska och norska till svenska utan texta dem på respektive språk, d.v.s. på danska och norska;

H regering och riksdag ska verka för att minst en TV-kanal från vardera Norge, Danmark och Finland skall ingå i det basutbud av kanaler som varje kabel-TV-leverantör erbjuder sina tittare;

IV

I fjol höstas bosatte sig min yngsta dotter och hennes pojkvän (dansk på mödernet) sig i Nörrebro i Köpenhamn; han för att studera vid Köpenhamns universitet och hon vid Lunds universitet. Det viktiga var att de hade rätt inställning till danskt talspråk; att det var ett hinder som var till för att övervinnas, för att tala med en kinesisk filosof. Min dotter, som läste socialvetenskap, ingick vi ett tillfälle i en arbetsgrupp, som skulle undersöka klassrumssituationen i skolor på båda sidor om Öresund. Arbetsgruppen bestod av både dansk- och svensktalande studenter, så rapporterna skrevs på båda språken. I kursgruppen, där rapporterna skulle redovisas, fanns det dock studenter, som påstod att texter på danska utgjorde ett oöverkomligt hinder, varför min dotter bad mig översätta en rapport från danska till svenska. Jag säger inte gärna nej till min dotter, speciellt inte när hon ber mig snällt. Översättningen var inget större problem utom vad gäller två ord. Det ena hade att göra med hur klassrum i Danmark är möblerade; det andra ordet var "*frembrusende*" i

frasen "*frembrusende pigegruppe*". Jag letade förgäves efter "*frembrusende*" i mina dansk-svenska lexikon. Inte heller hjälpte mina associationer till vind eller vatten. Till sist var jag tvungen att ge upp och skicka iväg ett mail till danska språkvänner. En av dem upptäckte direkt att ordet var felstavat på danska; det skulle vara "frembusende", vilket kan översättas med "*utåtriktad*" eller "*utagerande*" på svenska.

Huvudsidan är alltså att svenska och danska är mycket lika, men att det finns skillnader, ibland helt överraskande. Här kan man kanske travestera den svenske humoristens, Albert Engströms, ord: Hurra, för den lilla skillnaden! Man behöver dock inte tänka på hans illustration i detta sammanhang.

PER-ÅKE LINDBLOM f 1944 i Hudiksvall, Hälsingland. efter afbrudte gymnasiestudier 1962 arbejdede han bl.a. som sømand og havnearbejder frem til 1968, hvorefter han studerede to år på universitetet i Uppsala. 1970-1980 arbejdede han som truckfører i Malmø og som partisekretær i SKP. Han genoptog de akademiske studier og blev gymnasielærer i svensk og filosofi 1984. Han fungerede som lærer frem till 2009 og er en af grundlæggerne af netværket Språkförsvaret og en flittig skribent i sprogpolitiske spørgsmål. (Netværket "Språkförsvaret", www.sprakforsvaret.se, er et debat- og arkivforum på græsrodsplan med indlæg og diskussioner, der forløber meget parallelt med emnerne i Modersmål-selskabet, red.)

ER DER ET SPROG DER HEDDER SKÅNSK?

JAN KATLEV

I de senere år har der været en voksende selvstændig *skånsk* bevidsthed med betoning af Skånes selvstændige, slet ikke svenske, og heller ikke danske, historie, folkelige kultur og sprog. Et af de seneste krav der er blevet rejst i den sammenhæng, er en anerkendelse af det skånske sprog som minoritets- eller regionalsprog i Sverige i overensstemmelse med EU's generelle lovgivning til beskyttelse af sproglige mindretal.

Jamen, kunne man så spørge, er der da virkelig et særligt skånsk sprog? Dette spørgsmål kan umiddelbart måske virke ejendommeligt, for ikke at sige direkte tåbeligt. Lige på den anden side af Øresund ligger der noget der hedder Skåne, der bor en indfødt befolkning, og de taler på en måde som lyder ret så anderledes og selvstændigt sammenlignet med det de taler i resten af Sverige – og som bestemt heller ikke lyder som dansk (men måske lidt som bornholmsk?).

Så hvis vi kalder det de taler i Skåne for skånsk, så er der i hvert fald *noget* nogle taler, der hedder sådan. Men er dette *noget* et sprog – eller bare en dialekt eller anden variant?

SPROG ELLER DIALEKT?

Man kan sammenligne opdelingen i sprog og dialekter med en opdeling i på den ene side nationen / hele landet / hele folket og på den anden side landsdelen / lokalområdet / egnen / lokalbefolkningen. I Danmark har vi således landsdele som Nordjylland, Sønderjylland, Fyn, Sjælland, Lolland-Falster, Bornholm,

og i dem taler (eller talte) man lokal nørrejysk, sønderjysk, fynsk, sjællandsk, lollandsk og bornholmsk dialekt.

I Sverige er Skåne en tilsvarende sydlig landsdel med sin egen sprogform; så svaret på spørgsmålet "Er der et sprog der hedder skånsk?" kunne være "Tja, der er i hvert fald en dialekt af svensk der hedder sådan".

Men spørgsmålet kompliceres af Skånes historie, og også af det levende skånske talesprogs historie. Før Roskildefreden i 1658 var Skåne ikke en sydsvensk landsdel som i dag, men en østdansk landsdel ligesom den – sprogligt set – skånske ø Bornholm stadig er det.

Når et område på den måde i kraft af ydre politiske begivenheder skifter statsligt-nationalt tilhørsforhold, kan det give uorden i den måde man kategoriserer områdets befolkning og især denne befolknings sprog på. Kan man sige at det folk talte i Skåne dagen efter Roskildefreden skiftede fra at være en slags østdansk til at være en slags sydsvensk – eller er spørgsmålet mere indviklet end som så?

Det er *meget* mere indviklet. Der er ofte en glidende overgang fra den ene nabodialekt til den næste. Det kalder man i sprogvidenskaben for et dialektkontinuum. I et dialektkontinuum kan man altid forstå det sprog de taler i nabosognet, men ikke nødvendigvis det sprog de taler meget langt væk i den modsatte ende af landet. Man kan forestille sig to danskere for 150 år siden der talte henholdsvis ublandet gammeldags vendelbomål og ublandet gammeldags bornholmsk. En samtale mellem de to kunne næsten beskrives som én mellem to der taler to helt forskellige sprog; den lod sig næppe gennemføre hvis de ikke begge prøvede at ty til det fælles rigsdansk, de havde lært i skolen og hos præsten.

Når man skal placere det talesprog de talte i Skåne i 1658, da Skåne blev svensk, skal det altså ikke sammenlignes med

moderne rigssvensk (stockholmsk) eller moderne rigsdansk (københavnsk). Det skånske talesprog dengang skal snarere sammenlignes med sine umiddelbare naboer i et sydskandinavisk dialektkontinuum, altså nordsjællandsk og sydsmålandsk. Om man regner disse naboer for nationalt danske eller svenske, giver strengt sprogligt ingen mening. Dette nationale tilhørsforhold havde kun at gøre med den vilkårlige grænsedragning mellem de overordnede politiske enheder, kongerigerne Danmark og Sverige, ikke nødvendigvis med markante sproglige forskelle mellem de umiddelbare nabodialekter.

En folkelig bevidsthedsparallel til dette sproglige nære naboskab i et kontinuum havde man i det klassiske begreb *bondefreden*, som betød at man normalt holdt lokal fred med sine umiddelbare naboer på den anden side af rigsgrænsen, uanset om de "store" i rigshovedstæderne lå i krig med hinanden. En art pacifistisk civilist-regionalisme før regionalismen. Netop begrebet om bondefreden, modsat krigen mellem kongerne og rigerne, passer smukt sammen med en af de klassiske definitioner på forskellen mellem et sprog og en dialekt.

Først når alle, der taler samme dialekt, vælger sig deres egen konge og kæmper for sig selv i deres egen hær, først da ophøjes deres lokale dialekt til et nationalt sprog: "Et sprog er en dialekt med sin egen hær og sin egen flåde", som det er blevet udtrykt.

Et nutidigt nordisk eksempel har vi i gendannelsen af den selvstændige norske nation efter adskillelsen fra Danmark i 1814, først i personalunion med Sverige, men med bevarelse af det danske skriftsprog som norsk nationalt symbol vis-a-vis den svenske unionspartner, og efter den fuldstændige unionsopløsning i 1905 med egen konge, eget militær og udenrigstjeneste, og fra og med den første retskrivnings- og sprogreform i 1907 også med et mere og mere selvstændigt norsk skriftsprog, riksmål/

bokmål, på oprindeligt dansk grundlag – ved siden af det "kernenorske" nykonstruerede skriftsprog landsmål/nynorsk. Norsk bokmål er i dag et sprog og ikke en dansk dialekt – selv om danskere kan opleve skrevet norsk bokmål som "underligt stavet dansk".

Ud fra hær og flåde-definitionen er skånsk afgjort *ikke* et selvstændigt sprog. Men på den anden side: Hvis det ikke er det, er det så rimeligt at betegne skånsk som en dialekt? Og er det i givet fald en svensk eller en dansk dialekt?

FLERE SLAGS SKÅNSK

Hvis man skal svare mere detaljeret på om skånsk er et sprog eller (svensk eller dansk) dialekt, så er man faktisk nødt til at være meget præcis mht. hvad for et skånsk vi taler om. Og den præcision går på både det historiske, det sociolingvistiske (dvs. forholdet mellem sprog og samfund), det skriftsproglige og det talesproglige. På den måde kan man under den store samlede paraply *skånsk* tale om mindst tre forskellige ting:

1 moderne skånskpræget sydsvensk regionalsprog. Her kan man skelne mellem i hvert fald tre varianter:
1A "højere", dannet, let skånskpræget sydsvensk regionalsprog, kaldet *skånefint* eller *ädelskånska*,
1B "lavere", meget skånskprægede bysociolekter, fx Malmö-dialekt, og
1C skånskpræget sydvensk regionalsprog med islæt fra de klassiske skånske dialekter.

2 de klassiske skånske dialekter – som kan grovopdeles efter de fire verdenshjørner SV, SØ, NV, NØ.

3 middelalderens skånske skriftsprog, der både omfatter
3A tekster fra senmiddelalderen (omkring 1550) og
3B gammelskånske tekster som *Skånske Lov* (ca. 1150, nedskrevet kort efter 1200).

Lad os se på disse forskellige slags skånsk. Hvad forener og adskiller dem? Hvordan står de i forhold til (forskellige slags) dansk og (forskellige slags) svensk? Og giver det nogen mening at tale om en selvstændig skånsk sproghistorie og et selvstændigt skånsk sprog?

SKÅNEFINT

Den variant af skånsk jeg her kalder "skånefint", er det sprog der bruges af blandt andre højtuddannede skåninger som fx akademikere ved Lunds Universitet. Skånefint adskiller sig fra det stockholmske eller centralsvenske rigssprog ved at have bagtunge-r og ikke tungespids-r. Derudover er der karakteristiske forskelle i tonegangen i ord (de såkaldte musikalske accenter) og sætninger.

Skånefint tales ikke blot i Skåne i snæver forstand, men i hele Sydsverige syd for en linje Falkenberg-Jönköping-Kalmar. Sydsvensk i den "skånefine" udgave opfattes, også i Sverige nord for denne linje, som et næsten fuldgyldigt rigssprog, som uden at vække nogen form for anstød kan bruges i fuldt omfang i højere stillag, i kirke, skole og radio. Sociolingvistisk kan dette skånefint sammenlignes med det finlandssvenske højsprog, som ingen finlandssvenskere i Finland forsøger at få til at lyde mere sverigesvensk. Man ser dog enkeltstående eksempler på skånskfødte scenekunstnere, som har tillagt sig centralsvensk udtale, men det gælder mest i den ældre generation (Jarl Kulle, Birgit Nilsson).

LAVSKÅNSK

Det sprog som fx tales af den traditionelle arbejderklasse i en by som Malmö, er nok det de fleste københavnere og andre danskere i dag opfatter som skånsk par excellence. Det adskiller sig først og fremmest fra skånefint ved den karakteristiske nyskånske lydglidning (diftongering) på lange vokaler. Denne diftongering ændrer de lange vokaler i ord som fx *tid*, *del* og *by* som udtales "teid", "dæel" og "bøy" på skånsk.

Et andet lavskånsk træk er at der til den rigssvenske sj-lyd i fx *sju* 'syv' og *skit* 'lort' svarer en skånsk lyd der udtales meget langt tilbage i munden som en art h- eller ch-lyd (som i tysk *doch*) med en kraftig ledsagende læberunding. Så hvor den stockholmske udtale af *skit* er "sjwiit", siger man på lavskånsk "hweit".

Skånefint og lavskånsk skal her forstås som ekstreme sociolekter. Ligesom det er sket i yngre københavnsk, finder der i moderne skånsk også en tilnærmelse sted mellem sociolekterne, og i dag træffer man flere gråzonevarianter mellem ekstremerne.

Der er formentlig ingen der i dag dyrker det lavskånske bysprog som bevidst regionalt eller kulturelt udtryksmedium – allerhøjst som halvufrivillig komisk effekt a la Polle fra Snaves fynske.

SYDSVENSK MED DIALEKTPRÆG

Den form for skånsk der aktivt hævdes og kæmpes for som levende folkeligt udtryksmedium, er snarere sydsvensk med dialektpræg. Det som kulturaktivister og hjemstavnsforfattere i bevægelser som Stiftelsen Skånsk Framtid og Föreningen Skånelands Framtid søger at fremme, er et skånskpræget sydsvensk regionalsprog med islæt fra de klassiske skånske dialekter.

Det dialektale islæt i denne sprogform er først og fremmest at der bruges skånske frem for svenske ord. Eksempler er *mölla* 'mølle' (ikke *kvarn*), *alika* 'allike' (ikke *kaja*), *panntoffla* eller

jordpära 'kartoffel' (ikke *potatis*), *påg* 'dreng' (ikke *pojke*), *bränne* '(noget) brænde' (ikke *ved*), *albue* 'albue' (ikke *armbåge*), *blöd* 'blød' (ikke *mjuk*), *böjetre* 'bøgetræ' (ikke *bokträd*), *fittemad* 'fedtemad' (ikke *flottsmörgås*), *gö* 'gø' (ikke *skälla*), *rullebör* 'trillebör' (ikke *skottkärra*) og mange flere.

Lydligt har denne form for skånsk en moderat skånsk diftongering midt imellem skånefint og lavskånsk. Denne sprogform er nok den mest påfaldende på grund af de særlige ord, men om de gør den til et selvstændigt sprog, er særdeles tvivlsomt. Man må i givet fald argumentere for at ordene kommer fra et selvstændigt sprog. Så vi er nødt til at se på de skånske dialekter.

DE KLASSISKE SKÅNSKE DIALEKTER

De klassiske skånske dialekter, sådan som de er dokumenteret inden for dialektologien i perioden 1850–1920, er ligesom de danske dialekter på vej til i dag meget hurtigt at forsvinde fuldstændigt. Det gælder især det tætbefolkede (syd)vestlige Skåne omkring Malmö. Endnu sidst i 1970'erne lykkedes det mig at finde enkelte 80-årige som talte en art dialektopblandet regionalsprog i i landsbyer mellem Malmö og Trelleborg. I det nordøstlige hjørne af Skåne og visse steder på Listerhalvøen i det vestlige Blekinge var dialekten endnu i samme periode ret levende, enkelte steder hos ret unge mennesker.

Det der kendetegner disse dialekter i al deres mangfoldighed – og skånske dialekter er virkelig mange forskellige ting – er ikke blot deres righoldige selvstændige skånske ordforråd, men også deres særlige lydsystemer og deres særlige orddannelse og -bøjning. Den vigtigste geografiske variationsakse inden for de forskellige lokale slags skånsk går fra sydvest mod nordøst. Det sydvestlige skånsk, fx den såkaldte Skytts-dialekt, ligner i mange henseender nordsjællandsk og mange andre danske ømål.

Derimod er dialekten i det nordøstlige Skåne, i Göinge herred (det med gøngerne!) fjernest fra de danske ømål og nærmest ved dialekterne i det sydlige Småland. Som en mellemting ligger dialekterne i det sydøstlige Skåne, som på en del punkter også ligner bornholmsk.

Lydsystemerne i de skånske dialekter er på mange punkter en mellemting mellem dansk (dansk rigsmål og sjællandsk) og svensk. I ord der oprindelig havde en enkelt ustemt lukkelyd *-p-*, *-t-* eller *-k-* mellem vokaler, er denne lukkelyd uændret på svensk i ord som *köpa*, *gata*, *baka*, hvorimod den på dansk er ændret til forskellige stemte lyde der skrives med *-b-*, *-d-* eller *-g-* i de tilsvarende ord: *købe*, *gade*, *bage*.

I nordøstskånsk hedder de samme ord *köba*, *gada*, *baga*, i sydøstskånsk *köva*, *gada*, *baga*, og i det mest sydvestlige skånsk *köve*, *gade*, *bage*. Det er her tydeligt at jo længere vi går mod nordøst, jo mere ligner sproget svensk; og jo længere vi går mod sydvest, jo mere ligner sproget dansk (sjællandsk). Sydvestskånske former som *køve*, *pive*, *råwe*, *ryje* er stort set identiske med de danske (sjællandske) udtaler af *købe*, *pibe*, *råbe*, *ryge*. Formerne *gade* og *bage* adskiller sig derimod fra sjællandsk ved at have "hårdt" *d* og *g*, modsat de sjællandske dialekter med hhv. "blødt" *d* og *j*-lyd. Det tydeligste dansk/sjællandsklignende træk ved sydvestskånsk er at *-a* til sidst i ordet bliver til *-e*.

Bemærk at de anførte former fra klassisk skånsk dialekt ikke har den "nyskånske" diftongering. Et andet påfaldende træk i mange klassiske skånske dialekter er at de har *-ng-* i ord med oprindeligt *-nd-*: *bling* 'blind', *kvinga* 'kvinde'.

I de nordiske spørgeord med *hw-* (dansk *hv-*), som fx *hvad*, *hvem*, *hvilken*, har dialekterne i det vestlige Skåne *v-*: *va*, *vemm*, *vecken*. I det østlige Skåne har de derimod *h-*: *ha(dd)*, *humm*, *hyttjen*.

I verber der oprindelig endte på *-ja* i infinitiv, bortfalder dette *-j-* både i sydvestskånsk og i sjællandsk: sydvestskånsk *dylle fylle kvelle velle smørre spørre*, sjællandsk *dølle følle kvæle velle smøre spøre* – svarende til svensk *dölja följa kvälja vilja smörja spörja* og dansk (rigsmål) *dølge følge kvæle ville smøre spørge*. Dansk rigsmål står ortografisk her på et mellemtrin mellem sjællandsk-sydvestskånsk og svensk med former som *dølge følge spørge*, hvor dog i hvert fald de to sidste har en dagligdags udtale som ville kunne skrives *følle spørre*.

I orddannelsen finder man bl.a. et par karakteristiske hunkønsendelser i skånske dialekter. Endelsen *-esa* i substantiver betegner erhverv o.l.: *bingesa* '(kornneg)binderske', *bröggesa* 'bryggerske', *molkesa* 'malkepige', *tvättesa* 'vaskekone', *pantåfflетaesa* 'kartoffeloptagerske'. Og *-(sj)an* betegner tilhørsforhold til en mand med et vist navn: *Kalan* er kone til *Kal* (Karl), *Pärsjan* til *Pär* (Per) og *Nelsjan* til *Nels* (Niels).

Endelsen *-a* danner adverbier i skånsk hvor man i dansk har *-t* (og i svensk *-t* eller *-en*), fx *gryvelia* 'grueligt', *orimmelia* 'urimeligt' og *tilia* 'tidligt'.

MIDDELALDERENS SKÅNSKE SKRIFTSPROG

Flere af de skånske dialekttræk, især de sydvestskånske der overensstemmer godt med sjællandsk og dansk rigsmål, kan have haft en vis udbredelse allerede før Skåne blev adskilt politisk fra Danmark i 1658. Men fra perioden før denne adskillelse er der overleveret visse skånske tekster der tydeligt adskiller sig fra de sjællandske tekster fra samme tid. Typisk har de bevaret trykssvagt *-a* i slutningen af ord, hvor samtidigt sjællandsk har *-e*. Men sammenlignet med samtidigt svensk adskiller de sig til gengæld ved på skrift at have gennemført den erstatning af *p t k* med *b d g*, som vi har i alt dansk sprog siden middelalderen. Så det

senmiddelalderlige skånsk-danske skriftsprog ligner på en del punkter den nordøstskånske dialekt der er optegnet i nyere tid. Mange af de særlige træk ved de skånske dialekter er dog ikke belagt i de middelalderlige kilder og kan være udviklet i århundrederne mellem 1600 og 1900.

Går man tilbage til det gammelskånske skriftsprog i *Skånske Lov* (1150–1200) og *Skånske Kirkelov* (1170) finder man de nordiske ustemte konsonanter *p t k* bevaret efter vokal, altså med ordformer helt som moderne svensk *köpa*, *gata*, *baka*. Fra det samtidige ældste sjællandske adskiller gammelskånsk sig bl.a. ved de velbevarede ubetonede vokaler *-i -u -a* fx i *biuthi* 'han (skal) byde' (konjunktiv), *fingu* '(de) fik' og *kuma* 'komme'.

På dette tidlige historiske tidspunkt giver det kun begrænset mening på rent sprogligt grundlag at beslutte om en sådan gammelskånsk sprogform er nationalt dansk eller nationalt svensk. Politisk set var den en sprogform som blev brugt inden for det territorium som kontrolleredes af den danske kongemagt. Men når man ser på spørgsmålet rent sprogligt kan der ikke trækkes en skarp grænse mellem hvad der var dansk og hvad der var svensk. Inden for den østlige halvdel af det skandinaviske (nordiske) område havde man snarere en art skriftdialektalt kontinuum sønderjysk – nørrejysk – sjællandsk – skånsk – vestgøtisk – østgøtisk – sveisk (her ses for nemheds skyld bort fra afgrænsningen mod nord til norsk og mod øst til gutnisk på Gotland).

Sammenlignet med fx den sveiske variant af det ældste gammelsvensk (fornsvensk) er der meget lidt som adskiller det fra det ældste gammelskånsk. På visse punkter er det gammelsvenske lidt mere konservativt end gammelskånsk og har bevaret visse ældre bøjningsformer. Overordnet ser det ud til at svensk og skånsk på den tid ligger meget nær hinanden og udvikler sig i samme retning, blot således at skånsk hele tiden er lidt forud

i tid for svensk, hvor de samme udviklinger sætter ind noget senere i sproghistorien.

DET SÆRLIGT SKÅNSKE

I spørgsmålet om hvorvidt der har eksisteret eller eksisterer et særskilt skånsk sprog, og om der er en selvstændig skånsk sproghistorie, må svaret afhænge lidt af hvor i den samlede historie man lægger tyngdepunktet. I de to yderste ender af historien, fx i 1250 og i dag 2006, er der kun et svagt grundlag for at tale om noget prægnant særskånsk.

Det skånsk farvede sydsvensk der tales i dag, adskiller sig, i hvert fald i sin højsociolekt, kun ubetydeligt fra et stockholmsk rigssvensk. Forskellen mellem de to er både sprogligt, kulturelt og identitetsmæssigt stort set som den danske mellem yngre københavnsk og yngre århusiansk; men det er ret tydeligt at den forskel også i Danmark indsnævres mere og mere. Hvis man i dag "opskånsker" sit sprog ved at tale "lavmalmøsk" bysociolekt virker det næsten mere som en arbejderklasseselvhævdelse end som et regionalt-kulturelt bevidst udtryk. Hvis man derimod spækker sit skånskartikulerede sydsvenske med mange skånske regionale *ord* giver det snarere end art regionalt-kulturelle associationer, som når jyder siger *træls*, *bette* etc.

Det mest prægnant særskånske sprog er uden tvivl de klassiske skånske dialekter i det 19. århundrede med et rigt regionalt ordforråd og for visses vedkommende et markant selvstændigt lydsystem med stor afstand til både dansk og svensk rigssprog. Men der er aldrig nogen der har forsøgt at lave et selvstændigt skånsk skriftsprog på grundlag af dialekterne. Og ligesom Bornholm har Skåne hverken sin egen hær eller sin egen flåde.

Artiklen har været bragt i Mål og Mæle nr. 1, 2006

JAN KATLEV f.1944. sprogforsker, ph.d. i 1980 på en afhandling om skånske dialekter. tilknyttet det danske sprog- og litteraturselskab. har bl.a. skrevet etymologisk ordbog (2000) og hvorfor siger vi sådan? (2001)

DANSK I NORGE

SIGRUN ØVRETVEIT

For mange danskere vil Sigbjørns Obstfelder's (1866-1909) digt: "Jeg ser, jeg ser …. Jeg er vist kommet på en fejl klode! Her er så underligt …." være en sand erkendelse, som det tager lang tid at blive fortrolig med, om man bliver det nogensinde. Selv om man er lidt eller meget velorienteret om denne "Utgården i Nord Europa", som Poul Möller kalder Norge, vil man møde daglige overraskelser som krydser ens danske tanke og handlemønster.

Man ved det måske godt, men overraskes alligevel over at Norge strækker sig fra Lindesnes i syd, til Karasjok i nord, og i afstand som fra Oslo til Rom, med dets dertil hørende topografiske- og kulturelle vidt forskelligt særpræg.

Omsider forstår man nordmændenes selvopfattelse og deres mening med, hvorfor de altid præciserer med stolthed, hvorfra de kommer i landet, det være sig Østlandet, Vestlandet, Nordland eller Finnmark. Nåde den dansker som af ren uvidenhed tager fejl af deres hjemstavns beliggenhed, og hvilken skønhed naturen har at byde på.

Det kommer ofte bag på en dansker hvordan nordmænd dyrker og bruger naturen. Når det for eksempel fra det vældige polarområde vælter ind med usynlig kulde og ubegribeligt mørke og mængder af sne, så er det som om de tager imod en venlig gæst. De er velforberedte. På med ski, skøjter eller frem med "sparken", og nordmændene stortrives. Vel, sommeren var alt for kort, siger de, men så er det bare sådan. Halve året har de

frost og vinter, det er intet at undre sig over, og nordmændene har gennem tiderne lært at indrette sig derefter.

Den norske vinter er en hårdhændet realitet, men siges at give nordmændene rygrad og have skabt deres balance. Sne og stenras er sædvanlig i vinterhalvåret, ja nogen steder hele året. Oftest er disse naturkræfter på spil om foråret, når isbræerne og sneen begynder at smelte. Det er de stejle fjeldområder på Vestlandet, sogn og fjordene, Møre og Romsdal og kysten nordover, som er udsatte. Og for en dansker er der mange udsatte steder. For ham er det ubegribeligt at forstå, hvorfor man bosætter sig på en ensom klippe højt oppe i fjeldet, ofte uden farbar vej, præcis der hvor sten- og sneras kan komme hvert øjeblik. Og skulle det ske, insisterer bosætteren på at få bygget grund og hus op igen (hvis han ellers overlever) på præcis samme sted. Her har han og hans slægt boet i generationer indtil ulykken indtræffer. De lader sig ikke skræmme af naturens kræfter. I nyere tid er der kommet strengere regler for genetablering fra forsikringsselskaber, kommuner og stat. Men digterne har også beskrevet sådanne bopladser, blandt andet digteren Claus Riis (1826-1886) med visen om Anne Knutsdatter (kendt af alle nordmænd): "Vi bor på en plass som ingen skulle tro at noen kunne bo. Ja, plassen ligger så højt oppe i en urd, tett under bergemur, og det er ikke mer enn at vi på simpel vis kan fø to kyr og en gris. Plassen heter Uren, Luren, Himmelturen, Steinrøys, svelt ihel!"

Dette at bosætte sig i langbortistan dale og på ufremkommelige fjeldhylder, i små forhold, er en tusindårig tradition i Norge. På den yderste ø, hvor Nordsøens voldsomme storme kan true og tage livet af alt levende skabt, er det ikke usædvanligt at møde en eneboer. Når man så får at vide, at netop disse steder har fostret nogle af Norges mest kendte tænkere og digtere for eksempel Hamsun, O. Nygard, A.O. Vinje, Tor Jonsson, Terjei

Vesaas med flere, kan der godt komme en tør bemærkning fra danskeren: "de har vel ikke andet at tage sig til."

"Afstand skabte vort sind," siger digteren. I Norge præger naturen folkekarakteren med dens forskellighed fra landsdel til landsdel, fra by til by. Men uanset hvor i landet man kommer ligger det, der er fælles for alt norsk liv: i stenene og i fjeldene, i vandet skønheden, i skovene fantasien, men også ulykkerne, for at sige det lidt poetisk.

Ofte bliver Norge omtalt i Danmark som broderlandet. Men tag ikke fejl. Det begreb bliver ikke glædeligt hørt af alle nordmænd i dag. Dette afhænger til dels af, hvilket politisk ståsted man har, og hvor historisk og kulturelt velorienteret man er. Begrebet går langt tilbage i tiden, men nordmændene lader sig ikke smigre så let. Godt nok var de glade for "danskerpakkerne", men det er længe siden. Danskerne tager ofte fejl af bygde-normandens bonde-mistænksomhed. Uden at generalisere kan man godt karakterisere den norske bonde ved at sige, hans hjerte er gemt og trukket ind under nysgerrige øjne, og dér finder man ingen umiddelbare tilbud om venskab. Et lille, men måske væsentligt historisk tilbageblik kan forklare bondens selvtillid; de har altid været selvejende også i unionstiden. Norge har ingen adel, har ikke haft det siden "danskertidens" opløsning.

Bynordmanden og til dels bygdefolk har et mere nuanceret forhold til Danmark og danskerne generelt. For ikke så mange år siden opfattede nordmændene danskerne som repræsentanter for alt det i livet, som var statsligt forbudt i Norge. For en dansker er det mærkeligt og samtidigt forståeligt, at en Kim Larsen-koncert i Bergen for nylig samlede tusindvis af bergensere i silende regnvejr, og som græd af glæde, da han åbnede koncerten med sangen: "Vi er dem de andre ikke må lege med,

vi er det dårlige selskab…". En begejstring som fortæller om uforløste glæder, som denne aften legaliseres i en lille provinsby, som Bergen jo er, set i et større perspektiv. Norges næststørste by har for nylig rundet 250.000 indbyggere. Om bergensernes selvbevidsthed har digteren og sangeren Ole Paus sagt: "Bergen er ikke en by, men en tilstand i min sjel." En dansker i Bergen vil opleve genkendelsens glæde ved at se Ludvig Holberg skue ud over Vågen og fisketorvet. Her blev han født i 1684. Diskussionen om Holbergs nationale tilhørssted er håbløs, men meget symptomatisk for det dansk-norske forhold. I spændte situationer som for eksempel fodboldkampen mellem Danmark og Norge i 2003, havde Halvard C. Hanssen denne kommentar i en syrlig artikel: "Og Ludvig Holberg, hvor kom han fra? Odense? Nej, han kom fra Bergen. Han lærte danskerne å le, men ennå har de ikke skjønt hvem det var han fikk dem til å le av". Den samme hr. Hanssen skrev i Dagbladet før kampen: "Dansk er ikke et språk, det er en halssygdom, som de prøvde å påtvinge oss gjennom 400 års kolonistyre".

Både danskere og nordmænd er gode til at hænge hinanden ud. Det er måske ikke så sært, når man tænker tilbage på vor fælles historie. Fra vor tid har vi det absurde eksempel hvormed vor tidligere statsminister A. Fogh Rasmussen reagerede med skuffelse over at Norge fik terrortrusler i forbindelse med Irakkrigen før Danmark! Det måtte være en fejl.

Den norske sproghistorie og udvikling er særpræget og vanskelig at få styr på for en dansker, ja selv for en del nordmænd. At det er sådan, hænger sammen med, at fra 1380 til 1814 var Danmark og Norge ét rige, centralt styret fra København, men da Norge i 1800-tallet begyndte at definere sin nationale identitet, blev sproget både som kultur- og samfundspolitisk redskab sat under lup af datidens sprogforskere. Skaberen af det norske

skriftsprog var sprogforskeren og digteren Ivar Aasen (1813-1896) fra Ørsta på Sunnmøre. Han udgav: "Det norske folkesprogsgrammatik" i 1848 og "Ordbog for det norske folkesprog" i 1850. Hans forskertalent og indsats er et storværk i norsk sproghistorie. For den jævne dansker er det højst mærkværdigt, at dette land med 4,7 mio indbyggere har to ligestillede skriftsprog, bogmål og nynorsk. Oplæring i begge sprog er obligatorisk fra underskolen af. Hvis en historieløs eller drillesyg dansker kommer til at sige: "Hvorfor ikke bare tale dansk" vil han en gang for altid huske, at det er det samme som at sætte ild til en krudttønde, selv om graden af fornærmelse og irritation afhænger af, hvor i landet man befinder sig. I modsætning til Danmark vil man i Norge høre alle dialekter anvendt i offentlige medier og i alle NRK's kanaler. Den såkaldte sprogstrid er lyslevende, og man strides i både nynorsk- og bogmålsmiljø om, hvilke reformer som vil fremme et mere moderne norsk.

Norge er et bondeland og er præget af en stærk puritanisme. Nøjsomhed og moralske dyder har gået hånd i hånd med forskellige missions-foreninger, og et hobetal af prædikanter fra indlandsbygder til Vestkysten har haft og har deres indkomst ved tordentaler, som driver mangen en sjæl til bodsbænken. Med lige stor nidkærhed drøftes kødets lyst og helvedes ild den dag i dag, trods at det er en menneskealder siden Arnulf Øverland skrev: "Kristendommen den tiende landeplage".

Nordmænd har i årevis vandret med nedbøjet hoved ud fra et vinmono-pol med denne blå eller sorte pose, som kun monopolet anvender, med et indhold som for Guds skyld ikke måtte klirre. Den holdning lever i bedste velgående, men dog ikke så udpræget som tidligere. Nydelse er en dobbeltsidet sag for nordmændene. Vover man at lade sig besejre af livets goder, gør man det helst i skjul.

Hvad madtraditioner angår er nordmændenes store kulinariske højde-punkt en ret man får på de fineste restauranter, kantiner, plejehjem og i alle "ordentlige" hjem, så at sige over hele landet, om torsdagen! Det er en ret som kaldes komler (Sørlandet), raspeballer (Vestland og Nordland) klubb (Trøndelag og Østlandet). Retten laves af rå revne kartofler, som tilsat rugmel, salt og peber, æltes til en halvfast masse, formes som boller og koges i 1-2 timer sammen med grisetæer og flæsk. Disse boller ligner en grå stenbunke, og når en dansker ser nordmændenes salige blik når de går løs på stenbunken, er danskernes første tanke: her har de hele Norge i deres mund! En meget eftertragtet ret fra Voss (Vestlandet) kaldes "smalahøve" – det vil på dansk hedde, fårehoveder. Det er svedne og røgede fårehoveder med kindkød og øjne, som serveres hele med øl og snaps til. I et digt, der stammer fra 1200-tallet, lyder et af versene sådan på dansk: "Alle mænd havde øjne, min mand havde ingen. Så tog jeg mig nogle fåreøjne og "gjorde" min mand øjne (seende). Min mand dansede frem ligesom en anden mand". Kan det tænkes, at denne kvinde var en af nordens første til at formulere emancipationen, formet i munter ironi?

En anden ret, som anvendes ved store højtider, er det man kalder rømmevælling. Denne vælling er kogt på syrnet fløde (ikke cremefraiche). Når fløden koger, kommes semulje og hvedemel i, til der dannes en tyk masse. Så skilles fedtet fra og kogende mælk tilsættes til man har en jævn vælling. Den serveres kogende varm med fedtet hældt over. Til denne rømmevælling kan man være heldig at nyde både øl og snaps hos dem, hvis puritanisme er fortrængt for en dag eller to. Og det er den i hvert fald den 17. Maj over hele landet.

Norge dyrker og hæger om sine traditioner mere nationalt og alvorligt end Danmark. Og for en dansker synes denne praksis

at være mere synlig end nogensinde. I vore dage er det ikke usædvanligt at et brudepar vælger at virkeliggøre myten om: "Brudefærden i Hardanger" malet af

Gude og Tidemand i 1848. En brud med sølv/guldkrone og en klædning som kan være op til flere hundrede år gammel og brudgommen i deslige, kommer efter vielsen roende over fjorden med en mester af en spillemand i stavnen, stryger buen over Hardanger violinen og de ældgamle toner får dobbelt resonans mellem fjeldene, som om de byder brudepar og gæster velkomne. Jo, ærlig talt et flot syn!

I Norge er man først "klædt på", når man bærer sin bunad, og så er man fritaget for at anskaffe sig nyt tøj til alle højtider. Hvert amt, hver dal og by har sin egen karakteristiske klædning. De fleste folk har bunaden som en investering, som går i arv fra mor til den ældste datter, fra far til den ældste søn, og prydsølvet, som der er meget af, er meget ældre end selve dragten. Deraf begrebet arvesølv. I dagens Norge er der mange indvandrere, som anskaffer sig bunader, dels for dragtens skønhed, og dels for at vise deres tilhørsforhold.

Endelig kan man stille spørgsmålet hvad er det der trækker danskerne til Norge? Jeg vover at bande på, at det ikke er maden (de har selv mad og drikkevarer med). Der findes naturligvis ikke et entydigt svar herpå.

Danske digtere og kulturpersonligheder har i generationer haft omgang med norsk kultur med rigt udbytte for begge sider. Norge havde næppe haft en Ibsen og en Hamsun, hvis det ikke havde været for kærkomne forlag i Danmark.

I vor tid har norske digtere et stort rum hos danskerne, blandt andet Gunnar Staalesen, med sin hårdkogte helt, detektiven Varg Veum. Andre digtere er Erik Fossnes Hansen, Jan Kjærstad, Herbjørg Wassmo, Jon Fosse, Erlend Loe, og Kjartan

Fløgstad og Per Petterson m.fl. Denne interesse for nutidens norske litteratur appellerer vel også til at besøge Norge.

Men så er der naturen!

Dette store land så rigt udstyret fra Herrens hånd med fjorde og fjeld-partier, isbræer og nøgne fjeldvidder i det uendelige med Glitretind og Galdhøpiggen som sikre vejvisere for danske vandrere, som er lokket op til det høje nord.

Ved vintertid er fjeldnorge et oplagt rejsemål. Nogle søger efter stilhed, andre efter en magisk verselinie af en fin poet engang. Så er der de romantiske skæbnemøder, der har resulteret i mange danskeres emigration til Norge. I dag er Norge også aktuel som arbejdsplads for mange danskere i olieindustrien og i sundhedssektoren.

Det særprægede i hvert land skal og må være sådan, og måske netop gennem det særprægede opdager vi, hvor meget glæde vi har haft og fortsat har af vores samarbejde og kontakt.

SIGRUN ØVRETVEIT F. 1935 I TYSSELDAL, HARDANGER I NORGE. UDDANNET LÆRER. STUDIER I FILOSOFI OG PÆDAGOGIK VED BERGENS LÆRERAKADEMI. PÆDAGOGIKLÆRER VED MONTESSORI SEMINARIET OG KØBENHAVNS PÆDAGOGISKE SEMINARIUM 1972-1993. DESUDEN UDØVENDE BILLEDKUNSTNER MED MANGE UDSTILLINGER.

BROBYGNING MELLEM HOLLAND OG DANMARK

ANDERS BAY

Der findes den historie at der er folk i udlandet der lærer sig dansk for at kunne læse Søren Kierkegaard på originalsproget. Det er jo en god historie, men det var nu først efter 10 år som danskunderviser i Holland at jeg selv oplevede den. En studerende kom efter førsteårssprogtimerne hen til mig med spørgsmål om engelske og tyske oversættelser af Kierkegaards tekster fordi han havde på fornemmelsen at oversættelserne ikke altid var dækkende for originalens indhold. Og det var altså grunden til at han havde besluttet sig for at sætte sig ind i det danske sprogs kringelkroge. Der var åbenlyst tale om en studerende med en ekstraordinær interesse for eksistensfilosoffen, og det lykkedes da også at formidle et studieophold til ham i Danmark, meget passende ved Søren Kierkegaard Centret i København.

Jeg kan således bekræfte at historien om studerende der vælger det eksotiske sprog dansk for at studere Kierkegaard på originalsproget, vitterlig har noget på sig. Til gengæld har jeg endnu ikke oplevet at nogen hollandsk studerende vælger dansk for at kunne læse "den største dansker" gennem tiderne, H.C. Andersen, på originalsproget – og så hjælper det ikke at HCA hele tre gange lagde vejen forbi det Holland som han roste til skyerne: "Holland er Europas Idyl! Det er Schweitz ikke".

Men der findes heldigvis andre appetitvækkere. Dansk opfattes som sagt som et eksotisk sprog, og mange hollandske børn og unge stifter første gang bekendtskab med Danmark og dansk via de talrige og meget populære danske (og norske og svenske

i øvrigt) børne- og ungdomsfilm i hollandsk tv. For tiden vises serien *Øen* med stor succes.

En anden bevæggrund man også gerne hører, når det gælder valg af dansk som hovedfag på et skandinavistikstudium, er at de hollandske danskstuderende som børn har været på ferie i Danmark med deres forældre og i dén forbindelse fået smag for landet og sproget. Børnenes oplevelse har typisk været at hvis man kunne sproget, så var der mere at opleve og forstå. Dette feriemønster stemmer i øvrigt overens med at Dansk Turistråd anbefaler at man målretter markedsføringen i Holland til "aktive og udadvendte familier med børn".

I de senere år er der kommet en ny gruppe studerende til, for hvem det gør sig gældende at de allerede i forvejen behersker sproget. Det gør de fordi de er børn af hollandske emigranter i Danmark, i særdeleshed landmænd. Børnene vender nu tilbage og vælger dansk for at udnytte deres meget ofte flydende tosproglige kundskaber og for at fordybe sig i deres, hvis man kan sige det sådan, andet hjemlands kultur.

Men hvilke sprog og hvad undervises der nu mere præcist i på de skandinaviske/nordiske institutter i Holland? Jo, dansk og norsk og svensk som kernesprogene, samt dertil islandsk og færøsk. På Amsterdams Universitet taler man nota bene om skandinaviske sprog og kulturer. Man ser altså her brugen af flertalsformer. Tre forskellige sprog? Jo da. Men tre forskellige kulturer? Det giver ifølge Jesper M. Rosenløv i artiklen "Længe leve mangfoldigheden? Betragtninger angående multikulturen" (i bogen *Den borgerlige orden*, 2008) ingen mening at tale om et multikulturelt samfund med danskere, nordmænd og svenskere inden for en (tænkt) statsdannelse. Rosenløv mener at der i et sådant tilfælde "ville være tale om tre grupper med tre forskellige nationale identiteter, men med udprægede kulturelle ligheder" (side 81).

Hvorom alting er, så er – gældende for alle tre skandinaviske sprog – undervisnings- og forskningsområderne de klassiske, d.v.s. sprog (lingvistik), litteratur og kultur. Der forventes ingen dansk-forkundskaber hos de studerende, så de bruger det første år på at tilegne sig sproget, hvorefter primær- og sekundærlitteratur kan læses på originalsproget. Efter tre års studier er bachelortitlen i hus, og den kan udbygges med et masterstudium af ét års varighed.

Hvad bruger de færdiguddannede kandidater et danskstudium til? Af jobs hvor de faglige danskkundskaber er decideret nødvendige, kan først og fremmest nævnes undervisning og (litterær) oversættelse. Hvad sidstnævnte angår, gælder det at mylderet af danske (og igen selvfølgelig: norske og svenske) krimier, nu udgør et decideret *brand*, således at skandinavisk kriminallitteratur står garant for en kvalificeret mordgåde i en samfundskritisk kontekst iblandet hovedpersonens personlige trakasserier. Disse bøger har i de seneste år gået som varmt brød, og der er stigende bud efter dansk- og skandinaviskkyndige oversættere, så forlagene kan tilfresstille læsernes hunger efter krimier fra "det kolde nord" (en klichéterm der stadig af og til dukker op i hollandske anmeldelser og lignende).

Udover den kriminalistiske litteratur oversættes og udgives der litterært set alt muligt: Morten Ramsland, Hanne-Vibeke Holst, Sidsel-Jo Gazan, Helle Helle, Jan Sonnergaard for her bare at nævne en håndfuld.

Det er i denne forbindelse værd at nævne at Christian Jungersen begyndte sin internationale forfatterkarriere ved at få oversat og udgivet sin debutroman *Krat* i Holland som det første udenlandske marked (hollandsk titel: *Kreupelhout*, 2003). Også ældre bøger oversættes nu og da, f.eks. Thorkild Hansens *Jens Munk* (2005) og Karen Blixens *Breve fra Afrika* (2009). Disse to

bøger samt en nyoversættelse af Herman Bangs *Ved Vejen* (2008) blev alle anmeldt i de landsdækkende hollandske kvalitetsaviser, lige så vel som de fleste hollandske oversættelser af nye danske bøger også anmeldes eller omtales.

Alt dette, lad os bare kalde det kultureksport, kunne af indlysende grunde ikke lade sig gøre uden folk med indgående danskkundkaber. Og hvad med en Jens Christian Grøndahl, hvis seneste bog *Fire dage i marts* FØRST udkom på hollandsk (2009), formentlig som en gestus over for hans store og trofaste hollandske publikum, og derefter på dansk.

Apropos bøger og oversættelse et par indspark: Jens Andersens biografi *Frankieboy* (2008) om Frank Arnesen handler i sagens natur en hel del om Holland, eftersom Arnesen spillede for både Ajax og PSV. Velskrevet er Andersens bog om Arnesen, bestemt, men verset i det citerede hollandske hyldestdigt om Arnesen (side 152-153) er nu mærkeligt nok skævt oversat: "Prins van Denemarken / Frank en vrij" er i oversættelsen blevet til "Prins af Danmark / Fri og ubunden", hvorved alliterationen (fr-lyden) ikke bare bortkastes, men også hele ordspillet på Franks navn ryger sig en tur (!). Længere ligger de to sprog faktisk ikke fra hinanden end at "Frank en vrij" bedre kunne være blevet gengivet med det endda ligeledes faste udtryk på dansk: "Fri og frank", ja ordstillingen måtte for min skyld også gerne være blevet bibeholdt: "Frank og fri".

Når talen er om oversættelse, så findes der et marked der endnu er lidt overset, men som nyder stadig mere bevågenhed, nemlig filmtekstning. Holland kender ligesom Danmark, og i modsætning til Tyskland, ikke til eftersynkronisering af film. Danske film tekstes af økonomiske årsager meget ofte via engelsk, men det betyder alt andet lige at risikoen for fejloversættelser er større end ved en direkte oversættelse mellem de to sprog. Der er ikke

nødvendigvis altid tale om decideret meningsforstyrrende fejl, men det forbliver en unøjagtighed at "franskbrød" oversættes til "stokbrood" (som svarer til "flute" på dansk) og ikke "witbrood" (bogstaveligt = hvidt brød) som det rettelig burde være. Eksemplet er taget fra Thomas Vinterbergs *Festen*. Småtterier måske, men ærgerligt når der nu ER uddannede folk der kan oversætte den slags mere ækvivalent. Analysen af den hollandske tekstning af *Festen* stammer fra et speciale af en hollandsk danskstuderende som efterfølgende udløste en lille bølge af specialer der undersøgte tekstning af skandinaviske film.

Apropos filmtekstning: når småtterierne bliver til en decideret lang liste, så skaber det postyr, som det for nylig skete i en artikel i et stort hollandsk tv-tidsskrift hvori den hollandske tekstning af *Forbrydelsen* (på hollandsk: *The Killing*) blev sat under lup. Tv-serien er ikke vist i hollandsk tv, men kan eksklusivt købes på dvd via den store kvalitetsavis *De Volkskrant.* En gennemgang af undertekster frembragte en bemærkelsesværdig lang række krogede oversættelser hvor danismerne ikke var til at overse. Oversætteren viste sig at være en "native Danish" for det ville leverandøren af undertekster, et belgisk forlag, have. Historien har den yderligere sprogkrølle, at eftersom oversætteren var fra Flandern (i Belgien), betød det at alle typisk flamske ord efterfølgende skulle fjernes af hollandskkyndige, sådan at serien kunne bruges på begge (sprog)markeder, Holland og Belgien. Og hele denne historie havnede altså i et stort tv-tidsskrift under den ironiske overskrift: "Danerlandsk tekstet".

Andre specialer af hollandske danskstuderende omhandler mere klassiske analyser af dansk sprog, litteratur og kultur: f.eks. krigens konstruktion i Herman Bangs værker, (metafor)sproget i danske avissportsreportager, analyser af oversættelser af dansk børnelitteratur, analyser af Drachmanns poesi etc. Decideret

sproglige specialer bliver der også skrevet, det er gerne sammenlignende opgaver hvor man kigger på de to sprogs grammatiske midler til at udtrykke f.eks. ejefalds- eller passivkonstruktioner. Jeg husker især titlen på et speciale der handlede om "det" som foreløbigt grundled, og som bar den passende titel *Det var det*. For øjeblikket er der gang i specialer om Martin A. Hansen og ordet "jo" i dansk.

Oversættelse opfattet i bred forstand, altså f.eks. som transmission, kan være en slags metafor for den virksomhed man udfører som danskunderviser i udlandet, nemlig at man medvirker til at uddanne folk der kan virke som formidlere mellem de to lande, sprog og kulturer. Forbindelser mellem Danmark og Holland er der nemlig nok af, og det har der været længe. De officielle forbindelser har eksisteret i lidt over 400 år, idet de diplomatiske forbindelser anses for etableret den 31. marts 1604.

Rent geografisk er de to lande som bekendt ikke knyttet sammen, men dog næsten, for kun ca. 20 sømil (40 kilometer) adskiller den hollandske sektor fra den danske i Nordsøen, dér hvor Gormfeltet ligger. Nu hvor vi er på de kanter: Holland og Tyskland har netop formået at gøre deres del af Vadehavet til verdensnaturarv, mens Danmark har valgt at vente. Formanden for Vadehavsforeningen mellem Holland, Tyskland og Danmark, med hovedsæde i Groningen i Holland, er en dansker.

For nu at lave en litterær overgang fra Vadehavet til Holland, så kan man pege på Karen Blixens historie *Syndfloden over Norderney* fra *Syv fantastiske Fortællinger*. Vi kommer dog lige præcist ikke hele vejen, for selvom Norderney er en østfrisisk vadehavsø, tilhører den Tyskland. Går vi lidt længere tilbage i litteraturhistorien, møder vi den ellers rejselystne H. C. Andersens overmand hvad Hollands-besøg angår, nemlig Ludvig Holberg, som hele fem gange var i Holland. Hans besøg afstedkom

forskellige karakteristikker af landet og dets befolkning, som med "adskillige herlige Love, og nyttige Anordninger, hvilke lokker endogsaa de allerlængst bortliggende Folk til Holland, der kand agtes som et tilfælles Fæderneland for all Verdens Indbyggere".

Et kulturelt klenodie der forbinder de to lande, er det på sin plads også at nævne i forbindelse med denne artikels emne. I domkirkebyen Utrecht står en kopi, i fuld størrelse, af Harald Blåtands store Jellingsten. Stenen i Utrecht er fra 1936 og skænket af danske venner i Holland i anledning af Utrecht Universitets 300-års jubilæum i det år. Jeg skal i samme åndedræt dog for fuldstændighedens skyld tilføje at som Jellingsten i udlandet er stenen i Utrecht ikke unik, der findes kopier af Harald Blåtands runesten andre steder i verden, alt sammen fint dokumenteret på Nationalmuseets hjemmeside under Jellingprojektet.

Vender vi nu kikkertsigtet, og her især det sproglige, den anden vej, så finder vi faktisk et meget stort antal steder hollandsk påvirkning af det danske sprog. Fra hollandsk kommer, måske ikke så overraskende eftersom Holland ligesom Danmark er en gammel handels- og søfartsnation, en række udtryk fra søfarten som "fartøj", "kahyt", "hyre". Der er mange flere, og der har endda været over 1000 af dem i det danske sømandssprog. Betegnelserne Kattegat og Skagerrak kommer også fra hollandsk, det ses af endelserne "gat" og "rak". Handlen mellem landene har sat sig et markant spor i dansk med det oprindeligt hollandske "børs". I nyere tid har vi fra hollandsk importeret ordet "provo", det skete helt præcist den 16.6.1966 da *Information* beskrev det da nye ord som "et hollandsk ord for læderjakker i Amsterdam".

I nyere tid er der udgivet flere hollandske (ord)bøger der beskriver den hollandske påvirkning af forskellige sprog i verden og vice versa. Skandinaviststuderende ved instituttet i

Amsterdam, deriblandt en danskstuderende, har bidraget til det skandinaviske hjørne.

Jo, der er masser af forbindelser mellem de to lande, og derfor er der alle gode grunde til at der findes folk der kan og vil udforske og perspektivere alle disse sproglige, kulturelle m.v. forbindelser. Der er brug for folk som kan formidle deres indblik i og forståelse for begge landes kulturer og som kan sætte ord på forbindelserne og fænomenerne. På hollandsk side foregår den akademiske uddannelse hertil på universitetet i de to byer Amsterdam og Groningen. Miljøet er levende og man mærker både interesse og engagement blandt ansatte og studerende. På Skandinavisk Institut på Amsterdams Universitet udgives et tidsskrift for nordisk filologi, *TijdSchrift voor Skandinavistiek*, som er gratis tilgængeligt på internettet.

Men hvad sker der så mere konkret i undervisningen? Hvad læser vi? Og ser? Og lytter til? Eller med andre ord: hvilket billede af dansk og Danmark præsenterer jeg de studerende for? Kort fortalt: alt mellem himmel og jord. Men jo: selvfølgelig også kanontekster hvad vi dog egentlig altid har læst, ikke mindst fordi den nuværende officielle litteraturkanon, samt den i Kulturkanonen, langt hen ad vejen er identiske med det hidtidige læsepensum. Offentliggørelsen af diverse (obligatoriske) kanoner har derfor ikke nævneværdigt ændret mine læseplaner. Men bevidstheden om at de fleste titler og forfattere nu er blevet officielle kanontekster, udgør en ekstra dimension i undervisningen, for nu kan kanon meget nemmere diskuteres og sættes til debat. Og godt for det.

Rent læringsmæssigt gør der sig i litteraturtimerne den praktiske ting gældende at forskellige litterære -ismer og strømninger skal illustreres hvilket betyder at man må hive velegnede tekster frem til netop dét formål. Eksempelvis er futurismen (og

ekspressionismen) god at eksemplificere v.h.a. *Asfaltens Sange* (1918) af Emil Bønnelycke. Jeg hører allerede spørgsmålet, stillet i et skeptisk tonefald: Og hvad skal en hollandsk studerende så med Bønnelycke? Udover ovennævnte didaktikforklaring kan jeg jo svare med modspørgsmålet: hvad skal han eller hun med *Kongens Fald*? Skulle dét være bedre, og hvordan og hvorledes? Jeg tror at spørgsmålet hænger sammen med at spørgeren implicit påstår at *Kongens Fald* for den studerende, personligt, skulle være mere værd end Bønnelycke. Men hvem siger det? Ja, det gjorde f.eks. Jørn Lund da han i anledning af offentliggørelsen af den litterære kanon skråsikkert talte om at enhver har stor "glæde" af at møde en "meget stor, afgørende forfatter". Men skal de studerende nu pludselig læse for deres fornøjelse eller almene dannelses skyld i stedet for at blive indført i den danske litteraturhistorie?

For nylig læste jeg det interessante synspunkt i min hollandske avis at det er en tvivlsom antagelse at litteraturundervisning skal være sjovt. Man hører jo aldrig et krav om at matematik skal være sjovt, som det blev hævdet i indlægget. Litteraturundervisningen skal skabe et overblik, sådan at forfattere og litterære strømninger kan placeres, men selvfølgelig tager man det med i købet hvis de studerende falder for en bestemt forfatter, ræsonnerede altså skribenten i min avis. Jeg skal ikke her gå ind i diskussionen sjov vs. ikke-sjov undervisning, men bare nævne at det snarere er reglen end undtagelsen at de danskstuderende falder for en dansk forfatter i litteraturkursets forløb. Og er det ikke Søren Kierkegaard, der kan få hin enkelte hollandske danskstuderende til at tage stilling til teksterne, så er det en anden dansk forfatter, eller filmmager.

Den ovenfor parafraserede avisskribent henviste også til den spanske filosof Savanter der en gang har sagt at den der står

foran klassen ikke kan være andet end en optimist. Det skriver jeg gerne under på, for det er en enestående oplevelse at være med til at bygge broer mellem mennesker ved at formidle dansk i udlandet.

ANDERS BAY f. 1965. cand. mag i dansk og tysk fra københavns universitet, studier i film- og litteraturvidenskab samme sted. 1997-2002 dansk sendelektor ved skandinavisk institut på groningens universitet, holland. derefter tilknyttet skandinavisk institut ved amsterdams universitet som danskunderviser og ph.d.-studerende (emne: receptionen af moderne dansk litteratur i nederlandsk oversættelse og vice versa). redaktionsmedarbejder på gyldendals "hollandsk-dansk ordbog" (2004). medlem af redaktionen for "scandinavian newsletter". medopretter af imprintet "wilde aardbeien" der udgiver skandinavisk litteratur i nederlandsk oversættelse.

HVORFOR DANSK?

STEFAN G. ANBRO

Dansk er et mindre, germansk sprog. Det er karakteriseret ved et stærkt reduceret bøjningssystem, en uhensigtsmæssig afstand mellem skrift og tale og et rigt inventar af vokaler. Dertil stødet – en lynsnar sammensnævring af stemmelæberne, der næppe kan kaldes køn, snarere dyrisk, i bedste fald sexet. Dette sprog tales af ca. fem millioner mennesker på den afsides beliggende jyske halvø og nogle øer øst for denne. Beboerne her er stenrige, de elsker deres land og sig selv. Elegante er de ikke, til gengæld ofte praktiske. Joggingbukser er en beklædningsgenstand, der stadig ses. Kan man forestille sig, at der gives begavede mennesker rundt omkring i verden, der interesserer sig for dette?

Ja, man kan, i den grad. Og med god grund.

Mantas studerer journalistik på Vilnius Universitet. Jeg er dansk lektor sammesteds. For et par semestre siden var der i Mantas' studieordning et enkelt semester med et såkaldt frit fag, et blankt punkt i skemaet, som han selv havde lov at definere indholdet af. Valget faldt på dansk. Efter vores sidste undervisningsgang kom denne sympatiske unge mand hen til mig og sagde tak for timerne. Han havde virkelig sat pris på dansk, han holdt af det som en simplificeret udgave af tysk. Han havde lige fra starten af vidst, at studieordningen ikke ville levne ham mulighed for at fortsætte danskstudierne i mere end et semester, men selvom om det altså ikke kunne blive til mere end denne korte smagsprøve, havde han været glad for det. "Desuden tænker jeg, at det vil se

godt ud med lidt dansk på mit CV," sluttede Mantas, nikkede høfligt og gik hjem.

Dansk, CV, se godt ud... Jeg var imponeret. Det er vel normalt at sende sit CV en forfængelig tanke i ny og næ, men unge mennesker, der ser kundskaber i et mindre europæisk sprog som et karrieretræk – det kender jeg ikke til fra Danmark, hvor selv store kultursprog som tysk lider den langsomme kvælningsdød. Og samtidig var jeg imponeret over netop dette Danmark, for et eller andet må vi jo gøre rigtigt, når vores sprog i et land som Litauen vinder sig en sådan status hos de unge og ressourcestærke. Dansk som noget, det er værd at profilere sig på. Det er smigrende, synes jeg, men også værd at tænke over. Hvori bunder denne interesse for vores sprog?

Spørgsmålet er klassisk, som danskunderviser i udlandet må man jævnligt besvare det efter bedste evne: Hvorfor vælger dine studerende at læse dansk? Svaret kan kun blive en grov generalisering. Sådanne yder aldrig den enkelte retfærdighed, men ikke desto mindre er de nyttige. Lad mig derfor vove forsøget:

Det er mit indtryk, at de fleste af vores danskstuderende i Vilnius i virkeligheden ikke helt selv ved, hvorfor de vælger at læse dansk. De kender selvfølgelig H.C. Andersen, og nogle af dem elsker hans eventyr, men det er ikke udslagsgivende. Hvis der nogensinde har været tider, hvor mødet med *en bog*, mødet med *den store litteratur* definerede unge skæbners vej ind i voksenlivet, så er de nok ved at være forbi. Og hvad angår Kierkegaard, så er jeg lidt usikker på, om unge litauere overhovedet ved, hvem han er, når de som 18-årige forlader gymnasiet og skal vælge studie. Jeg ville ikke sætte en kasse øl på det.

Men hvad er det så? Hvad er det, der får unge mennesker i udlandet til at vælge at læse dansk? Jeg tror, det er noget abstrakt

og uhåndgribeligt – status. Jeg tror, at Danmark, dansk sprog og dansk kultur har en høj status mange steder i verden, og derfor fylder noget mere i den almene bevidsthed, end man skulle forvente af et så lille og ubetydeligt land, og jeg tror, at det derfor ligger en smule mere lige for at læse dansk, end vi selv går og forestiller os. Jeg tror også, at der er nogle bestemte årsager til, at det forholder sig sådan.

På dette sted vil jeg gerne fortælle om min allerførste time som danskunderviser på Vilnius Universitet. Det var den 2. september, den første undervisningsdag i efterårssemesteret. Fra min forgænger skulle jeg overtage et hold hovedfagsstuderende, en gruppe på 15 ambitiøse og begavede piger, der netop skulle påbegynde deres tredje studieår. De studerende sad i et ganske lille undervisningslokale, jeg tog en dyb indånding, gik ind til dem og gav mig til at tale – med tydelig artikulering af alle stavelser. Det har helt sikkert lydt temmelig besynderligt, men det var nemt at forstå: Hej, jeg hed-der Ste-fan, og jeg skal un-der-vi-se jer i dansk. Og jeg skrev på tavlen: S-T-E-F-A-N. Hvorefter en modig studerende rakte hånden i vejret og udbad sig den manglende information: Men... hvad hedder du til efternavn?

Det er en banal hændelse, og den har kun interesse for så vidt, som den illustrerer en velkendt kulturforskel: forskellen mellem en kultur, hvor formodede autoritetspersoner siger "hej", "du" og "fornavn", og en kultur, hvor reelle autoriteter tiltales med titel, efternavn og "De". Det er bl.a. kulturforskelle som denne, tror jeg, der forklarer, hvorfor Danmark og de øvrige skandinaviske lande kan blive tiltrækkende for unge mennesker i udlandet.

Kulturforskelle er noget forbasket noget at skulle tale om. Lynhurtigt bliver man uprækcis, og samtidig har alt, hvad man får

sagt og tænkt, en overvældende evne til at reproducere sig selv ude i virkeligheden: Har man netop fået defineret en kulturforskel, ser man den overalt, den teoretiske definition bliver en form, som alle erfaringer tvinges ind i. Endelig er hele diskussionen ideologisk på en trættende måde. Hvad er danskhed? Hvor ofte har vi ikke diskuteret dette spørgsmål inden for de sidste ti år, og hvor ofte har det ikke haft et præg af vilkårlighed og politisk hensigt?

Ikke desto mindre er det muligt at tale om kulturforskelle på et mere solidt grundlag. Se f.eks. følgende beskrivelse: Der findes kulturer, hvor der hersker en umiddelbar konsensus om, at ulighed mellem mennesker bør reduceres til et minimum. Det er en forestilling, der er så selvfølgelig, at den sjældent udtales, den hænger blot i luften som en usynlig, men fælles strukturering af det sociale rum. I sådanne kulturer bestræber forældre sig på at behandle deres børn som jævnbyrdige. Lydighed er erstattet af forhandling og anerkendelse – også i skolen. Ude på alle kontorerne og i virksomhederne forventer de ansatte ikke, at chefen i detaljer dikterer, hvordan de skal udføre deres arbejde, for derefter at overvåge og kontrollere, at instrukserne overholdes. Der er derimod ikke bare plads til, men en klar forventning om, at den enkelte medarbejder bidrager med selvstændige indspil og initiativer. Et videre særpræg ved disse kulturer består i, at man ikke skilter med privilegier og statussymboler, magtfulde personer vil typisk forsøge at virke mindre magtfulde, end de er. Der er en høj grad af decentralisering.

Mon ikke de fleste danskere vil være enige i, at en sådan beskrivelse i det store og hele passer godt på Danmark? Er de det, vil de i hvert fald være i fuld overensstemmelse med ophavsmanden til beskrivelsen – den hollandske kulturforsker Gert Hofstede.

Hofstedes undersøgelser er klassikere. Mest kendt er det, hvordan han fra 1967 til 1973 uddelte et spørgeskema om menneskers værdier til ansatte hos IBM i en lang række lande. Han analyserede svarene og nåede ad den vej frem til fire parametre, der beskriver kulturforskelle. Man kunne også tale om fire skalaer, som alle kulturer placerer sig på. En af skalaerne bærer overskriften *magtdistance*, og beskrivelsen ovenfor er en fri parafrase af skalaens ene yderpunkt – kulturer med lille magtdistance. I en opdateret udgave af Hofstedes undersøgelse, der nu omfatter omkring 70 lande, lander Danmark helt derude. Midt på skalaen støder man på lande som Tyrkiet, Belgien og Etiopien. Den største magtdistance findes i Malaysia.

Dette har også noget med sprog at gøre. Blot et eksempel: En ligegyldig formiddag for et års tid siden sad jeg over arbejdet på Skandinavisk Center ved Vilnius Universitet. Telefonen ringede. Jeg tog den, og jeg må formode, at jeg har følt mig i god form den dag, for jeg besluttede at tage imod dette opkald på litauisk: *Skandinavistikos Centras – čia Stefanas*. Den anden ende reagerede med det samme: *Laba diena Stefanai. Gražiai kalbate – Goddag Stefan. De taler smukt.*

Det var en af mine studerende, der ringede, og det er her, hele pointen ligger. Det er en pige, jeg har tilbragt mange timer sammen med i undervisningen, vi har været enige og uenige om alt mellem himmel og jord, relationen er varm, åben og uformel. Vi taler altid dansk sammen, og det kunne ikke falde hende ind at tiltale mig med "De". Så skiftede vi sprog, og dermed hed det i første omgang g*ražiai kalbate – De taler smukt.* Sproget var et andet, og således også tiltaleformen. Vi kunne ikke skifte sprog uden at skifte kultur. På samme måde lærer den, der lærer at tale et nyt sprog, også at leve en ny kultur.

Tilbage til Hofstede. De tre øvrige skalaer, som han har skabt til beskrivelse af verdens kulturer, er: Individualisme, maskulinitet og undgåelse af usikkerhed. Prøv selv at placere Danmark. Korrekt – høj individualisme, lav maskulinitet og lav undgåelse af usikkerhed. Kombineres dette med den lave magtdistance, kan vi sammenfatte meget om Danmark, hvis vi siger, at vi er et egalitært, individ-centreret, anti-autoritært, ikke-rollebaseret og dynamisk samfund. Dette er dybe karakteristika, der er vokset frem over lang tid. Måske er det ligefrem på sin plads at sige *rødder*, når vi taler om dem.

Følger vi disse rødder tilbage i tiden, støder vi på en række afgørende kulturstrømninger, der har præget os. Først – nærmest i tid – møder vi *ungdomsoprøret*. Der er ingen grund til at fornægte ungdomsoprørets skyggesider, men samtidig må det æres for, hvad det bragte af godt. Det endte i politisk dogmatik, opgøret med den småborgerlige materialisme løb mildest talt ud i sandet, og tilmed havde det hele et irriterende frelst præg. Men: Ungdomsoprøret lagde endegyldigt det gamle, hierarkiske, autoritære og rollebaserede samfund i graven, hvilket var godt og kun godt.

Graver vi os længere ned gennem tiden, ned til de dybere rødder, møder vi *kulturradikalimsen.* Dette var engang navnet på en stolt tradition, men på det seneste er det blevet alles foretrukne skældsord. Det er der naturligvis en grund til, synderegistret er velkendt, men også her bør vi huske, hvad vi fik: Kvindeemancipation, opblødning af forkrøblende sexualnormer, opgør med den autoritære opdragelse etc. etc.

Og går vi endelig helt til bunds i det, vil jeg mene, at vi skal søge de dybeste rødder til det antiautoritære og dets spejlbillede – den høje grad af indrestyring – i vores religion: pietisme, evangelisme, *Luther*.

Denne tekst skulle egentlig handle om dansk i verden. Blev den lidt slingrende i gangen, var det kun i et forsøg på at komme omkring de ting, der er min bedste forklaring på, at dansk sprog og dansk kultur rent faktisk tiltrækker unge, talentfulde studerende rundt omkring i verden. Tillad mig nu at slutte med en sidste hverdagshændelse. For nylig fortalte min litauisklærer mig, at hun for nogle år siden havde holdt ferie i Danmark, i Ringkøbing. Ved mindet lyste hun op i et hjerteligt, begejstret smil og sagde: Hvor *er* folk dog afslappede hos jer!

STEFAN G. ANBRO F.1975, CAND. MAG. I DANSK (2003), DANSK LEKTOR VED VILNIUS UNVERSITET, LITAUEN (SIDEN 2006), UNDERVISER BL.A. I PRAKTISK SPROGFÆRDIGHED, STILISTIK OG OVERSÆTTELSE LITAUISK-DANSK.

DEN MILDE KLANG AF MODERSMÅLET I USA

SUSANNE BERNSTEIN

I Søndermarken ved København står et temmelig ukendt mindesmærke, en Mindehøj, til ære for de danske udvandrere. Den svarer til Rebild Bakker i Jylland, som er tilegnet danskere, der har bosat sig i USA. Det var netop disse, som i begyndelsen af 1920'erne fik ideen til monumentet, samlede 12.000 dollars ind til projektet og fik billedhuggeren Anders Bundgaard til at udforme det. I 1925 blev det indviet og har lige siden, som sagt, ligget til erindring om de danske emigranter. Mindehøjen er kun offentlig tilgængelig én gang om året, d. 4. juli. I år på den dato, en smeltende hed dag, havde jeg derfor lejlighed til at besøge det.

Mens jeg stod indenfor og betragtede de stjerneformede fliser på gulvet og Moder Danmark-skulpturen i midten, tænkte jeg tilbage på de syv år (1981-1988) hvor jeg selv var en af de danskere, som tog den store beslutning at forlade fædrelandet for at slå rod i USA, i Texas, fordi jeg skulle giftes med en israeler, som havde fået arbejde ved Texas A&M University. At jeg så senere rejste hjem igen i forbindelse med dels skilsmisse, dels hjemvé er en helt anden historie.

I de kilder, jeg har læst, er min fejlslagne amerikanisering ikke typisk. De fleste danske immigranter tilpassede sig nemt. De spredte sig over hele landet og indgik i smeltedigelen som skulle gøre alle folkeslag til ét. Samtidig med at de med succes har integreret sig i det amerikanske samfund, har de danskfødte og deres efterkommere dog alligevel lagt stor vægt på at bevare deres danske rødder.

Kort fortalt tog immigrationen af danskere til USA først fart efter 1850'erne. I 1860 ankom eksempelvis en stor bølge (2000 danskere), lokket dertil af amerikanske mormoner, og de slog sig ned i Utah. Mellem 1820 og 1920 indvandrede flere end 300.000 danskere til USA med henblik på at bosætte sig permanent. Ifølge Wikipedia boede der i 2006 over 1,5 million danskere og efterkommere af danske indvandrere i USA. Selvom dansk sprog selvfølgelig ikke fylder meget i det samlede billede af USA, er det ikke desto mindre et sprog, som ifølge en opgørelse fra US Census Bureau i år 2000 blev talt hjemme af 33.400 mennesker. Imidlertid faldt det tal til 29.467 fem år senere ifølge American Community Survey.

At sproget er en vigtig del af en persons identitet kan jeg tale med om! En væsentlig grund til min fiasko som integreret dansk-amerikaner hænger utvivlsomt sammen med den totale dansksproglige isolation, jeg følte. Vi havde nemlig af hensyn til min eksmands arbejde bosat os i en lille flække, hvor Universitetet var midtpunktet, og der var stort set ikke andet end hvad der relaterede hertil. Jeg var eneste dansker i miles omkreds, og vi talte engelsk hjemme. Dette stod jeg og spekulerede over inde i Mindehøjen, hvor tankerne gik på vandring.

Torben G. Jeppesen fremhæver også betydningen af det, han kalder "bosættelsesmønsteret, her forstået som graden af spredning eller sammenklumpning …" (s. 204) i sin omtale af dansk-amerikanernes evne til at tale engelsk og nævner faktorer som alder, køn og hvorvidt man boede på landet eller i byen som værende væsentlige. Han fortsætter:

> … Konklusionen på, at færre danskere end andre immigranter ikke kunne tale engelsk, ligger således ikke i den danske gruppes lidenhed, men snarere i det valgte bosættelsesmønster

> med en relativ stor grad af spredning og færre egentlige landkolonier, hvor fædrelandets sprog kunne fungere alene. …
>
> (s. 204)

Hvis vi vender blikket mod situationen i dag, er mulighederne for at dyrke sit danske tilhørsforhold, herunder sprog, rigtig gode. Det findes der mange eksempler på, og her skal blot nævnes nogle få.

Internettet er en uovertruffen måde at være i kontakt med andre danskere indenfor USA. Websiderne www.danes.dk og www.nytfradanmark.dk (kun i dansksproget version) giver f.eks. gode muligheder for at holde sig opdateret.

Der er i hvert fald fire organisationer, hvis fornemste opgave er at bevare og formidle dansk sprog og kultur. Det er Danish American Heritage Society i Oregon, Danish Immigrant Archive at Grand View College i Iowa, The Danish Immigrant Museum i Iowa og The Danish American Archive and Library at Dana College i Nebraska. Derudover er der masser af andre organisationer, som dyrker det danske, f.eks. www.dk-mom-ny.com og www.friendsofdenmark.org, for blot at nævne nogle få.

Der er blevet grundlagt flere "danske" byer, hvoraf Solvang i Californien nok er den mest kendte. Men der findes også Danevang i Texas, Dannebrog i Nebraska og Dania Beach i Florida m.fl.

Af den skrevne presse med relation til dansk kan f.eks. nævnes Den Danske Pioner, grundlagt i 1872 og Bien fra 1882. Begge bliver stadig udgivet og artiklerne bliver skrevet på både dansk og engelsk. Der bliver også udgivet litteratur om Danmark og dansk kultur/sprog samt oversat danske bøger til amerikansk.

På de højere læreanstalter er der i mange tilfælde under *Department of Foreign Languages* tilbud om at lære dansk. Det

gælder f.eks. på Idaho State University og University of Washington, Seattle. Interessen for at studere Søren Kierkegaard og H. C. Andersen på originalsproget er medvirkende faktorer til interessen.

Som man kan forstå, har de dansk-amerikanske indvandrere og de følgende generationer bevaret deres interesse for det gamle fædreland, sprog og kultur og de har en udpræget positiv holdning hertil. Det ovennævnte er blot en brøkdel af den vifte af dansksprogede tilbud i USA, som mange benytter sig af. Den årlige afholdelse af Rebildfesten og etableringen af Mindehøjen er to andre eksempler på deres store loyalitet over for Danmark.

Men hvorfor føle et nationalt tilhørsforhold over for det land, man selv eller ens forfædre har forladt samtidig med at man er en velintegreret borger i det nye fædreland?

Et par eksempler for at illustrere den hengivenhed, der her er tale om: En af de mest berømte dansk-amerikanere, Victor Borge, fortalte i et interview med overskriften "Jeg er en snemand" at han ønskede, når han var død, at en del af hans aske skulle bringes tilbage til Danmark, som han i øvrigt gennem hele sit liv bevarede en tæt tilknytning til.

Henrik F. Rasmussen udtrykker sig således i sit indlæg om, hvorvidt det er muligt at have to fædrelande:

> … Tværtimod vil jeg af respekt og taknemlighed for mine rødder meget gerne holde fast i mit danske statsborgerskab og bevare Danmark som mit andet fædreland …

Denne respekt og taknemlighed går igennem som en rød tråd i de beskrivelser, erindringer og optegnelser, der findes, og som omhandler dette emne, og netop betydningen af de danske rødder bliver fremhævet af lederen af et nyt forskningsprojekt,

Michael Boss. Dette projekt så dagens lys den 16. maj i år ved et seminar på Århus Universitet om udvandring til USA. I Thomas B. Estrups omtale af projektet citeres lederen for at sige, at dansk-amerikanerne dannede parallelsamfund, hvor de på den ene side assimilerede sig og på den anden side oprettede danske institutioner som skoler, kirker, etc. De levede simpelt hen i to verdener og lederen fortsætter:

> De bevarede rødderne hjem til Danmark. Samtidig vidste de godt, at deres og deres børns fremtid lå i USA. …

Det danske sprog var og er en væsentlig del af dansk-amerikanernes opfattelse af sig selv som amerikanere af dansk oprindelse, idet sproget er en væsentlig del af en persons identitet.

Man kan spekulere på, hvilke muligheder der er for dansk i fremtiden. Alt tyder på, de er gode! Interessen for sproget er der, stoltheden over sit danske tilhørsforhold er der ligeledes og grobunden for at dyrke det er til stede i det pluralistiske, multikulturelle samfund som Amerika jo er. Dog er dansk blot et ud af ca. 337 sprog, som bliver anvendt i USA ifølge Wikipedia. Det er mindre end en dråbe i havet, men det ér der – og det trives efter alt at dømme.

LITTERATUR

Danish American www.wikipedia.org

Danish Immigrants. På www.spartacus.schoolnet.co.uk

Estrup, Thomas Bay 2009: Nyt forskningsprojekt om udvandring til USA. På www.aarhus.dk 2/06 2009

Jeg er en snemand. I *Berlingske Tidende* 10/12 2000

Jeppesen, Torben Grøngaard 2005: Danske i USA 1850-2000. Odense Bys Museer 2005

Mindehøj er gået i Glemmebogen. I *Politiken* 04/07 2008

Rasmussen, Henrik Fogh: Dobbelt statsborgerskab: Rødder og vinger. I *Berlingske Tidende* 29/04 2008

SUSANNE BERNSTEIN BACHELOR- OG MASTER-DEGREE I ENGELSK VED TEXAS A&M UNIVERSITY, UNDERVIST I DANSK PÅ AOF, FOF OG CENTER FOR BESKÆFTIGELSE, SPROG OG INTEGRATION; ADJUNKT I ENGELSK PÅ AUREHØJ GYMNASIUM 1990-1994. HAR BL.A. OVERSAT ABRAHAM CAHANS "THE RISE OF DAVID LEVINSKY" (2006) OG "YEKL – A TALE OF THE NEW YORK GHETTO" (2007). BIDRAG TILÅRBOGEN "FRA DET ENE SPROG TIL DET ANDET" (2008).

DANSK I FRANKRIG ELLER…

NÅR FRANSKMÆND LÆRER DANSK

JEAN RENAUD

ET HISTORISK RIDS

Jeg sidder hjemme i Bayeux og skal skrive lidt om "det danske sprog i Frankrig", og når jeg kigger ud ad vinduet, ser jeg Poppa – dvs. statuen på toppen af en fontæne omgivet af høje lindetræer – den forestiller Rollos kone (*more danico*![1]). Mon ikke hun var blandt de første i det ældre Frankerrige, der måtte lære sig noget dansk, mest af hensyn til sin mand, den danske høvding Rollo, der havde været på vikingetogt i de egne, der nu kaldes for Normandiet. Efter Rollo havde plyndret og brændt Bayeux, forelskede han sig i hende og tog hende med til egnen omkring Rouen, som Karl den Enfoldige overlod ham i 911.

Under vikingernes bosættelse i Normandiet prøvede den lokale befolkning godt nok ikke at lære deres sprog, som derfor ikke spredte sig, men blev mindre og mindre talt, efterhånden som danskerne blandede sig med frankerne. Det siges, at Vilhelm Langsværd, sønnen til Rollo og Poppa, sendte sin egen søn, Rikard, fra Rouen til Bayeux for at lære dansk, for dér taltes sproget endnu omkring 930, hvilket ikke længere var tilfældet i Rouen.

På trods af det danske sprogs sørgelige skæbne i Normandiet, fik det alligevel nogen indflydelse på de lokale dialekter i form af berigende låneord, ikke mindst fra det maritime område. En del af disse gloser bruges faktisk også på moderne fransk og er

1 "efter dansk skik og brug". Først blev Poppa egentlig Rollos [Rolfs] frille, og senere ægtehustru.

blevet til *l'étrave* [stævn], *la quille* [køl], *la bouline* [bugline], *l'étai* [stag], *le tolet* [(åre)told], *le havre* [havn], *l'estran* [strand], *le homard* [hummer], *le crabe* [krabbe], *l'orphie* [hornfisk], *le marsouin* [marsvin], m.fl.

Til gengæld lærte den franske konge Filip August aldrig dansk af Valdemar Sejrs søster, Ingeborg, som han ægtede i 1193 men straks efter forskød, dvs. han sendte hende i kloster og fængsel. Da han tyve år senere kaldte hende tilbage, blev forholdet mellem dem tilsyneladende korrekt, men nok heller ikke mere.

Når man læser *Pantagruel*, Rabelais' berømte værk fra 1532, finder man i det niende kapitel en grov beskrivelse af danskerne og deres sprog. Da Pantagruel for første gang træffer Panurge, udtrykker denne sig på en række udenlandske sprog (enten ægte eller skabt af Rabelais). Det lyder alvorligt, men er tosset og sjofel snak. Her følger ucensureret, hvad der står i den originale udgave:

Lors dist le compaignong: "Myn Herre, endog ieg med inghen tunge talede, lygesom boeen, ocg uskvvlig creatner! Mine Kleebon, och myne legoms magerhed uudviser allygue klalig huvad tyng meg meest behoff girereb, som aer sandeligh mad och drycke: hwarfor forbarme teg omsyder offvermeg; och bef ael at gyffuc meg nogeth; aff huylket ieg kand styre myne groeendes maghe lygeruss son mand Cerbero en soppe forstthr. Soa shal tue loeffva lenge och lyksaligth.[2]

Je croy, dist Eustènes, que les Gothz parloient ainsi. Et, si Dieu vouloit, ainsi parlerions-nous du cul.

---

2 Da sagde følgesvenden: "Min herre, selvom jeg intet sprog talte, ligesom børn og umælende kreaturer, ville alligevel mine klæder og mit legemes magerhed tydeligt udvise hvad jeg mest har behov for, og det er sandelig mad og drikke. Derfor forbarm dig omsider over mig, og bed én give mig noget, af hvilket jeg kan styre min gøende mave, ligesom man sætter en suppe foran Cerberus. Så skal du leve længe og lyksaligt."

Behøver jer oversætte det sidste? "Og, om Gud ønskede det, sådan ville vi tale med røven." Det er frækt sagt, men det giver en idé om, hvordan udlændinge i 1500-tallet opfattede den danske udtale, som allerede dengang havde udviklet sig stærkt med bløde lyde og stød.

Fra Sainte-Geneviève klosteret i Paris, der blev lukket under den franske revolution, er der bevaret et fint bibliotek med hastigt voksende samlinger, som siden begyndelsen af 1700-tallet rummede adskillige værker om og fra Skandinavien.

Pierre-Henri Mallet, som på et tidspunkt var professor i fransk litteratur ved Københavns universitet, har haft stor betydning for den åndelige forbindelse mellem Danmark og Frankrig. I 1755 udgav han en *Introduction à l'Histoire de Dannemarc, où l'on traite de la religion, des loix, des mœurs et des usages des anciens Danois*. Og noget senere viste Xavier Marmier enorm interesse for nordisk historie og litteratur, bl.a. skrev han selv mange artikler og værker derom, og han fik derved meget stor betydning for udbredelsen af nordisk litteratur i Frankrig. Han var for eksempel ven med og første franske oversætter af H. C. Andersen! Han blev ansat ved "la Bibliothèque Sainte-Geneviève", hvor der efterhånden fandtes ca. 500 bind skandinavisk litteratur. I 1868 modtog biblioteket ca. 1500 danske værker i testamentarisk gave; derefter blev udvekslings- og gaveordninger med de nordiske lande etableret, og i 1885 samledes de nordiske værker i en særlig skandinavisk afdeling ("Section scandinave"), som fik sin egen selvstændige placering i 1903. 20 år senere rummede det 40.000 bind. Siden 1950 hedder stedet "la Bibliothèque Nordique", og det er i dag det største nordiske bibliotek udenfor Norden, med ca. 180 000 bind.

Dette biblioteks betydning for den nordiske koloni i Frankrig, for de nordisk interesserede franskmænd og endelig som et

mødested for fransk og nordisk kultur er indlysende. Men også på anden måde har den bevægelse, som skabte det i slutningen af 1800-tallet, sat sig spor, ikke mindst hvad dansk angår.

Foregangsmanden var Paul Verrier, som havde en forkærlighed for den lyriske digtning! I 1904 lykkedes det ham at oprette et frit kursus i skandinaviske sprog og litteratur ved Paris' universitet (Sorbonne). Georg Brandes var blandt de nordiske personligheder, som støttede projektet, og han fik sin ven Clémenceau til at interessere sig for det. Sorbonne blev Europas første universitet, som tilbød et sådant kursus (efterfulgt af Berlin i 1906). I 1909 blev Verrier professor i skandinaviske sprog og litteratur, men vi skal helt frem til 1921, før afdelingen for skandinaviske studier endelig organiseredes som et selvstændigt undervisningsinstitut med en dansk, en norsk og en svensk lektor. Disse lektorer mødtes ofte med deres studerende i den lille studiesal på det nordiske bibliotek. Officielt stadfæstedes instituttet i 1922.

Det danske lektorat ved Sorbonne oprettedes allerede i 1912 og det blev hurtigt en meget efterspurgt stilling: blandt lektorerne kan nævnes Andreas Blinkenberg, Paul Rubow, Jens Kruuse, Paul Krüger, F.J. Billeskov Jansen, Knud Togeby, m.fl.

Det danske Studenterhus blev et af de først opførte kollegier i den nye internationale studenterby ("Cité universitaire"), der blev oprettet i Paris i slutningen af 1920'rne. Det blev indviet i 1932 og overdraget til Paris' universitet som ejendom. Derefter betegnes det "la Fondation danoise". Det var daværende kulturattaché Helge Wamberg, som klarede at fremskaffe de fornødne midler.

I 1935 opstod også idéen om at skabe et Danmarks Hus i udlandet; først i 1948 erhvervede den danske stat sig grunden på Champs-Élysées i Paris, og huset blev indviet i 1955. Nu er

"la Maison du Danemark" stærk knyttet til den Danske Ambassade, og dets formål er derfor stadig at promovere dansk kultur- og erhvervsliv.

Først efter krigen begyndte man i provinsen at interessere sig for nordiske studier.

I Strasbourg var der godt nok blevet undervist i oldnordisk og i skandinavisk dialektologi siden den tyske tid, men der oprettedes ikke noget lektorat i dansk før 1953. I 1957 tiltrådte Elie Poulenard som professor, og han grundlagde "l'Institut d'études scandinaves" i 1960'erne.

I det nyopbyggede universitet i Caen (det var blevet fuldstændig ødelagt under krigen) startede professor Frédéric Durand undervisning i nordisk i 1951, og fem år senere var "l'Institut scandinave" oprettet, med dansk og svensk lektorat, efterfulgt af et norsk i 1959 og et islandsk i 1961. Frédéric Durand har bl.a. skrevet en udmærket *Histoire de la littérature danoise*.

Så kom turen til Nancy, hvor undervisningen i nordisk allerede begyndte i 1947, da professor Maurice Gravier indførte en prøve i oldislandsk og svensk. Men det danske lektorat blev først oprettet i 1957.

Andre provinsuniversiteter fik oprettet et dansk lektorat. I Poitiers bestod det kun midlertidigt, men i Lyon indførte professor Georges Zink, specialist i germanistik, interesserede studerende i oldnordisk og dannede strukturerne til et "Institut scandinave" med bl. a. en dansk lektor. I Lille var det først i 1969, at professor Georges Ueberschlag begyndte undervisning i svensk, og gradvis dannede en "Section de langues scandinaves" med lektorer i svensk og dansk.

Da den såkaldte Bologna-proces trådte i kraft ved de franske universiteter for nogle år siden, skabte det ikke så mange problemer at indføre den europæiske dimension i Frankrig, fordi

fordelingen på 3 år + 2 år + disputats allerede eksisterede. Det har virket som en ny overbygning, som på fransk kaldes LMD-reformen ("licence, master, doctorat"); man bruger hverken ordet "bachelor" eller "Ph.d." – og på et tidspunkt skrev man endda "mastère"/"mastaire".

Hvad dansk angår, er der blot to universiteter i Frankrig, som dækker LMD fuldstændigt, nemlig Sorbonne og Caen, hvor der nu findes et "Département d'Etudes Nordiques" (Nordisk Institut) begge steder. Det betyder, at en studerende for eksempel kan indskrive sig til "licence de danois", og efter at have bestået eksamen 3 år senere kan han eller hun fortsætte med "master 1" (første år) og "master 2" (andet år). Derefter kan den studerende vælge at skrive sin afhandling, hvilket i teorien varer yderligere 3 år. Idet "master 2" er mere forskningspræget og åbner vejen til selve Ph.d, foretrækker mange studerende dog at stoppe studiet, når master 1 er bestået. I "licence" undervises der i sprog, naturligvis, men også i litteratur, kultur, sproghistorie, mm. Og i "master" skal studenterne jo også skrive speciale.

De andre universiteter, hvor der nu undervises i nordisk, tilbyder kun dansk som andet eller tredje sprog, og forholdene varierer fra det ene sted til det andet.

Interessant er det endvidere, at dansk siden 1953 har været skolefag på nogle franske gymnasier. Sådan har det været siden 1960'erne ved "Lycée Lamartine" i Paris, og ligeledes fra 1970 indtil for nylig ved "Lycée Malherbe", derefter "Lycée Fresnel" og til sidst "Lycée Victor Hugo" i Caen.

Desuden har en dansk sektion eksisteret ved "Lycée International" i Saint-Germain-en-Laye siden skolen blev oprettet i 1952. I 1985 blev der tilknyttet en norsk afdeling til den danske sektion, og den hedder nu den dansk-norske sektion. Den

danske afdeling henvender sig til danske familier bosiddende i Paris-området i en længere eller kortere årrække og til fastboende danske og dansk-franske familier.

Naturligvis har franskmænd til alle tider også kunnet lære dansk uden for universitetet. I Paris gives der i dag voksenundervisning i dansk i Det danske Hus, og mange prøver også selv at lære sproget hjemme: der findes for eksempel en CD-rom produceret af det Nordiske Institut ved Sorbonne og European Film College, *Le Danemark, Initiation linguistique – découverte culturelle*, eller en lille lærebog*, Le danois en vingt leçons*, som jeg selv skrev sammen med Søren Væver og udgav i 1997 (hos forlaget Ophrys), og hvoraf der er blevet købt ca. 150 eksemplarer hvert år de sidste tolv år!

HVORFOR VIL FRANSKMÆND LÆRE DANSK?

Hvilke franskmænd lærer dansk og hvorfor? Hvad kan de vinde derved, som de ikke kan få ved turistbesøg i Danmark eller i franske oversættelser af danske forfattere? Hvis man af en eller anden tilfældig årsag får sympati for et land og et folk, så følger i reglen en stærk trang til at kunne dets sprog. I sproget er sjælen. Ikke mindst i Frankrig har de nordiske lande i nutiden også vakt opmærksomhed på grund af deres politiske og økonomiske udvikling, sociale lovgivning og høje levestandard.

Danskstuderende på de franske universiteter er næsten altid nybegyndere. Det hele er beregnet for begyndere, selv om der hist og her dukker nogle op, som allerede kan sproget. Enten fordi de stammer fra en dansktalende familie, eller fordi de har haft dansk på et af de få gymnasier, hvor der undervises i det.

Stort set falder de franske danskstuderende i tre kategorier: 1) de delvis interesserede, 2) de specielt interesserede og 3) de personligt interesserede.

Den første kategori omfatter en del sprogstuderende, især med hovedfag i engelsk eller tysk, men muligvis også i spansk eller et eller andet sprog, der vælger dansk som bifag. Mange tøver, når de skal vælge dansk frem for norsk eller svensk, og en gang imellem er det endda kun timeplanen, som bestemmer, om valget falder på dansk, norsk eller svensk. Men det sker faktisk også, at en studerende for eksempel i engelsk, som har taget valgfrit dansk, bliver så optaget af det, at han eller hun efter et semester eller to foretrækker at specialisere sig i dansk i stedet for det oprindelige hovedfags sprog. Pludselig ønsker den studerende mere end bare at stifte lidt bekendtskab med landet og kulturen.

Nogle er studerende i praktisk sprogbrug, hvor der indgår en del økonomi, jura, teknisk oversættelse, mm.; deres hovedsprog er som regel engelsk, og nogle ønsker at tage dansk ved siden af.

Desuden har studerende fra alle andre fagområder ved de franske universiteter pligt til at studere et fremmedsprog. Ellers får de ikke deres diplom. Engelsk og spansk er selvfølgelig de to sprog, folk strømmer til, men et nordisk sprog – dansk for eksempel – kan også være populært (i mere beskeden målestok!).

Den anden kategori omfatter de såkaldte "specialister".

De allerfleste af dem er atten-, nittenårige, som lige er blevet færdige på gymnasiet, og som ser på Danmark og Norden med idealistiske øjne, hvorfor de bestemmer sig for at studere dansk som hovedfag. Mange af dem har ikke været i Danmark, men de har hørt og læst om de nordiske lande, set film, osv. Men når de har valgt det ene land og det ene sprog – Danmark og dansk – så bliver de som regel utroligt "chauvinistiske" om det!

De drømmer ofte om at bosætte sig i Danmark og få et job der senere. Og det lykkes faktisk for nogle af dem! I løbet af deres studier finder de måske en dansk kæreste – som

udvekslingsstuderende for eksempel – (og mange bliver jo sendt til Danmark på den måde, især takket være Erasmus-aftalerne, men også ved sommerkurser).

I denne kategori findes der også visse studerende, noget ældre end de forrige, som allerede er godt i gang med deres studier i et andet fag. Det kan være hvad som helst, jura, historie, geologi, biologi, arkæologi, m.fl.; de er som regel nået det 3. eller det 4. år i disse studier – og af og til er de helt færdige. Men så har de, indenfor deres eget område, en særlig interesse for det danske. Og så specialiserer de sig i det af hensyn til deres fremtidige studieemne eller konkrete arbejde. Disse studerende plejer at være mere modne og måske endda flittigere end de studerende i den første kategori.

Den tredje kategori består af de personligt interesserede. Det er folk, som af en eller anden grund har lyst til at studere videre, men uden særlig brug for eksamenspapirer.

Det kan være én, som gerne vil læse Kierkegaard på originalsproget, eller én som har fattet interesse for Kaj Munk eller H.C. Andersen. Det kan også være én, som ønsker at fordybe sig i dansk historie eller økonomi, eller som simpelthen vil lære dansk af ganske private grunde.

I løbet af de sidste tredive år har jeg selv undervist mange studerende i dansk. Nogle af de unge mænd havde i deres sommerferie forelsket sig i en dejlig blondine med klare blå øjne. Og for et par år siden var der en ældre herre på omtrent 80 (lidt døv desværre, men vældig dygtig med dobbelt doktorgrad!), hvis søn var blevet dansk gift og bosat i Danmark, og han ville lære dansk for at kunne snakke med sine børnebørn.

Begrundelserne for at franskmænd vil lære dansk kan derfor være meget forskellige. Fra den simple turist, som har lyst til at kunne bestille en øl på Strøget – på dansk, til den ingeniør, der

forbereder et kommende studieophold i København, eller den entusiastiske unge student, der drømmer om senere at kunne flytte til Danmark.

Ellers er der selvfølgelig ingen direkte ansættelsesmuligheder i Frankrig for dem, der alene har studeret dansk. Turisme og transport rekrutterer kun få. Der findes også en del franske firmaer, som eksporterer til Danmark, og danske selskaber med kontorer i Frankrig, så der er brug for tolke og oversættere, men kun i begrænset antal. Derfor er det meget chancebetonet, om man kan finde sig et arbejde, når man efter afsluttet universitetseksamen søger ud i erhvervslivet.

Afslutningsvis vil jeg gerne sige, at mange gode kræfter har arbejdet på at uddybe de franskes kendskab til det danske, og at vi kan glæde os over den begejstring, hvormed både danskere og franskmænd er gået op i arbejdet. Lad os håbe, at man vil blive ved med at komme denne interesse i møde! Så vil dansk i Frankrig endnu længe leve…

JEAN RENAUD F. 1947 PÅ ÎLE DE RÉ (FRANKRIG). PROFESSOR I NORDISKE SPROG, LITTERATUR OG KULTUR VED UNIVERSITETET I CAEN, HVOR HAN I MANGE ÅR HAR BESTYRET "LE DÉPARTEMENT D'ÉTUDES NORDIQUES". HAR SKREVET LÆREBØGER I DE FORSKELLIGE SKANDINAVISKE SPROG (BL.A. "LE DANOIS EN 20 LEÇONS") OG EN RÆKKE FAGBØGER OM VIKINGETIDEN ("LES VIKINGS ET LES CELTES", "LES VIKINGS EN FRANCE", "LA NORMANDIE DES VIKINGS", "ODIN ET THOR", "LES DIEUX DES VIKINGS", M. FL.). HAR OVERSAT EN HEL DEL NORDISK SKØNLITTERATUR TIL FRANSK, BÅDE ISLANDSKE SAGAER, ISLANDSKE OG DANSKE FOLKEEVENTYR, NORSKE FORFATTERE (FRA JONAS LIE TIL ANNE RAGDE), SVENSKE OG FINSK-SVENSKE FORFATTERE (FRA ZACHRIS TOPELIUS TIL LIZA MARKLUND), OG IKKE MINDST DANSKE FORFATTERE (FRA STEEN STEENSEN BLICHER TIL CHRISTINA HESSELHOLDT).

DANSK SKØNLITTERATUR I ITALIENSK OVERSÆTTELSE

METTE TØNNESEN

KANONISERINGSPROCESSER

Hvilken dansk skønlitteratur har fundet vej til italiensk oversættelse og udgivelse i Italien, så en italiensk læser har kunnet læse den på sit modersmål og ad hvilke veje er udgivelsen mon kommet i stand? Hvilke litteraturhistorier og kritik i øvrigt har den italienske læser haft om dansk litteratur? Gennem hvilke kanaler har det italienske publikum mødt dansk litteratur, og hvad har det betydet for udvalget og modtagelsen? Spørgsmålene er ikke nye. De er ofte stillede, men ikke besvaret systematisk og grundigt. Besvarelser af dem kunne måske bl.a. medvirke til at afdække dele af kanoniseringsprocesserne. Det som for dansksprogede i Danmark er knyttet til det nationalsproglige har levet et liv i andre proglige kulturer, men i kraft af hvilke dynamikker? Sammenholder vi den nationale danske kanon og den kanon som i Danmark eventuelt kanoniseres som verdenslitteratur med en tilsvarende national italiensk kanon og verdenslitteraturkanon i Italien, ses ligheder og forskelle der kunne være mønstre i en interkulturel grammatik. Hvilke er faktorerne i den, og hvad virker de i kraft af?

INTERESSEN FOR DANSK

I det følgende slår jeg ned på punkter i historien om dansk litteratur i italiensk oversættelse der kaster lys på enkelte af spørgsmålene. Andre landes interesse for dansk litteratur og sprog har vi ikke gjort til genstand for nogen selvfølgelig undersøgelse i

Danmark. Studierne er relativt få og spredte og har ikke fulgt udviklingstakten i litteraturhistoriografien, jf. fx en ung litteraturhistorikers anbefaling af at studier i kanonprocesserne ikke alene inddrager litterære værker, men også kvantitative faktorer som salgstal, symbolsk kapital fra akademiske, kommercielle og andre ideologisk prægede kredsløb med indflydelse på etablering af kanon i studierne (Rosendahl Thomsen, 2003). I vores nordiske nabolande har interessen for arbejdet med nordiske sprog og litteraturer i andre lande og også Italien nydt større bevågenhed, fået flere bevillinger og kan derfor præsentere flere systematiske indsigter. I Italien er interessen stigende for den interkulturelle dynamik mellem nordiske sprog og litteratur og italiensk sprog og litteratur. Fx med genetableringen af mulighed for hovedfagseksamen med nordiske sprog og litteraturer som speciale ved universitetet i Napoli i 2000-året og i 1990'erne med etableringen af den første post.doc. i skandinavisk ved universitetet i Milano. De specialer de hovedfagsstuderende skriver har også denne tendens med titler som fx "Karin Michaëlis, Tove Janson og Astrid Lindgrens indflydelse på italiensk børnelitteratur i 70'erne".

UDBREDTHED 1800-2000

En kortlægning af den faktiske udbredthed målt som antal oversatte danske titler og forfattere kombineret med antal italienske forlag involveret i formidlingen i Italien over en periode fra 1800-tallet frem til i dag kan danne noget af grundlaget for en indkredsning af mekanismerne i de interkulturelle grammatikker. Dansk skønlitteratur på italiensk har italienske læsere haft adgang til fra etableringen af en moderne litterær offentlighed i løbet af 1700-tallet og frem til i dag. Fra 1774-1900 tegner Holberg, Carsten Hauch, Oehlenschläger, Thomasine Gyllembourg, Hans Peter Holst og Otto Møller en væsentlig del af billedet.

Oehlenschläger får oversat sit drama "Correggio" af en god ven der oversætter fra den tyske udgave, så dramaet fra 1809 allerede i 1812 udkommer på italiensk. Oversættelser så kort tid efter udgivelsen af et dansksproget værk er sjældne. Forlæggerne er få og betydningsfulde, titel og forfatterspredning ligger omkring ti.

Fra 1900 til 1920 er omfanget fortsat beskedent. Seks forskellige forfattere i selvstændige udgivelser og en antologi med f.eks. Gustav Wied (udgivelsen i 1909 skulle blive den eneste af Wied helt frem til 1973). Antal forlag der gav sig i kast med det danske i århundredets begyndelse var 14. Endelig skifter billedet markant i perioden fra 1920 til 1940. Mere end 20 forskellige danske forfattere udkommer her med over 50 udgivelser fra flere end 20 forskellige forlag. Desuden eksploderer oversætter- og kritikeraktiviteten i tidsskrifter i denne periode. Tidsskrifter der får det nordiske som særligt fokus bliver til. Der udkommer temanumre om de enkelte nordiske nationallitteraturer og om nordiske enkeltforfattere.

Fra 1940 til 1960 er antallet af udgivne stabilt højt, og antallet af forlæggere der har udvist aktiv interesse for dansk litteratur er nu oppe på 30. Endelig sker et nyt kvantitativt ryk i perioden fra 1960-80. Her er antallet af oprindeligt danske skønlitterære værker som udkommer i italienske oversættelser på næsten 70, mange direkte fra dansk, umuligt uden et kredsløb med uddannelse af danskkyndige. Udgivelserne fordeler sig på 30 forskellige forfatternavne. Det største ryk sker i perioden fra 1980 og frem til 2000, hvor vi kan tælle godt 90 skønlitterære udgivelser fordelt på godt 30 forskellige forfattere.

DANSK OG ITALIENSK KANON

For en rent kvantitativ betragtning af antal danske skønlitterære titler i italiensk oversættelse på det italienske marked,

fordelt over perioden fra ca 1800 frem til 1990'erne, tiltrækker en bestemt periode sig særlig opmærksomhed. Det gælder perioden fra midten af 1920'erne til begyndelsen af 40'erne. I det følgende giver jeg derfor et kort rids over de store linjer i omfangsudviklingen af oversætter- og udgivelses-aktiviteten i forhold til dansk skønlitteratur. Her sammenholder jeg kort den danske kanon med et udvalg af de værker der er blevet oversat. Perioden fra 1920-1943 går jeg derefter særligt tæt på. Valget af netop 1920-43 skyldes, at der her iværksættes større, væsentlige institutionelle ændringer med konsekvenser for den efterfølgende oversætter- og udgivelsesaktivitet med dansk litteratur.

Fremstillingen bygger på et arbejde jeg udførte i tilknytning til Center for Kulturforskning ved Aarhus Universitet i 1996 og 1997. Det blev finansieret af det daværende Statens Humanistiske Forskningsråd og for en stor del muliggjort af at jeg i årene forud var ansat under professor Ludovica Koch ved Roms universitet som lektor i dansk og derfor kunne have min daglige gang på Biblioteca Nazionale i Rom. Projektets titel var: Den italienske oversættelsestradition fra dansk.

FRA HOLBERG TIL HAUCH

Det viser sig ved registrering af *omfang*, at selvom omfanget af oversættelser er sparsomt, er der dog støt stadig markantere spor af dansk litteratur i italiensk oversættelse fra de første Holberg-oversættelser af "Den politiske kandestøber" og "Den vægelsindede", udgivet i 1774 og -75 af forlæggeren og oversætteren, Europas første kvindelige journalist, Elisabetta Caminer Turra. Den oplysningsmilitante Caminer Turra oversatte selv Holberg og tog sig den frihed at korrigere for hvad hun betragtede som overflødige råheder. En oversætteradfærd Vittorio Santoli påstår har kostet værkerne efterlivet i den litterære institution i Italien

(Santoli, 1959). Måske en voldsom betydning at tillægge kvaliteten af en oversættelse, men værd at overveje i dagens forlagsverden. (Om Caminer Turra se også Carma, 2004, Kjøller 1997). Oehlenschlägers "Coreggio", italiensk udgave i 1812, skulle 100 år senere blive efterfulgt af "Hakon Jarl", der udkom som et af en serie dramatillæg til avisen Avvenimenti (altså ikke cirkulation i små snævre feinschmeckerkredse) og hvad dramaudgivelser angår af Henrik Hertz' "Kong Renés datter" og Edvard Brandes' "Under loven". Både Holberg og Oehlenschläger har overlevet kanoniseringens selektion og har plads i den nulevende danske nationale kanon."Den politiske kandestøber" og "Den vægelsindede" lever fortsat et aktivt liv i samtidens Danmark. I Italien lever interessen videre i det institutionelle kredsløb omkring læreanstalterne, hvor Holberg både studeres og udforskes flittigt. På teatrene dyrkes Holberg dog ikke længere i Italien. I 1800-tallet udkommer i 1857 og -58 og på to forskellige forlag uddrag af Carsten Hauchs "Guldmageren". Hauchs værker er ikke med i dansk litteraturs nutidskanon, men Hauch som central kulturpersonlighed er fortsat nævnt i dansk litteraturhistorieskrivning. Thomasine Gyllembourgs "En Hverdags-Historie" er blandt de næste oversættelser i 1800-tallet. Udgivelserne i hhv. 1878 og 1887 og på to forskellige forlag er ikke siden taget op igen. Gyllembourgs plads i dansk litteraturhistorie er slået fast med forskningen i kvinders litteraturhistorie i løbet af 1980'erne. En sådan renæssance har teksterne ikke haft i Italien.

FRA BANG, JACOBSEN, SKRAM TIL MICHAËLIS OG HEINESEN

I begyndelsen af 1900-tallet kommer flere titler af Karin Michaëlis i italiensk oversættelse. Michaëlis' forfatterskab bliver ved med at udkomme med nye titler i Italien frem til 2. Verdenskrig og interessen genoptages også efter. Forfatterskabet genoptrykkes

og er også genstand for undersøgelser ved læreanstalter se fx specialet om den eventuelle indflydelse på italiensk børnelitteratur nævnt tidligere. Herhjemme lever Michaëlis' forfatterskab især i kraft af den fornyede litteraturhistorieskrivning, mens genudgivelser eller genoptryk i antologier har været sjældne. I 1909, året for det første futuristiske manifest, udkommer antologien "Anime Nordiche". Den har karakter af en eksemplificeret skandinavisk litteraturhistorie. Den første af sin slags efter Benedetto Croces "Letteratura moderna Scandinava" fra 1892. Indtil Croces skandinaviske litteraturhistorie havde franskmanden Xavier Marmiers skandinaviske litteraturhistorie, der fra 1841 lå i italiensk udgave, været den eneste samlede litteraturhistorie om skandinavisk litteratur på italiensk (nordisk litteratur var omtalt i de Gubernatis' verdenslitteraturhistorie, men Marmiers iflg. Conrads uafhængigt og selvstændigt udformede litteraturhistorie blev altså den første med fokus på netop skandinavisk litteratur på italiensk). De danske forfattere i antologien fra 1909 er Herman Bang, Holger Drachmann, J.P. Jacobsen, Peter Nansen, Amalie Skram, Henrik Pontoppidan, Gustav Wied, Karl Larsen. Introduktionen placerer litteraturen ved at gentage Benedetto Croces karakteristik af skandinavisk litteratur fra 1892. Croce fremhævede den nordiske litteratur for ikke at reducere menneskets problemer til den borgerlige families samlivsproblemer. Det særlige ved den skandinaviske litteratur, det som gør den anderledes og spændende, er dels dette, og som en af de naturlige konsekvenser af dette: kvindeskikkelserne, skrev Croce. Han tilføjede at de problemer med livet som den skandinaviske litteatur skildrer også omfattede et barns, en mands eller endog en person fra lavere sociale lags problemer, og redaktøren af "Anime Nordiche" taler med Croce i sin introduktion. Ved den skandinaviske litteratur fremhæves desuden den "stilistiske grovhed, og

ligefremhed", træk som menes nemt at kunne støde italienere – og her nævnes især Gustav Wied som eksempel. Redaktøren har samarbejdet med bl.a. Gyldendals daværende direktør, Peter Nansen, om udvalget (denne oversættelse af Wied blev den første og eneste helt frem til 1973).

Af værkerne har Karl Larsen og Peter Nansens ikke overlevet kanonselektionen i den nationale danske kanon. Selvom begge fik udgivet flere værker i italienske oversættelser i løbet af 1920'erne har heller ingen af titlerne overlevet i Italien. Af de øvrige forfattere er Bang og Jacobsen levende i såvel den danske som den italienske litterære institution. Deres værker er genstand for genudgivelser, genoversættelser, fortolkninger og analyser, omplaceringer i forhold til æstetiske og institutionelle paradigmer. Det samme kan i nogen udstrækning siges for Pontoppidan. For Amalie Skrams vedkommende har interessen for værkerne og forfatteren selv ikke haft den samme renæssance i Italien som i Danmark.

INSTITUTIONALISERING – ENCYKLOPÆDIEN

Den øgede interesse for nordisk litteratur i perioden 1920-43 falder sammen med moderniseringen og omstruktureringen af hele kulturlivet i Italien under Mussolini. Omstruktureringen omfattede hele uddannelsessektoren fra skolebogsreform orkestreret til at få store konsekvenser for forlags økonomiske overlevelse og indholdsmæssige handlemuligheder (omfattende censurlister) – til universitetsverdenens edsaflæggelser hos det akademiske personale. I 1920'ernes Italien var udarbejdelsen af den nationale encyklopædi, iværksat af Mussolini, den dominerende kulturelle begivenhed. Encyklopædien var omdrejningspunktet for politiske diskussioner i intellektuelle kredse om deres deltagelse, for netop den skulle bidrage til skabelse af konsensus mellem aktive

støtter af den fascistiske ideologi og intellektuelle der bare gerne ville udøve deres profession. Danmark fik sin meget store plads i encyklopædien og dertil et meget omfattende og kvalificeret afsnit om dansk litteratur, skrevet af Giuseppe Gabetti.

ITALIENS FØRSTE SKANDINAVIST

Giuseppe Gabetti blev den første italienske skandinavist. Heldigvis for dansk sprog og litteratur blev han også den første direktør på Istituto Italiano di Studi Germanici. Samtidig fortsatte han som professor ved germansk institut på Roms Universitet. Giuseppe Gabetti sikrede som direktør skandinaviske sprog og litteraturers overlevelse i den italienske litterære institution. Det gjorde han gennem sin aktive embedsførelse og fastholdelse af tre væsentlige kriterier for definitionen af germansk litteratur ved instituttet, der havde og fortsat har hjemme i Villa Sciarra-Würts i Rom. Kriterierne var: At germansk litteratur som sådan, defineret bredt som litteratur fra nord for alperne, ikke blev lagt for had pga. nazisternes fremfærd ved indlemmelsen af Østrig i 1938, der ellers udløste en generel antitysk bølge også i Italien. At man ved germansk litteratur OGSÅ forstod såkaldt ikke-ariske forfattere som fx Hoffmannsthal, hvis værker Gabetti nægtede at fjerne fra hylderne i biblioteket i Villa Sciarra-Würts ved indførelsen af race-lovene, og endelig at man i den officielle, institutionelle italienske sammenhæng ved germansk litteratur også forstod litteraturen forfattet på sprog, der blev talt i den såkaldte periferi og af få mennesker som hollandsk, dansk, svensk, norsk, islandsk og færøsk hvad han instisterede på (jf. fx Antoni, 1948 Bonaventura Tecchi, 1963 og Studi Germanici, 1, 1935).

I Villa Sciarra opbyggede han en omfattende bogsamling på de skandinaviske sprog og på hollandsk. Det blev muligt gennem Gabettis nære personlige kontakter til fx Vilhelm Andersen

i Danmark – og over 100 andre udenlandske personligheder, der var inviteret på besøg på instituttet i dets ti år under fascismen også fx fra Sverige, Norge og Island. I lyset af standende diskussioner inden for det italienske sprogområde om forholdet til udenlandsk litteratur og Italiens eget forhold til små sprogsamfund, som fx de italienske dialekter, ikke et indlysende standpunkt i kulturlandskabet.

Giuseppe Gabetti inviterer som direktør for instituttet for germanske studier den danske litteraturprofessor Vilhelm Andersen til at holde tale ved åbningen i 1932 – så små lande og små sprog fra starten bliver synligt markerede og inkluderede (jf. Festskrift til Valdemar Vedel). Det er altså ikke først fra 1942 hvor det tilføjes ved lovdekret at Istituto Italiano di Studi Germanici som emnemråde skulle inkludere de små sprog at dets direktør handler derefter.

Fascistpartiet overtog eksisterende kulturelle organisationer. Nedlagde mange og grundlagde nye, som skulle arbejde for udbredelsen af den fascistiske enhedskultur i massesamfundet. Af andre nye institutioner fra perioden kan f.eks. nævnes: La Scuola Normale Superiore di Pisa 1920. Som skræddersyet undervisningsbog netop hertil skrev Giuseppe Gabetti sin introduktion til skandinavisk litteratur, hvor Jacobsen, Ibsen og Strindberg er de tre landes repræsentanter (Gabetti, 1927).

Det orientalske institut i Napoli og det germanske institut i Rom med tilhørende tidsskrifter blev nogle af de væsentligste institutioner til udforskning og formidling af den danske og øvrige nordiske litteratur. Hvis Giuseppe Gabetti under denne periode ikke netop havde været ledende figur, er det tvivlsomt om beskæftigelsen med de små sprogområder havde fået institutionaliseret status og så stor udbredelse som tilfældet netop ville det med Giuseppe Gabetti på disse poster og med Gabetti som

hovedforfatter til afsnit i encyklopædien og til undervisningsmateriale med konkrete uddrag af skandinavisk litteratur.

TIDSSKRIFTER SOM LED I FØDEKÆDEN

En central del af Giuseppe Gabettis virke var hans oversætteraktivitet. Den italiensk læsers første møde med J.P. Jacobsen på modersmålet fandt således sted gennem Gabettis oversættelser, novellerne "Mogens", "Pesten i Bergamo", "Et skud i tågen", "Fru Fönss", "Der skulle have været roser" og "To verdener" oversatte han til et særnummer af det kosmopolitiske tidsskrift Il Convegno som var tilegnet J.P. Jacobsen og tilrettelagt af Gabetti. Il Convegno udkom fra 1922-1935 – blev lukket i 35 – men sidste nr. kom først ud i 1939. Convegno var ikke alene et tidsskrift, men en kulturorganisation med biograf og foredragssale. I Milano blev Karin Michaëlis annonceret for læserne som kendt forfatter og kommende gæst til 15. marts i 1932, året før hun begyndte sin virksomhed med at hjælpe tyske flygtninge til et hjem på Thurø og videre. Numrene af "Il Convegno" har bevidst karakter af forberedende antologier med formålet at anbefale forfattere til udgivelse. Omkring Jacobsen-særnummeret blev også udgivet andre særnumre fx et om Rilke og et særnummer om moderne islandsk litteratur. I årene umiddelbart efter særnummeret om Jacobsen udkommer novellerne i bogform og derefter også romanerne "Niels Lyhne" og "Fru Marie Grubbe", for første gang på italiensk, i Giuseppe Gabettis oversættelse.

Værkerne af Jacobsen var udkommet langt tidligere i de fleste andre europæiske lande, men altså først nu og takket være Giuseppe Gabetti på italiensk. Også tidskriftet "Solaria" beskæftigede sig indgående med Jacobsen i nummer 9-10 fra 1930, og lange citater fra "Fru Marie Grubbe" – og fra "Mogens" – bruges

til at diskutere og kritisere indholdsfikseret kritik i forhold til kritik med fokus på form.

Andre titler der udkom på italiensk i perioden er Herman Bangs "Ved vejen", Karin Michaëlis bliver fortsat udgivet fx med Bibi-bøgerne, "Den farlige alder" m.fl. Johannes V. Jensen udkommer med "Bræen", Jørgen Frantz Jacobsens "Barbara" udkommer og Heinesens "Noatun".

Af de titler vi har nævnt indtil nu forekommer det ikke os nutidige danskere underligt at netop de titler blev oversat og fik et liv i en anden kulturel kontekst. Når vi imidlertid også nævner forfattere som Karl Larsen der fik stor opmærksomhed i Il Convegno, i et nummer hvor annonceringen af bladets udgivelse af dets egen oversættelse af Gogols "Kappen" tillige stod annonceret, i 1922, så er nutidens danske læsere nok straks bevidste om at selektionsmekanismerne har været på arbejde. Det samme gør sig formodentlig gældende hvis vi kaster et blik på nr. 3-4-5 fra 1933 af tidsskriftet. Her vies stor plads til den vidt udbredte og læste Marcus Lauesen, med oversatte tekster og indgående præsentation. Lauesen, cand.phil. og opvokset i Løjt i Sønderjylland, var oversat til alverdens sprog og meget anerkendt i samtiden i og langt uden for Danmark. Hædret med litterære priser og mange udgivelser bag sig. Kvalitetskriterierne fra datidens litterære cirkler har dog ikke kunnet slå igennem til vore dage. Forfatterskabet har ikke overlevet kanoniseringsproces-serne, hverken i Italien eller Danmark, men er dog heller ikke gået helt i glemmebogen i Danmark, Bjarne Nielsen Brovst udgav en dansk biografi om Lauesen til hans 100-års fødselsdag november 2007.

I LIBRI DEL GIORNO (1918-1929)

Tidsskrifters smagsprøver på værker som første led i fødekæden var en måde at give flere læsere og forlag adgang til at vælge

favoritter, en form som går igen med væsentlige antologier i de følgende årtier. Det bibliografiske tidsskrift "I libri del giorno" var et sådant bevidst formidlende tidssskrift der skrev omfattende og detaljeret om dansk og om den øvrige skandinaviske litteratur. Det inddrog bevidst udenlandsk litteratur i spalterne i modsætning til en nationalsproglig fokuseret pendant. "I libri del giorno" bragte såvel historiske oversigter, som friske anmeldelser af samtidslitteratur og tidsskrifter, både baseret på originaltekster og på italienske oversættelser. Aage Madelung-oversættelser får fx omfattende introduktion i et nummer fra 1921 der også anbefaler Dostojevskijs "Et kældermenneske" og Tjekhovs "Onkel Vanja". Her fremhæves tillige en bogseries erklærede formål: at ville øge litteraturkendskabet på tværs af nationalsproglige grænser som krigsforebyggende foranstaltning (ovenpå 1. Verdenskrig) som positivt. I 1925 efterspørger Giovanni Bach i et nr. Haukland, Björnsson, Bang og Jacobsen på italiensk. Giovanni Bach, bibliotekar ved parlamentets bibliotek og desuden bl.a. Peter Nansen- og Hamsun-oversætter en af hovedforfatterne på "I libri del giorno" skrev gentagne gange direkte anbefalinger af at oversættelserne skulle ske fra originalsproget og ikke over allerede oversatte udgaver på tysk og fransk. Bach skrev desuden selv en skandinavisk litteraturhistorie der fik stor betydning for udbredelsen af skandinavisk litteratur – også langt uden for Italiens grænser. Litteraturhistorien kom i 1932 i Italien og i amerikansk udgave i 1936. Stadig i dag angiver nye litteraturhistorier i amerikanske udgaver ofte at bygge videre på Bachs.

STATUS

Her når jeg ikke at gå tættere ind på denne centrale periode for fastholdelsen af en italiensk oversættertradition fra dansk/skandinavisk. Det har været min intention at pege på nogle faktorer

fra en vigtig fase af historien om oversættelsestraditionen. En periode med et dilemmafyldt og vanskeligt kulturelt klima hvor institutionaliseringen af beskæftigelsen med dansk litteratur i Italien fandt sted. Hvad det har haft for konsekvenser for modtagelsen af dansksproget skønlitteratur i en italiensksproget sammenhæng ville en nærmere analyse af fx oversættelserne, kritikken fra perioden og efterkrigsperioden 50'erne og 60'erne eventuelt kunne kortlægge.

Her skal jeg blot konkludere at ganske ANDRE kredsløb end de kommercielle uden tvivl været helt centrale for plottet i denne historie om dansk skønlitteraturs liv i den italienske litterære institution, på godt og ondt.

Endelig til allersidst. Flere læsere undrer sig nok over fraværet af to store navne her: H.C. Andersen og Søren Kierkegaard. Det er rigtigt, at registreringer af de to forfatterskabers liv er udeladt. De har levet i egne kredsløb. Kierkegaards "Stadier på livets vej" udkom først i sin helhed i 1995 i fremragende oversættelser og som resultat af professor Ludovica Kochs mangeårige indsats. Men historien om de to kredsløb har jeg fra begyndelsen ikke haft med i mine studier. Der findes omfat-tende selvstændige bibliografier og forskningspublikationer til begge forfatter-skaber, som det lå ud over min tid at nå at inddrage i arbejde.

HENVISNINGER

Nuova Raccolta di Composizioni Teatrali, E.Caminer Turra, Venezia 1774-, 5 bd.

Croce, B. (1892) Letteratura moderna scandinava: prefazione "Come si fa il bene" di A. C. Leffler, V. Vecchi Trani.

Il Convegno, (1920-1940) Anno VII – 25 maggio-25 giugno 1926 num. 5-6, L'Arte di J.P. Jacobsen, Giuseppe Gabetti, Milano.

La Solaria (1926-1934) Firenze.

I Libri del Giorno (1928-1954) Milano.

Studi Germanici, 1, 1935, Istituto Italiano di Studi Germanici, Roma.
Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti, Treccani, 1929-1936, Danimarca ff.
Festskrift til Valdemar Vedel fra venner og elever (1935), red. K. Plesner, Gyldendalske boghandel-Nordisk forlag, København.
Letterature comparate. A.Viscardi, C. Pellegrine A. Croce M. Praz.
Santoli M. Sansone T. Sorbelli, Marzorati Editore – Milano, 1-4, 1959.
Studi Germanici Nuova Serie 1963, red. Bonaventura Tecchi, "Ricordo di Giuseppe Gabetti".
Letteratura italiana. I critici, vol. IV, Milano, 1969.
Turi, G. (1980) Il fascismo e il consenso degli intellettuali, Bologna.
Kjøller, M. (1997) "Spor af Holberg i Italien: En venetiansk Niels Klim?« Magasin fra Det kongelige Bibliotek, XII:2, 1997, s. 3-12.
Sama, C. (2003) Selected writings of an eighteenth century Venetian woman of Letters, University of Chicago Press.
Rosendahl Thomsen, M. (2003) Kanoniske konstellationer, Syddansk Universitetsforlag.

METTE TØNNESEN F. 1955. UNDERVISER I LÆRERUDDANNELSEN. HUN ER UDDANNET MAG.ART. ET CAND.MAG. I SMLGN. LITTERATURHISTORIE SAMT ÆSTETIK OG KULTUR FRA ÅRHUS UNIVERSITET I 1984. SIDEN HAR HUN ARBEJDET INDEN FOR 3 OMRÅDER: UNDERVISNING, FORLAGSREDAKTION OG KOMMUNIKATION. I LANGE PERIODER SIDELØBENDE. HUN HAR BL.A. VÆRET ANSAT PÅ ROMS UNIVERSITET, ÅRHUS UNIVERSITET, SFI OG SIDST ALTSÅ PROFESSIONS-HØJSKOLEN UCC.

DANSK I TYSKLAND

TOM HØYEM

HUMOR

"Nå, det var en dansk vittighed," siger min dejlige kone, Gerlinde. "Ja, morsom var den ikke." Gerlinde er fra Nürnberg, og vi har været lykkeligt gift de sidste 7 år. Hun har endda lært sig både at tale, læse og skrive dansk. Men kulturforskellen viser sig bl.a. i forskellen mellem dansk og tysk humor. Den danske absurde og/eller (selv)ironiske humor havde jeg ingen problemer med, da jeg var rektor i Oxford. I Tyskland har man masser af humor, men den er anderledes bastant eller direkte. Storm P. og Benny Andersen fører i Danmark til smil og latter, men i Tyskland oftest til undren. "Øh, er det slut?" Man forventer en tydelig afsluttende pointe. Niels Hausgaard ville også have publikumsproblemer i Tyskland.

Et eksempel: Den berømte britiske arkitekt Norman Foster har tegnet nybygningen af den tyske Reichstag i Berlin. Han har også tegnet det spændende nye elefanthus i Zoologisk Have i København. På tysk taler man om "Elefantenrunden", når toppolitikerne tørner sammen. Jeg kunne i Tyskland sige: "Vi synes i Danmark, at når nu Norman Foster havde øvet sig med at tegne parlamentet i Berlin, så kunne vi også lade ham tegne vores elefanthus." Det er ikke verdens bedste vittighed, men dog acceptabel (selv)ironi. I Tyskland ville det opfattes som et tydeligt eksempel på dansk forulempende storhedsvanvid.

Men måske ville Loriot og Harpe Kerkeling heller ikke møde stor forståelse i Danmark. Vi jubler over dem begge. Hver gang

jeg prøver at benytte (dansk) humor i politik eller på skolen, ender jeg i en suppedas af misforståelser.

UKENDT OG –

De (u)tilsigtede forulempelser kan gå begge veje. Johann Gottfried Herder mente i 1769, at Jylland er den "Dänische Ende Deutschlands", Jakob Grimm mente i 1846, at tysk er det "ursprüngliche Sprache" også i Jylland

Min begavede og venlige svigermor, Ruth, er 85 år og fra Nürnberg. Da min kone og jeg første gang havde hende med i Danmark, var hun overbevist om, at Danmark var den forlængelse af Tyskland, som det flade Jylland udgør. Hun var særdeles overrasket over at opleve Sjælland og et kuperet landskab. Hun var også overbevist om, at man fra Tyskland måtte medbringe de fleste madvarer, for "det har man nok ikke Danmark". Det er stadig en overraskelse for mig efter 25 år som rektor for fire skoler i fire forskellige lande, at når mine medarbejdere er syge, vil de hjem til det nationale sygehus – uanset, hvad vi måtte mene om kvaliteten. Vi vurderer alle verden fra os selv.

Vi 18.658 (12/31/2007. Statistisches Bundesamt 2008) danskere må leve med det tyske mundheld: "Hvad ved man om Danmark syd for Elben?". Svaret er: "Ingenting". Den tilhørende kommentar er nok værre: "Er den vidensgrænse ikke placeret for langt mod syd?".

Men hvad ved vi danske om Tyskland? Det er jo stort set det land, der ligger til højre for motorvejen, når vi kører til Italien. Jeg ser det i forvirrede danske øjne, når jeg taler om Karlsruhe. Mine danske venner tror, at jeg prøver at være morsom, når jeg sandfærdigt oplyser, at cyklen (Freiherr Drais), bilen (Carl Benz) er opfundet i Karlsruhe, og at vi opdagede radiobølgerne

(Hertz). Forsigtigt foreslår danskerne, at vi nok er i "Ruhrdistriktet". Forklaringen er, at de ofte kun kender Harzen, Berlin, Oktoberfest i München og eventuelt Heidelberg. Selve begrebet Tyskland er jo en udifferentieret betegnelse for Europas største og historisk unge land. Vi har vel sjældent forstået, at "Bundesrepublik" betyder føderal decentralisering. Vi danske opfatter automatisk føderal og union som udtryk for centralisering. Det er bestemt ikke opfattelsen i de 16 Länder i Tyskland. Min kone vil til enhver tid understrege, at hun ikke kommer fra Bayern, men fra Franken (som dog er en del af Bayern).

Karlsruhe var hovedstad i Baden, og vi har vor egen "nationalsang". Den synger jeg gerne med på, for ud over humoren savner jeg som dansk i Tyskland allermest at synge. Der er mange grunde til at nationalitet, sang og nationalflag ikke benyttes meget i Tyskland. Men for mig er dansk identitet den sorte (salmebog), den røde (arbejdersangbog) og især den blå (højskolesangbog) den vigtigste tråd i vor dagligdag. Jeg savner den danske sang så meget, at en del af vort aftenritual er, at jeg synger fra den blå højskolesangbog for Jako. Det er vor papegøje – og han synger med.

Efter 2. verdenskrig blev Baden mere eller mindre tvunget til at gå sammen med Württemberg og acceptere Stuttgart som vor fælles hovedstad. Men, da jeg som ny rektor i Karlsruhe udtrykte min glæde over at være i Baden-Württemberg, fik jeg tydeligt at vide, at jeg var i Baden. Schwaben, Württemberg, Stuttgart er "de andre". De gensidige vittigheder har et dybere lag end danske godmodige vittigheder over svenskerne.

Mandag 10. august 2009 havde jeg bedt den største avis i Karlsruhe, Badische Neue Nachrichten (BNN) om at skrive en artikel om Modersmål-Selskabets 30 års jubilæum og årbogen: "Dansk

i verden", Jeg bad tyske læsere om at sende mig 5-10 associationer til ordet DÄNISCH. Det skulle være spontane associationer og ikke være bundet til min person. Man kunne reagere med navn eller anonymt.

Siden er det strømmet ind med reaktioner. Jeg har prøvet at systematisere reaktionerne som et perspektiv til mine vurderinger ovenfor. Jeg har også citeret en del af de lystige, hyggelige, alvorlige kommentarer.

TURISTOPLEVELSER

Naturligvis var de fleste reaktioner knyttet til ferieoplevelser i Danmark. Turistoplevelserne er ikke overraskende, men fortæller altså hvordan en stor gruppe tyskere i Karlsruhe tænker på vort land. Det er bestemt typisk for hele Tyskland. Jeg nævner blot associationerne prioriteret ud fra antallet:

Den lille Havfrue, Tivoli, København, Legoland, lange strande, hygge, venlige mennesker, hyggelige feriehuse, cykelnation, smukke blonde piger, ørige, gæstevenskab, Skandinaviens Middelhav, ro og afslapning, stokroser, slotte og herregårde, pølsevogne, museer, idylliske landsbyer, broer og færger, dårligt vejr (!), loppemarked, stearinlys, Christiania, smukke landskaber, et lille land, "Noma".

Det er jo både hyggelig ros, selvbekræftende – og ganske harmløst.

MAD

Smørrebrød, Tuborg, ost, rødgrød med fløde, akvavit, wienerbrød og rundstykker og smørkage, hyggelig kaffedrikning, sildefileter og ål og anden fisk, smør og (for meget) fløde, røde pølser.

Det kan man jo heller ikke beklage sig over. Hyggeligt – og ganske harmløst.

INDUSTRI OG PRODUKTER

Dansk design (nævnes af rigtig mange), danske møbler, landbrug, kunsthåndværk, smykker, arkitektur, sko.

Det er jo smukt, kunne nævnes for mange lande – og er ganske harmløst.

POLITIK/KULTUR

H.C. Andersen nævnes af næsten alle. Dronning Margrethe ("ryger som en skorsten") er nummer to. Danish Dynamite ("We are red, we are white, we are Danish dynamite") fra EM 1992(!) nævnes af utroligt mange, Dannebrog, vikinger, Grønland, Gitte Hænning (hun er stadig utroligt kendt i Tyskland), Vivi Bak (ikke glemt), Karen Blixen, hjælp til jøder under 2. verdenskrig, dårligt(!!) sundhedsvæsen, liberal, traditionsbevidst, familievenlig, stædighed, tolerance, selvbevidsthed, Skagen, imod Euro, forbud mod at plukke vilde bær i skoven.

Vel heller ikke overraskende, men dog interessant hvad "dansk" bliver associeret med – og relativt harmløst.

DET DANSKE SPROG

(For os i Modersmål-Selskabet er det vel af særlig interesse).

Jeg citerer på tysk:

(Danskere beundres for sprogkendskab).

"Dänisch klingt lustig".

"Die Dänische Sprache klingt anheimelnd, gemütlich und altmodisch".

"Dänisch hört man in Deutschland und Europa sehr selten gesprochen. Die Dänen wachsen eigentlich zweisprachig (dänisch-englisch) auf".

"Und Dänen haben eine lustige Sprache – so, wie sie wohl auch bayrisch als lustige Sprache empfinden werden".

"Eine germanische Sprache, die von wenigen Nicht-Dänen gesprochen wird, deshalb sprechen so viele Dänen gut englisch oder deutsch oder eine andere europäische Sprache".

"Die Dänische Sprache klingt angenehm und lädt zum Nachamen/oder auch zum Erlernen ein".

"Wenn ich an "Dänisch" denke, fällt mir als Erstes der süße/sympatische Dialekt der Dänen in Deutschland ein".

"Wenn Dänen Deutsch sprechen, so klänge das für seine Ohren immer ein wenig so, als würden kleine Hasen sich unterhalten".

En af mine tyske politikerkolleger har lært sig dansk. Han skriver*:*

"Genial an der Dänischen Grammatik ist die Passivform mit dem – zum Beispiel bei "det gøres", "det synes", det findes", "de giftes" und "de skiftes", Schade, dass das nicht auch im Imperfekt geht. Konsequenterweise müsste es "sagdes" statt "blev sagt" heißen.

Genial sind auch die genauen Verwandtschaftsbezeichnungen, dass es z.B den Onkel als "morbror" und "farbror" gibt. Gibt es die Cousine in vier Varianten als "farbrordatter", "farsøsterdatter", "morbrordatter" und "morsøsterdatter"?

Dass es die Dänen geschafft haben, dass im Alltag alle "du" sagen und das "De" auf formale Anlässe beschränkt bleibt, ist bewundernswert.

Ein Katashrophe sind dagegen die zweistelligen Zahlen. Beispielsweise gehört "halvtredsindstyve" und auch seine Abkürzung "halvtreds" wie im Schwedischen durch "femti" ersetzt.

Die schönsten dänischen Wörter sind "knastaksel" und "knallert", "Pjaskvåd" ist aber auch nicht schlecht.

Dänisch ist für Nichtdänen leichter zu lesen als hörend zu verstehen, da Dänisch ziemlich weich ausgesprochen wird. Am Beispiel von Wörtern wie "hundrede" muss mit wie gelähmter Zunge ausgesprochen werden.

Wenn Dänen Deutsch sprechen hört sich das niedlich an, weil sie alle Zischlaute als "s" sprechen, wie man das bei Kindern hört".

Kurt Tucholsky, der ofte besøgte Danmark, skrev i "Die Schöne Dänin":

"Wenn die Dänen das, was sie zu sagen haben, auf Schilder gedruckt dem Fremdling entgegenhielten, ließe es sich allenfalls erraten – so viel Plattdeutsch und Englisch verstehen wir auch bei Regenwetter. Zum Sprechen eignet sich die dänische Sprache weniger – sie zerschmilzt den Hiesigen auf der Zunge und eilt leichtsilbig dahin, und alles ist ein einziges Wort, und es ist sehr schwer. Und wenn man also im "Fiske-Restaurant" gar nichts sagt, bekommt man zu viel zu essen, und wenn man etwas sagt, erstickt man in kalten und warmen Speisen; und ich glaube: wenn einer richtig Dänisch kann und etwas bestellt, dann bekommt er den Wirt in Gelee. Gott segne die dänischen Kalorien".

DÄNEN LÜGEN NICHT

Men at være dansk i Tyskland er også totalt harmløst. Ja, netop harmløst. Danmark er så lille og ufarligt og betydningsløst, at man kan nøjes med romantisk at idyllisere det. Det er jo rammen om utallige gode ferieoplevelser for hundrede tusinder af tyske familier gennem århundreder. På trods af (regn) vejret blomstrer minderne om åbenhed, venlighed, sandstrande, dejlig mad. Overskriften er et godt eksempel. "Dänen lügen nicht" er et almindeligt tysk udtryk. I 1974 var en slagersang "Tränen lügen nicht" særdeles udbredt.

Rimet er jo nemt og egentligt en venlighed over for danskere og Danmark. For et par måneder siden udkom (igen) en bog med den titel: "Dänen lügen nicht. Kuriose Geschichten aus Skandinavien", Kristof Magnusson. Hvis rimet havde passet,

havde det alligevel været umuligt at bruge den titel med et af Tysklands andre 8 nabolande. Østrig? Polen? Holland? Tjekkiet? Belgien? Frankrig? Luxemburg? Bestemt nej.

Jeg er netop blevet genvalgt til Karlsruhe kommunalbestyrelse. Jeg foreslog mit marketingbureau, at vi kørte en "dansk valgkamp", En dansker i kommunalbestyrelsen osv. Først var man i tvivl. Det kunne jo give bagslag. I Tyskland har man også fremmedskepsis, selv om den ikke er så udbredt som i Danmark de senere år. Hvad skal vi med danskere? De kan jo blive hjemme og lade være med at blande sig i vore sager. Kampagnen kulminerede grundlovsdag, hvor udenrigsminister Per Stig Møller og undervisningsminister Bertel Haarder i de lokale medier anbefalede Karlsruhes borgere at give mig deres stemme. Annoncerne havde dannebrogsfarver som baggrund. Hvordan ville det have virket i København, hvis udenrigsminister Frank Walter Steinmeier og uddannelsesminister Schavan anbefalede en tysker som kandidat til kommunalbestyrelsen? Hvordan ville det have virket i Tyskland, hvis franske/tjekkiske/polske eller andre regeringsmedlemmer havde anbefalet nationale kandidater? Men danskere er harmløse, og ordet dansk giver næsten kun positive, romantiske, idylliske associationer. Jeg fik faktisk 21.000 personlige stemmer og mængder af gode reaktioner.

DE SMÅ FORSKELLE

Politisk og kulturelt har jeg et tydeligt dansk handicap. Mine forældre har lært mig, at man ikke må afbryde andre. Der sidder jeg sødt og venligt og rækker hånden op, uden at mine kolleger ænser det. Jeg må tvinge mig selv til uhøflighed for at blive hørt. Det gælder også blandt familie og venner. Englænderne er mestre i at invitere andre ind i samtalen. Det prøver vi nok også i Danmark. I Tyskland og endnu mere i nok sydligere lande

erobrer man samtalerummet simpelthen ved at tale pauseløst. Selv i kommunalbestyrelsen var jeg overrasket over de mange tilråb og afbrydelser, der jo på min gamle arbejdsplads i folketinget ville have medført mere end rynkede bryn fra folketingets formand. Særligt bifald udtrykkes ved at hamre ret fast og længe i bordet. En noget overraskende oplevelse de første gange.

Når vi hygger os f.eks. efter et møde, venter jeg jo, at nogen begynder med at sige skål. Det sker ikke. Måske begynder jeg uhøfligt at spise, men det er i Tyskland ikke acceptabelt før nogen har sagt "Guten Appetit". Når jeg så pænt vil sige tak for mad, er de andre allerede forsvundet. Tyskerne undrer sig over, at vi siger tak og tak og tak igen. I det hele taget er de ofte så tilbageholdende, at man tror de slet ikke har fået det sidste brev eller den sidste gave. Jeg har lært (næsten) ikke at tale om penge, arbejde eller privatliv. For en dansker begrænser det jo unægteligt samtaletemaerne.

Til gengæld har jeg særdeles ofte besøg af slipseløse cowboydanskere til diverse møder, hvor de pludseligt føler sig ret ensomme og skaffer lidt mere passende beklædning. Det overrasker også mange danske, at den tidligere statsminister Anders Fogh Rasmussens ord om mindre religiøsitet i det offentlige rum slet ikke forstås i det (overvejende) katolske Tyskland. I det hele taget er det tydeligt, at dansk skræmthed fra religion er undtagelsen og ikke reglen i Europa. Måske har Muhammedtegningernes reaktioner fået os til at forstå, at religion uden for Danmarks grænser ikke blot er noget med at være lidt søndagsfrom.

SKÆBNEFÆLLESSKAB.

Under klicheerne og stereotyperne deler det store Tyskland og det lille Danmark et skæbnefællesskab. Det ved både politik, handel og kultur.

Uden for Die Europäische Schule Karlsruhe hejser vi hver dag det europæiske flag for vore 1000 elever og 180 ansatte fra samtlige 27 EU-lande. 5. juni hejser vi Dannebrog ved siden af (og på de helt store dage hejser vi dem alles ammen) og tilsvarende for alle de andre medlemslande. EU er multikulturelt og kun med udgangspunkt i vore egne nationale rødder kan vi skabe det europæiske samarbejde. Den skik har jeg med sværdslag fået flertal for i kommunalbestyrelsen, så på rådhuset hejser vi de nationale flag på nationaldagene og fortæller på plancher om netop det land. Til at begynde med var det svært netop i Tyskland. Indtil for 5-7 år siden kunne man føre seriøse debatter om betimeligheden af at "være stolt af at være tysker". Vor danske morsomhed om, at vi ikke er stolte som danskere, kun taknemmelige, opfattes kun som absolut pinlig. Den tyske nationalsang har givet problemer nok, og det tyske flag bruger man bestemt hellere for lidt end for meget. Fodboldmesterskabet i 2006 fik flagene frem – og der er de blevet. Stoltheden kom også i nykonstruktionen: "Wir sind Weltmeister." Da vi fik en tysk pave, hed det: "Wir sind Papst". De unge generationer er selvbevidste tyskere. Alligevel følger de vor anvendelse af Dannebrog på juletræer, i sommerhuse, til fødselsdage osv. med alt mellem (be)undring og foragt. Denne danske "imaginære selvforståelse" og totale selvovervurdering mødes dog også med et stænk af misundelse. Pudsigt finder man det, at vi i Danmark så sjældent bruger EU-flaget, der jo i de fleste andre EU-lande vajer uden for officielle bygninger. På vor sommerhusgrund ved Sejerøbugten har vi med smukke blå lavendler og 12 gule blomster skabt et EU-flag. Det ville være ret normalt i Tyskland, men kalder heroppe på en del hævede øjenbryn.

Naturligvis er Tyskland som Danmarks største samhandelspartner (17% af vor eksport og 22% af vor import) vigtigere for vort

lille land end omvendt. Da man oprettede direkte flyforbindelse mellem Nürnberg og København, mente min svigermor, at det ville blive en fiasko. "Hvem i alverden vil flyve til Danmark?" var hendes argumentation. Derfor betaler vi jo også hovedparten af udgifterne til Fehmernbroen.

Den tidligere Bundeskansler Helmut Schmidt, der også som 90-årig spiller en enorm rolle i den tyske politiske og intellektuelle debat, har taget initiativ til en bogserie om Tysklands ni naboer. Professor for "Skandinavistik und Direktor des Nordeuropa-Instituts an der Humboldt-Universität zu Berlin, Bernd Henningsen" har netop med dybt kendskab, intim erfaring og vidsyn udgivet bogen: "Dänemark. Die Deutschen und ihre Nachbarn", Helmut Schmidt mener betonet ambivalent, at Danmark "er en besværlig nabo for Tyskland."

"EhlewagastiR HoltijaR Horna tawido" er den første danske tekst vi kender. Vort testamente. En stolt og selvbevidst grænsegænger, Lægæst, vedkender sig slægt og sted og udtrykker skaberglæden over sit smukke guldhorn.

Tyskland og Danmark med 67,7 kilometer grænse har bl.a. 1864 som fælles skæbneår. Tabet af Schleswig-Holstein blev for Danmark med Dalgas, Grundtvig og mange andre besindelsen på indad at vinde hvad udad var tabt. Mine tyske venner og familie er lidt trætte af at høre om Altona, Flensborg, Dybbøl og Istedløven, og de fandt det lidt tåbeligt, at jeg protesterede over, at præsidentkandidat Barack Obama i Berlin netop talte ved "Siegessäulen", der jo er et monument over de tyske sejre over Danmark.

Men for Tyskland blev Schleswig-Holstein jo en vigtig del af det nye tyske Kejserrige. Vi glemmer i det lille, gamle og harmoniske Danmark ofte, hvor ungt og sammensat Tyskland er.

Lord Palmerstone hævdes at have fortalt dronning Victoria, at der kun var tre personer, der kendte Schleswig-Holsteins komplicerede historie. Hertugen af Augustenborg, der var død. En tysk professor, der var blevet sindssyg, og Palmerstone selv, som dog havde glemt detaljerne. Og vist er grænselandet et langt og kompliceret kapitel. Bonn-København aftalen fra 1955 sikrede det tyske og det danske mindretal nord og syd for grænsen gode vilkår. Jeg havde den ære at repræsentere den danske regering i 1985, da vi fejrede de første 30 år. Og det går jo godt og er vældig hyggeligt, et eksempel til efterfølgelse. Så længe det er – harmløst. Men gnisterne kan jo fyge. 2005 blev SSW – det danske mindretalsparti i Sydslesvig – tungen på vægtskålen, da de stemte for Heide Simones genvalg som ministerpræsident. Faktisk oplevede de to landstingsmedlemmer dødstrusler, og medierne svømmede med rasende angreb på disse nævenyttige danskere. Hvordan er det egentligt vi danske behandler de to grønlandske og de to færøske folketingsmedlemmer, når det rigtigt gælder?

Også historien må man jo af og til tage med et gran salt. Ved nybygningen af det danske bibliotek i Flensborg skulle jeg have talt. Formentligt er det indskrevet i grundstenen, men der var tåge i Kastrup. Jeg måtte som Svante over for Sverige nøjes med at være der i tankerne.

KULTUR

Voltaire udtrykte, at "la lumiére vient du Nord" (lyset kommer fra Norden), og i mange århundreder har Danmark for tysk kulturelite været det "romantiske Arkanum" med heroisering af det Nordisk-Germanistiske (længe før Hitlers vulgær udgave af det ariske). Tyske forestillinger om en landlig førkapitalistisk idyl med sjællandske høje og fjorde og uspolerede naturmennesker eksisterer stadig. Klopstock og Struensee i København er blot

to helt forskellige tyske skæbner. Rainer Maria Rilke lærte sig dansk, så han kunne læse Søren Kierkegaard og J.P. Jacobsen på originalsproget. Alle Kierkegaards fire udenlandsrejser gik til Berlin, hvor senere Georg Brandes blev den store tysk-nordiske formidler. I dag er Berlin igen trendy for danskerne, og den største udenlandske kunstnerkoloni i Berlin er den danske. Masser af gode tyske borgerhjem samler på Kongeligt porcelæn, Georg Jensen og Arne Jacobsen.

Det er imidlertid tydeligt, at f.eks. Muhammedtegningerne, optøjerne på Nørrebro, rydningen af Brorson-kirken for de aflyste asylansøgere fra Irak og dansk deltagelse i krigen i Irak er med til at ændre det romantiske billede. Mange af mine gode tyske venner undrer sig også over, hvad de oplever som en stigende fremmedfjendsk politik og holdning i Danmark.

Jeg har boet mere end halvdelen af mit liv uden for Danmarks grænser (Stockholm, Oxford, München og siden 2000 i Karlsruhe) og altid befundet mig glimrende. Men sjældent har jeg følt mig så godt tilpas som i Karlsruhe. En herlig by, åbne og venlige mennesker. De danske stereotyper og klicheer om tysk bureaukrati og manglende improvisation kan man (næsten) glemme. Jeg beundrer den tyske alvor både kulturelt og politisk. Debatten er ofte dyb og perspektivrig og med mindre pjat end i Danmark.

Karlsruhe er grundlagt 1715. Vi forbereder os energisk på at fejre 300 året 2015. I revolutionsåret 1789 besøgte den unge og utroligt selvbevidste 25-årige Jens Baggesen Karlsruhe. Vi fandt ikke nåde for hans øjne. H.C. Andersen besøgte Karlsruhe 1855, 1860 og igen 1873. Han var anderledes positiv. Det er nok svært at forestille sig H.C. Andersens enorme berømmelse. Bedst

kan man måske forestille sig en datidens Michael Jackson eller Madonna. Konger tog imod ham. München opførte opera for ham. Han besøgte Dresden 30 gange. En ganske reel årsag var jo, at rejserne var dannelsesrejser – og markedsføring. Det store tyske bogmarked sørgede for indtjeningen.

Vor egen tids store danske kunstner, Per Kirkeby, arbejdede 10 år som professor i Karlsruhe, hvor hans navn og værker stadig skaber stor respekt. Når jeg er til møder i Karlsruhe på vor største arbejdsplads, energiselskabet ENBW, sidder vi alle sammen på Arne Jacobsen-stole.

Store dele af Karlsruhes byfornyelse udvikles af danske arkitekter.

HANDEL

Det store tyske marked sikrer sig produkter fra Danmark uden at ane, at de er danske. I Danmark taler vi om "at være verdensberømt i Danmark", Tyskerne taler om "den danske imaginære selvforståelse". Lego, Vestas, Danfoss, Mærsk, Velux, Carlsberg og Tuborg, Arla, og mange andre henter gode tyske Euro hjem, men de lancerer ikke sig selv som – og opfattes ikke som – Danske med stort D.

Politisk er det svært for mange tyskere at forstå den danske skepsis over for staten (Vater Staat), men at vi samtidigt betaler 63% i skat og 25% i moms opleves som et absurd paradoks. 87 procent af danskerne er i fagforeninger. I Tyskland er det kun 28%. Flexicurity – altså den store fleksibilitet på det danske arbejdsmarked – beundres og tjener mere og mere som model. Danskere er arbejdsløse i gennemsnit 17 uger og tyskere 40 uger, før man finder et nyt job. Statistisk har alle danskere skiftet job hvert 4. år. I Tyskland beholder man om muligt sit livslange job og sin livslange bolig – helst ret kort fra fødehjemmet. Debatten

om kvinderne på arbejdsmarkedet (mere end 85% i Danmark, ca. 60% i Tyskland) er langt fra forbi i det katolske familietyskland med for få pasningsmuligheder og stadig med ord som "Rabenmutter" som gangbar mønt.

MONARKI

Tyskere mener, at vi danskere er immune over for ideologier, og de har svært ved at forstå vor beundring for kompromiser og koalitionsregeringer. Her gælder det majoriteten og de politiske programmer. En meget stor del af befolkningen – og af politikerne – oplever den nuværende "Die große Koalition" som en absolut (upopulær)undtagelse.

Til Europadagen 9.maj 2009 havde Europaskolen i Karlsruhe inviteret prinsesse Benedikte og Skt. Annæs pigekor til Karlsruhe. Det var en stor begivenhed for hele byen. Vi lancerede en unik CD med samtlige 27 EU-landes nationalhymner indsunget nationalt af institutioner, som vor skole har kontakt med. Prinsessen overværede den smukke koncert med Skt. Annæs pigekor i vor Evangelische Stadtkirche og den danske og tyske nationalsang sunget på markedspladsen. Prinsesse Benedikte modtog på rådhuset vor største ære, da overborgmesteren inviterede hende til at indskrive sig i vor "gyldne bog", Vi har haft mange nobelpristagere, berømte politikere som gæster, men i byen herskede en del usikkerhed. Hvordan behandler man en rigtig prinsesse? Benedikte erobrede naturligvis byen – og hun har selv boet halvdelen af sit liv i Tyskland. Men for tyskerne er selve monarkiet en kilde til både be- og forundring.

Det danske udenrigsministerium har på foranledning af ambassaderåd Flemming Axmark fremstillet en fantastisk bog på tysk, engelsk, fransk og dansk. Jeg har gennem de seneste ti år uddelt mere end 7.000 af disse bøger overalt i Europa, men

særligt i Tyskland. Det er IKKE danskere, men udlændinge der skriver om Danmark og danskere fra "En arabisk gesandt hos vikingekongen ca. 845" til "Christiania år 2001", På tysk hedder bogen "Ihr und wir", På dansk hedder den "De om os", Det er en genial ide, der vækker begejstring – og indsigt – overalt. Naboforståelse er selvforståelse.

Også som dansk i Tyskland.

TOM HØYEM F. 1941. MEDSTIFTER AF MODERSMÅL-SELSKABET 1979. CAND.PHIL.NORDISK FILOLOGI FRA KØBENHAVNS UNIVERSITET 1973, LEKTOR I DANSK VED STOCKHOLMS UNIVERSITET 1975-1979, DOCENT VED KARLSRUHE UNIVERSITÄT (BILDUNGSSYSTEME IM INTERNATIONALEM VERGLEICH) SIDEN 2005. REKTOR FOR HØNG GYMNASIUM 1979-1987, REKTOR FOR EUROPASKOLEN I OXFORD 1987-1994. REKTOR FOR EUROPASKOLEN I MÜNCHEN 1994-2000. REKTOR FOR EUROPASKOLEN I KARLSRUHE SIDEN 2000.

DANSK I EU

REDIGERET AF GRETE PAGTER MORTENSEN

EU's kommissær for flersprogethed, Leonard Orban, siger, at "når man taler et fremmedsprog, siger man, hvad man kan, og når man taler sit modersmål, siger man, hvad man vil".

Flersprogethed er et af EU's kendetegn. Ingen andre organisationer eller institutioner i verden arbejder på så mange sprog. Begrebet flersprogethed i EU-sammenhæng går et stykke ud over den gængse betydning, som er at tale og bruge mange sprog eller at skrive og offentliggøre på mange sprog. I EU er flersprogethed et grundlæggende princip med den yderligere betydning, at alle de officielle sprog er lige. Dermed respekterer EU medlemsstaternes nationale identitet, som sproget er en del af.

Fra oprindelig at være et Fællesskab med 6 medlemsstater og 4 officielle sprog og arbejdssprog har EU udviklet sig til en Union med 27 medlemsstater og 23 officielle sprog og arbejdssprog, heriblandt dansk.

Når dansk har status som officielt sprog og arbejdssprog betyder det, at enhver EU-borger kan henvende sig til EU-institutionerne på dansk og få svar på dansk, og at EU's retsakter for at have gyldighed skal affattes og offentliggøres på dansk.

Dansk i EU er først og fremmest målsprog for oversættelse og tolkning fra fremmede sprog, dvs. at tekster på dansk er bundet af en udgangstekst, og at tolkning til dansk er bundet af det, der bliver sagt.

Et problem for oversættelse og tolkning til dansk i EU er, at der skæres ned og ikke ansættes nye medarbejdere. Hertil

kommer, at de fleste institutioner har et meget højt aldersgennemsnit, og at der vil blive en stor afgang i de kommende år og dermed tab af uvurderlig erfaring. Imidlertid er der også problemer med ansøgernes kvalifikationer, når der opslås sproglige stillinger i EU. For oversætternes vedkommende er det ofte utilstrækkelige danskkundskaber, der gør, at kandidaterne ikke består udvælgelsesprøverne. Og for Domstolens vedkommende er rekrutteringsproblemet manglende franskkundskaber hos ansøgerne.

OVERSÆTTELSE I EUROPA-KOMMISSIONEN

I *Kommissionen* arbejder oversætterne inden for ret snævre begrænsninger. I de tekster, der kræver den største præcision, dvs. de retsakter, Kommissionen selv vedtager, og de forslag, den forelægger Rådet og Parlamentet, skal alle direkte og indirekte referencer til eksisterende tekster – og det er især traktaterne og gældende afledt ret – være korrekte. Dette sammen med et tekstgrundlag, der oftest er engelsk eller fransk, men dog sjældent skrevet på forfatterens modersmål, fører uundgåeligt til oversættelser, som ikke altid opfylder de strengeste krav til læsevenlighed, men som ubestrideligt er 100 % danske, både grammatisk, idiomatisk og terminologisk. Den kvalitet, det er muligt at opnå under disse vilkår, sikres først og fremmest ved, at nyansatte oplæres grundigt i brugen af alle tekniske, administrative og ikke mindst sproglige hjælpemidler.

Bedst mulig kvalitet af de danske oversættelser sikres først og fremmest ved rekruttering af veluddannede medarbejdere. For at kunne blive fastansat som oversætter kræves ikke blot, at man har en højere uddannelse, men også at man består en udvælgelsesprøve. Under hele karriereforløbet er der efteruddannelsesmuligheder, herunder også modersmålskurser, og oversætterne

er i modsætning til deres kolleger i de andre generaldirektorater samlet i ensprogede administrative enheder, hvilket utvivlsomt begrænser faren for dårlig sprogbrug i den daglige kommunikation. Derudover giver internettet, satellitfjernsyn, radio osv. mulighed for at følge med i bl.a. sprogets udvikling i Danmark. Kommissionens Sprogdepartement anvender i en vis udstrækning freelanceoversættere til visse opgaver, og de udvælges på grundlag af en særlig udbudsprocedure, hvor kvalitetsaspektet indtager en væsentlig plads.

Terminologiarbejdet i Det Danske Sprogdepartement har som førsteprioritet at hjælpe de danske oversættere med at finde frem til gode, veldokumenterede danske termer for at gengive vanskelige begreber, som dukker op under oversættelsen til dansk fra de andre EU-sprog. For at kunne udføre denne opgave tilfredsstillende er det nødvendigt at råde over pålidelige, originale danske kilder. Der gøres derfor en stor indsats for at anskaffe solide danske opslagsværker af enhver art (encyklopædier, fagordbøger, lærebøger, kataloger, nomenklaturer, tidsskrifter osv.). Herudover anvendes naturligvis de gængse søgemaskiner til at indkredse pålidelig fagterminologi på nettet. Det er også ofte nødvendigt at kontakte danske fageksperter med høj faglig viden for gennem en dialog mellem fagekspert og terminolog/oversætter at fastlægge terminologien. Her er de danske oversættere ofte mere puristiske end danske eksperter, som har tendens til at overtage de engelske termer uden tøven.

Oversættelse til dansk i Kommissionen andrager ca. 60 000 sider om året. Der er tale om kernedokumenter, dvs. dokumenter, hvis oversættelse er uomgængelig. Det vil typisk være politiske dokumenter eller dokumenter, som etablerer ny lovgivning eller følger af eksisterende lovgivning inden for Kommissionens kompetenceområder

Udvidelserne af EU over de seneste 14 år, især udvidelsen i 2004 med 9 nye sprog, har foranlediget Kommissionen til at rationalisere sin oversættelsesaktivitet. Den nye oversættelsesstrategi har betydet, at antallet af sider, der er oversat til dansk, er faldet med ca. en tredjedel set i forhold til situationen omkring årtusindskiftet. Denne situation gør sig gældende for alle EU-sprog, dog i mindre grad for engelsk, fransk og tysk, som hovedsagelig er berørt af begrænsningen af dokumenternes længde. Nedgangen i antallet af sider, der oversættes til dansk, betyder imidlertid ikke, at det danske sprog i dag i praksis er utilstrækkeligt værnet og varetaget, og det betyder heller ikke, at danske myndigheder, borgere og erhvervsliv forholdes oplysninger, som andre får. Nedgangen er primært en følge af, at dokumenternes længde er blevet begrænset, og at megen formel oversættelse, men uden reel betydning, er faldet bort.

OVERSÆTTELSE I MINISTERRÅDET

Sprogsituationen i *Rådet* har ændret sig meget efter de tolv nye medlemslandes tiltrædelse i 2004 og 2007. Engelsk er helt klart hovedsproget i stedet for som tidligere fransk. I Rådet oversættes ca. 5 000 dokumenter eller 50 000 sider årligt. De sider, der kom til oversættelse i sidste halvdel af 2006, fordelte sig med 78,1 % på engelsk, og 8,3 % på fransk, resten fra de øvrige EU-sprog. Med de mange nye EU-sprog efter udvidelsen af EU i 2004 bliver de gamle oversættelsesenheder med undtagelse af den engelske og franske halveret over en årrække, idet budgettet til oversættelse ikke er steget forholdsmæssigt.

Af budgethensyn oversætter Rådet ikke alle dokumenter til alle sprog, og kun de såkaldte kernedokumenter oversættes til alle sprog. Mange af de dokumenter, der oversættes i Rådet, vedrører forslag til retsakter.

At der nu kun oversættes kernedokumenter, har betydet en ændring af oversættelsesarbejdets tilrettelæggelse: før en retsakt vedtages i Rådet, drøftes forslaget på en række møder på gruppeniveau, hvor der foretages ændringer, som så oversættes efterfølgende. Tidligere blev dette arbejde udført efter hvert enkelt møde, og oversætteren havde – eventuelt med hjælp fra terminologen – mulighed for også at gennemse hele teksten, spotte eventuelle problemer og forbedre oversættelsen. Nu kommer et forslag kun til oversættelse ganske få gange under behandlingen i Rådets organer, idet de mellemliggende stadier ikke oversættes, og der er derfor langt mindre tid til at løse eventuelle problemer og finpudse oversættelsen.

Til hver sprogenhed er der knyttet en kvalitetsansvarlig og en fuldtidsterminolog pr. sprog, og derudover arbejder en gruppe oversættere på skift med terminologi. Endelig foretages der på det praktiske plan kvalitetskontrol af samtlige tekster fra Den Danske Sprogenhed i Rådet i form af sprogrevision af alle oversættelser, der forlader enheden. Rådet har desuden indført en mere formaliseret form for kvalitetskontrol med henblik på udarbejdelse af kvalitetsindikatorer. Dette initiativ har sin oprindelse i en række henstillinger i en særberetning fra EU's Revisionsret, som Rådet har fulgt op med et ønske om brugertilfredshedsundersøgelser og en opfordring til institutionerne om jævnligt at foretage stikprøveundersøgelser af kvaliteten i hver sprogenhed.

Meget EU-lovgivning er direkte gældende lov i Danmark. Rådets Direktorat for Kvaliteten af Lovgivningen har i sidste ende til opgave at kontrollere affattelsen af alle retsakter, der offentliggøres i Den Europæiske Unions Tidende, samt sikre overensstemmelse mellem alle sproglige versioner af retsakterne, dvs. at alle lovgivningsmæssige tekster underkastes en juridisk og sproglig gennemgang inden offentliggørelsen.

OVERSÆTTELSE I ANDRE DELE AF EU-SYSTEMET

EU's to rådgivende udvalg, *Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg* samt *Regionsudvalget* har fælles oversættelsesenhed. Da den er af beskeden størrelse, er det ikke muligt for den enkelte sprogenhed at oversætte fra samtlige 23 officielle sprog. Derfor er der indført en ordning med faste relæsprog: engelsk, fransk og tysk.

Dokumenter fra *Den Europæiske Revisionsret*, herunder informationsmateriale og brochurer om rettens arbejde, oversættes til alle Unionens sprog. Korrespondance med såvel privatpersoner som myndigheder i Danmark føres på dansk.

Ved *Domstolen* er hovedsproget traditionelt fransk, hvilket ikke er ændret efter de nye medlemslandes tiltrædelse. Fransk er Domstolens interne arbejdssprog og det sprog, dommerne voterer på. I hver sag fastlægges et processprog, som kan være et af EU's 23 officielle sprog. Alle domme og kendelser oversættes fra fransk til alle officielle sprog, herunder dansk. Også ved domstolen er dansk således ligestillet med de øvrige EU-sprog.

TOLKNING

Kommissionens Tolketjeneste leverer tolkning til møder i Kommissionen, Rådet, Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg og Regionsudvalget samt den Europæiske Investeringsbank, som dog aldrig har brugt dansk tolkning.

Efter udvidelsen i 2004 er der sket en nedsmeltning af dansk på møderne i EU – i hvert fald i arbejdsgrupperne i kommissions- og rådsregi. De danske delegerede taler ofte engelsk på møderne og giver jævnligt afkald på tolkning til dansk. Tolkning til dansk er en service, Tolketjenesten tilbyder, således at mødedeltageren kan fokusere på det for ham eller hende væsentlige, nemlig indhold og budskab. Jo mindre denne service benyttes,

jo sværere bliver det at holde "fødekæden" i gang, eftersom den ringe efterspørgsel betyder, at tolkekorpset ikke bliver fornyet. Fornyelse er – hvis man kigger på aldersfordelingen blandt de nuværende tolke – absolut nødvendig. Heldigvis har Udenrigsministeriet nu besluttet, at der skal afholdes et tolkekursus i 2010, hvor der forhåbentlig vil blive udklækket nye dygtige tolke. Det er i sig selv positivt. Imidlertid er den seneste udvikling foruroligende, ikke mindst når man tænker på, at Danmark ligger næstnederst på listen over, hvor meget de forskellige lande bruger på tolkning.

Langt den meste tolkning er simultantolkning. Når der på et møde er mindst syv sprog, skal der være tre tolke i hver kabine, hvilket vil sige, at den danske afdeling højst kan besætte fem kabiner ad gangen med fastansatte tolke, vel at mærke uden for ferieperioder, hvor der køres på nedsat kraft. Behovet for dansk tolkning varierer fra dag til dag. Nogle dage mangler der tolke og må hyres freelancetolke, eller den danske kabine må aflyses ved enkelte møder; andre dage er der flere af afdelingens medlemmer, der er på tilkaldevagt, fordi der ikke er arbejde til dem den dag. Det er med andre ord vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at planlægge på en sådan måde, at alle ressourcer bruges optimalt, hvilket ikke kun gælder for dansk tolkning, men for tolkning i det hele taget.

Rådet har altid været tolketjenestens største kunde. Der skete imidlertid et drastisk fald i efterspørgslen efter dansk tolkning i forbindelse med udvidelsen pr 1. maj 2004, hvor man i Rådet indførte en ny måde at finansiere tolkning på, "pay on request", som i grove træk går ud på, at de enkelte lande får en pulje til finansiering af tolkning, og at den del af pengene, det pågældende land ikke bruger til tolkning, kan bruges til at finansiere de delegeredes tjenesterejser til EU. For at give et fingerpeg om hvor

vi står i forhold til andre lande, kan det nævnes, at Danmark for andet halvår af 2007 ud af "pay on request"-budgettet brugte ca. en tredjedel af det beløb, svenskerne brugte på tolkning, og at Danmark er det land, der ligger lavest, bortset fra Malta.

Det er tolkenes erfaring, at langt størsteparten af de danske delegerede, der på nuværende tidspunkt benytter sig af tolkning til dansk, har brug for og værdsætter den lettelse i arbejdsbyrden, som tolkene tilbyder. Den energi, man som delegeret skulle have brugt på at forstå f. eks. et engelsksproget indlæg, eller et indlæg tolket til engelsk af engelsksprogede tolke, for at kunne tage notater og lægge en forhandlingsstrategi, frigøres således til andre og vigtigere formål. Der er mange konsekvenser af, at efterspørgslen på dansk tolkning næsten er blevet halveret siden 2004. Der tales dansk på langt færre møder end før, og der kan lyttes til dansk tolkning på endnu færre. Tidligere, hvor der var tolkning til og fra dansk på langt flere gruppemøder i Rådet, hvor man drøfter forslag til EU-lovgivning, kunne tolkene takket være deres medvirken ved forhandlingerne følge et forslag fra begyndelse til vedtagelse i Ministerrådet. Det er nu kun sjældent tilfældet, eftersom de fleste forhandlinger om lovtekster foregår uden tolkning til dansk.

OVERSÆTTELSE OG TOLKNING I EUROPA-PARLAMENTET

I Europa-Parlamentet har sproget en særlig demokratisk vinkel. Parlamentets medlemmer vælges ved direkte valg, og derfor er det vigtigt at sikre, at dets arbejde kan følges af borgerne på samtlige officielle arbejdssprog. Borgerne vil i fremtiden få endnu bedre muligheder for at følge med, fordi brugen af webstreaming og andre direkte udsendelsesmetoder vinder stadig større indpas og giver borgerne mulighed for direkte at kontrollere deres folkevalgte i Europa. Det må forventes, at interessen vil være stigende

i takt med, at Parlamentet får øget indflydelse og dermed bliver medlovgiver på yderligere en række sagsområder med direkte betydning for vælgernes hverdag.

Parlamentets forretningsorden indeholder en række bestemmelser om sprog; bl.a. har medlemmerne ret til at tale på et af de officielle sprog, alle Parlamentets dokumenter skal være affattet på de officielle sprog, og endelig kan der ikke stemmes om ændringsforslag, før de er trykt og omdelt på alle officielle sprog, medmindre Parlamentet træffer anden afgørelse (en sådan afgørelse kan ikke træffes, hvis mindst 40 af Parlamentets medlemmer gør indsigelse imod det). Parlamentet har indført begrebet "kontrolleret fuldstændig flersprogethed", som sikrer at serviceniveauet opretholdes, og udgifterne holdes under kontrol. Således vil medlemmernes ret i henhold til forretningsordenen til i Parlamentet at bruge et hvilket som helst officielt sprog, de ønsker, blive respekteret fuldt ud. Brugen af dansk i Parlamentet afhænger således af de folkevalgte medlemmers vilje til at benytte sig af deres ret til at tale og skrive dansk.

De fastansatte danske tolke i Parlamentet varetager tolkningen fra fremmedsprog til dansk. I spidsbelastningsperioder, dvs. primært i de uger, hvor Parlamentet har samlinger i Strasbourg, men også i de øvrige uger, gøres der derudover brug af danske freelancetolke, som rekrutteres fra den liste over akkrediterede konferencetolke, som er fælles for alle institutionerne.

I Den Danske Oversættelsesenhed i Parlamentet oversættes til dansk fra 22 sprog. Alle sprog er arbejdssprog, men langt de fleste tekster skrives på engelsk. Tilsammen er engelsk og fransk udgangssproget i knap 60% af de tekster, der sendes til oversættelse. I 2006 blev der oversat 40 415 sider internt og 11 426 sider eksternt. Parlamentet har kun kapacitet til at foretage egentlig revision af nye medarbejderes oversættelser. Dog gennemlæses

alle vigtige sager, navnlig sager, der skal stemmes om, for så vidt fristerne kan overholdes.

DOMÆNEVINDING OG DOMÆNETAB

Mange nye ord opstår i EU, fordi lovgivningen og terminologien følger samfundsudviklingen og skal dække nye strukturer og mange landes forhold. Der bliver løbende fastlagt danske fagtermer og afløsningsord med henblik på både dansk og EU-lovgivning, hvor begreber gerne skulle være på dansk og kun på engelsk i yderste nødsfald.

Siden Danmark tiltrådte EF i 1973, er dansk blevet sprogligt beriget, og man ikke sige, at dansk i EU er udsat for domænetab. Tværtimod er snarere tale om domænevinding, hvilket afspejler sig i retsakter og andre tekster, som er rettet til og bruges af det officielle Danmark og af danske borgere. Det synes rimeligt at konkludere, at dansk i oversættelsesmæssig sammenhæng i EU må betragtes som komplet og samfundsbærende.

Generelt kan man således sige, at der er domænevinding for dansk skriftsprog (oversættelse), fordi nye begreber i det store og hele får en benævnelse på dansk i takt med, at de opstår på fremmedsprogene, men at der snarere er tale om domænetab for det talte sprog (tolkning). Disse to modsat rettede tendenser opvejer imidlertid ikke hinanden.

Et eksempel på domænetab er miljømøderne, hvor der i efterhånden ti år ikke har været dansk tolkning på gruppemøderne, men kun på ministermøderne. Herved går miljøordforrådet langsomt tabt på dansk, både for tolke og danske embedsmænd Samme forhold gør sig gældende på mange andre områder såsom konkurrence, kemi, udviklingsbistand og finanser.

Hvis man ikke hævder dansk som talt sprog i EU, fører det

til tab af en stor rigdom, som tolkene i kraft af deres engagement og interesse for sproget har bygget op. Hvis man glemmer, hvordan et sprog lyder, glemmer man, hvad det betyder. Det betyder, at hvis dansk ikke bliver talt på møderne i EU, vil de mange tolke som har lært dansk, og som for de flestes vedkommende går op i det med liv og sjæl, efterhånden miste modet og blive mindre dygtige til dansk. Det kræver en stor og personlig indsats at holde et sprog ved lige, som ikke bliver talt i ens omgivelser. Det gælder for alle de "små" sprog i EU-samarbejdet, og dermed også for dansk. De mange tolke, der tolker fra dansk til deres modersmål er hver især små ambassadører for dansk sprog og kultur, og de bidrager dermed til at holde dansk sprog og kultur i hævd. Det samme gør sig gældende for de af vores oversætterkolleger, der har tilegnet sig det danske sprog.

Det er vigtigt, at dansk kan bevares som et komplet og samfundsbærende sprog også i EU-sammenhæng, således at dansk fortsat kan være et officielt EU-sprog, der kan bruges på alle områder. Både tale- og skriftsproget skal kunne følge den sproglige udvikling og dannelsen af ny terminologi, som er en uundgåelig følge af samarbejdet i EU.

EU's Sprogtjenester har en plads i Dansk Sprognævns repræsentantskab (medlemskabet går på skift mellem institutionerne), og kontakten mellem EU-institutionerne og Dansk Sprognævn er af uvurderlig betydning, når det skal sikres, at dansk i EU-sammenhæng anvendes efter retningslinjer, der er på linje med sprogekspertisen i Danmark.

Artiklen er delvis redigeret efter de bidrag, som EU's Sprogtjenester leverede til rapporten "Sprog til tiden", dog med hovedvægten lagt på EU's tre største institutioner.

GRETE PAGTER MORTENSEN f. 1945, cand mag. i fransk og italiensk fra københavns universitet 1973. ansat i eu's ministerråd fra 1975 som oversætter, sprogrevisor og terminolog. medlem af dansk sprognævns repræsentantskab og arbejdsudvalg 2003-2009.